

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Magnus Wickström

Illegal handel med utrotningshotade djur- och växtarter

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Docent Helén Örneberg-Hansen

Straffrätt

Höstterminen 2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställningar	4
1.2 Teori och metod	5
1.3 Forskningsläget	6
1.4 Material	7
1.5 Disposition	8
2 DEN NATURVETENSKAPLIGA UTGÅNGSPUNKTEN	10
2.1 Arterna i naturens ekosystem	10
2.2 Utrotningshot och utrotning	11
2.3 Rödlister	12
2.4 Behovet av artskydd	13
3 DEN ILLEGALA HANDELN MED DJUR- OCH VÄXTARTER	14
3.1 Omfattning och mönster	14
3.1.1 Ekonomisk omfattning	14
3.1.2 Producent- och konsumentländer	15
3.1.3 Handelsaktörerna och deras tillvägagångssätt	15
3.1.4 Organiserad brottslighet	17
3.2 Handeln med djurarter	18
3.2.1 Livsmedel	18
3.2.1.1 Situationen i Sverige	21
3.2.2 Traditionell kinesisk naturmedicin (TCM)	21
3.2.2.1 Situationen i Sverige	22
3.2.3 Samlareexemplar	22
3.2.3.1 Situationen i Sverige	23
3.2.4 Husdjur	27
3.2.4.1 Situationen i Sverige	28
3.2.5 Övriga föremål	29
3.2.5.1 Situationen i Sverige	31
3.3 Handeln med växtarter	32
3.3.1 Samlareexemplar	33
3.3.2 Medicinal- och aromatiska växter	34

3.3.3	Timmer	35
3.3.4	Situationen i Sverige	36

4 KONVENTIONER OCH LAGSTIFTNING 38

4.1 Internationella konventioner 38

4.1.1	Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (SÖ 1974:41 ändrad genom SÖ 1980:72 och SÖ 1993:78, Washington konventionen eller CITES - Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)	38
4.1.1.1	Bakgrund, syfte, huvudprinciper	38
4.1.1.2	CITES Appendix I, II och III, skyddsnivåer, licenssystem	39
4.1.1.3	Organisationen	41
4.1.1.4	Implementeringen i Sverige	41
4.1.1.5	Några kritiska röster	43
4.1.2	Konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (SÖ 1983:30, Bernkonventionen)	43
4.1.2.1	Implementeringen i Sverige	44
4.1.3	Konventionen om skydd av flyttande vilda djur (SÖ 1983:37, Bonnkonventionen)	45
4.1.3.1	Implementeringen i Sverige	45
4.1.4	Några övriga internationella överenskommelser som berör handeln med skyddade djur och växter	45
4.1.4.1	Implementeringen i Sverige	46

4.2 EG-rättsliga bestämmelser 47

4.2.1	Rådets förordning (EG) nr. 338/97 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem (ändrad genom kommissionens förordning (EG) nr. 2307/97, nr. 2724/2000, nr. 1579/2001 och nr. 2476/2001)	47
4.2.1.1	Implementeringen i Sverige	49
4.2.2	Rådets direktiv 79/409/EEG om bevarandet av vilda fåglar (Fågeldirektivet)	49
4.2.2.1	Implementeringen i Sverige	49
4.2.3	Rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (Habitatdirektivet eller FFH-direktivet)	50
4.2.3.1	Implementeringen i Sverige såvitt avser regleringen av fredande, innehav och hantering av djur och växter	50
4.2.4	Rådets direktiv 83/129/EEG om import till medlemsstaterna av skinn från vissa sälungar och produkter av sådana skinn	50
4.2.4.1	Implementeringen i Sverige	51
4.2.5	Rådets förordning (EEG) nr. 3254/91 om förbud mot användning av rävsax inom gemenskapen samt mot införsel av skinn och varor som tillverkats av delar från vissa vilda djurarter med ursprung i länder där man använder rävsax eller där djur fångas på ett sätt som inte motsvarar internationella normer för humana fångstmetoder.	51
4.2.5.1	Implementeringen i Sverige	51
4.2.6	Rådets förordning (EEG) nr. 348/81 om gemensamma regler för import av produkter från djur av ordningen Cetacea (valar).	51
4.2.6.1	Implementeringen i Sverige	51

4.3 Nationella lagar och förordningar 51

4.3.1	Miljöbalken (1998:808)	51
4.3.2	Artskyddsförordningen (1998:179)	53
4.3.3	Jaktlagen (1987:259), Jaktförordningen (1987:905)	55
4.3.4	Fiskelagen (1993:787), Förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen	55

5	AKTÖRERNA	57
5.1	Samverkande myndigheter på ett nationellt plan	57
5.1.1	Åklagarmyndigheten	57
5.1.2	Polisen	57
5.1.2.1	Rikspolisstyrelsen	57
5.1.2.2	Polismyndigheterna	58
5.1.3	Tullverket	59
5.1.4	Kustbevakningen	59
5.1.5	Naturvårdsverket	59
5.1.6	Jordbruksverket	60
5.1.7	Länsstyrelserna	60
5.1.8	Miljöbrottsrådet	60
5.1.9	Wildlife Enforcement Group (EU)	61
5.1.10	Rescue Center	61
5.2	Internationella och nationella organisationer	62
6	RÄTTSTILLÄMPNINGEN	64
6.1	Miljöbrotten i allmänhet och illegal handel med djur och växter i synnerhet	64
6.2	Domstolspraxis på området	65
6.2.1	En sammanställning av praxis	65
6.2.2	Påföljderna	66
7	ANALYS	68
7.1	Den illegala handelns mönster och omfattning	68
7.1.1	Brottslighetens mönster och omfattning internationellt	68
7.1.2	Brottslighetens mönster och omfattning nationellt	69
7.1.3	CITES roll	70
7.2	Ett led i den organiserade brottsligheten?	71
7.2.1	Vad är ”organiserad brottslighet”?	71
7.2.2	Organiserad brottslighet och handel med djur och växter	72
7.3	Konventioner och lagstiftning	74
7.3.1	Lagstiftningen – ett lappverk	74
7.3.2	MB:s straffstadgande vid brott mot rådets förordning (EG) nr. 338/97 – en lagteknisk miss?	75
7.3.3	En tolkningsfråga	76
7.3.4	En brist i lagstiftningen?	78
7.4	Den brottsbekämpande organisationen	78
7.4.1	Organisationen i allmänhet	78
7.4.2	Polisarbetet i synnerhet	80
7.5	Rättstillämpningen i Sverige	81
	BILAGA 1. PRAXIS RÖRANDE BROTT MOT MB:S REGLER AVSEENDE HANDEL MED UTROTNINGSHOTADE DJUR OCH VÄXTER	83

**BILAGA 2. TULLVERKETS BESLAGS-STATISTIK ÅREN 1999,
2000 OCH 2001** **90**

8 KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING **92**

8.1 Källor **92**

8.1.1 Offentligt tryck 92

8.1.2 Otryckta källor 92

8.2 Litteratur **93**

8.3 Publikationer på Internet **95**

Sammanfattning

Illegal handel med utrotningshotade djur och växter beräknas vara den gränsöverskridande brottslighet i världen som omsätter mest pengar efter narkotika- och vapenhandeln. Inte sällan är det internationellt sett en brottslighet som sker i organiserad form. Handeln är mångfacetterad då den inbegriper allt från levande djur och växter till en rad olika produkter som härrör från dessa arter, såsom livsmedel, läderprodukter, musikinstrument, turistsouvenirer, mediciner etc. EU utmärker sig tillsammans med Japan och USA som de tre dominerande marknaderna i världen. I Sverige tar sig denna brottslighet främst uttryck i form av illegal handel med nordiska rovdjur och fåglar samt införsel av reptiler.

Huvudsyftet med detta arbete är att ge en översiktlig redogörelse av den illegala handeln med djur och växter i Sverige – aktuell brottslighet, tillämplig lagstiftning, de brottsbekämpande aktörerna och senare års domstolspraxis.

För att bekämpa denna handel finns sedan 1975 en internationell konvention, CITES, som förpliktar medlemsstaterna att införa nationell lagstiftning som reglerar internationell handel med de djur- och växtarter som finns upptagna i någon av konventionens Appendix. I Sverige är idag CITES implementerat genom förordning (EG) nr. 338/97, som utvidgat regleringen till att avse även handeln inom gemenskapen. Det finns även andra internationella konventioner och EG-lagstiftning som berör handeln med skyddade djur- och växtarter. Den nationella svenska lagstiftningen på området finns dels i MB och artskyddsförordningen, dels i jakt- och fiskelagstiftningen. Lagstiftningen har tidigare varit behäftad med brister, men anses nu, visserligen svåröverskådlig och otillgänglig, i stort sett ändamålsenlig. Ett frågetecken kan dock sättas när det gäller lagregleringen om straff för brott mot EG:s CITES-förordning.

I Sverige består den brottsbekämpande kedjan av ett flertal aktörer, såväl myndigheter som ideella organisationer. Generellt sett är bekämpningen av denna brottslighet i tider av bristande resurser lågprioriterad till förmån för ”tyngre” brottslighet. Inte desto mindre har regeringen fastslagit att miljöbrott, till vilka även den illegala handeln med djur och växter hör, ska vara en prioriterad verksamhet. Men även inom miljöbrotten måste en prioritering ske och då bedöms denna handel inte tillhöra de grövre brotten.

Domstolspraxis i Sverige när det gäller påföljder för illegal handel med djur och växter visar att domstolarna inte betraktar detta som ett särskilt allvarligt brott. Normalstraffet är 30-60 dagsböter för privat försäljning av enstaka exemplar. En skärpande trend kan dock skönjas. Ur straffteoretisk synpunkt kan sägas att den låga sanktionssannolikheten och den låga

sanktionssträngheten gör att straffets allmänpreventiva funktion kan ifrågasättas vid denna typ av brottslighet i Sverige.

Den hittills avslöjade brottsligheten i Sverige kan inte anses uppfylla de olika definitionerna av ”organiserad brottslighet”, som tagits fram inom FN, EU och av RÅ, främst p.g.a. att kravet på kriminalitetens allvarlighet inte uppfyllts. Detta innebär dock inte att sådan ”organiserad brottslighet” inte kan förekomma i Sverige.

Handeln med utrotningshotade djur- och växtarter är ett av flera hot mot många arters framtida existens. En arts definitiva utrotning skapar obalans i jordens ekosystem, vilket i sin tur kan få konsekvenser som vi idag inte kan överblicka.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora
CoP	Conference of the Parties
FSC	Forest Stewardship Council
HovR	Hovrätt
IUCN	The World Conservation Union
JV	Jordbruksverket
KUT	Kriminalunderrättelsetjänsten
MB	Miljöbalken
NGO	Non-Governmental Organization
NV	Naturvårdsverket
RKP	Rikskriminalpolisen
RPS	Rikspolisstyrelsen
RÅ	Riksåklagaren
SOF	Sveriges Ornitologiska Förening
SOU	Statens offentliga utredningar
TR	Tingsrätt
TRAFFIC	Trade Analyses of Flora and Fauna in Commerce
USFWS	US Fish and Wildlife Service
WWF	World Wide Fund of Nature

1 Inledning

20 juli 1734, Grövelsjön till Mugga

”När falcken är fångad, klippes näv och klor av honom medelst en tång, gjord alldeles lik en hovtång, men liten och ganska vass. På honom klädes en mössa, varigenom han ej skall se eller huggas. /---/ Undransvärt är, att falkeneraren, som är holländare eller fransos, reser så lång väg hit, vinner ock härigenom stora pengar. Men däremot ingen svensk, som är i landet, kan lära att taga och upptukta dessa, varigenom våra kunde vinna de pengar.”¹

*Ur Carl von Linnés reseanteckningar
förda under den s.k. Dalaresan.*

1.1 Syfte och frågeställningar

Illegal handel med djur och växter är, trots att den svenska regeringen uttryckt att miljöbrott ska vara en prioriterad verksamhet för polis och åklagare, ett långt ifrån högprioriterat område här. Den allmänna kännedomen om denna kriminalitet är starkt begränsad och det finns relativt lite litteratur på området. Vidare är bilden idag splittrad såväl avseende den komplexa lagstiftningen och organisationen av brottsbekämpningen som uppfattningarna om det reella hotet i Sverige.

Huvudsyftet med detta arbete är att ge en översiktlig redogörelse av den illegala handeln med djur och växter i Sverige – aktuell brottslighet, tillämplig lagstiftning, de brottsbekämpande aktörerna och senare års domstolspraxis. Då kunskapen härom generellt är dålig, finns det behov av en förhållandevis omfattande deskriptiv presentation av den illegala handeln med djur och växter – varor, handelsvägar m.m. I en sådan beskrivning spelar den internationella illegala handeln en viktig roll som bakgrund till svenska förhållanden dels för en förståelse för brottslighetens art och omfattning, dels för att vår lagstiftning och brottsbekämpning utgör en integrerad del av det internationella systemet på området, dels också eftersom kommunikation via Internet i kombination med effektiva transportmöjligheter och gränsöverskridande handelssamarbete tenderar att göra den svenska handeln till en del av den internationella.

Inom ramen för uppsatsens huvudsyfte har det också framstått som angeläget att på ett översiktligt och lättillgängligt vis sammanställa senare tids domstolspraxis inom området. Stefan Karlmark har i sin miljörättsliga kommentar ”Miljörätt ur straffrättsligt perspektiv” gjort en sammanställning av samtliga miljöbrottsdomar mellan åren 1990-1999. I uppsatsen sker en uppföljning avseende åren 2000-2002.

¹ Carl von Linnés Dalaresa, Arlov 1984, s. 81-84.

Arbetet avser att speciellt belysa följande frågor:

1. Hur omfattande är denna brottslighet i Sverige? Vilka varor aktualiseras? Är brottsligheten att betrakta som organiserad?
2. Vilken lagstiftning finns? Hur har den vuxit fram? Är lagstiftningen ändamålsenlig? Är implementeringen av Sveriges internationella åtaganden fullständig?
3. Är den brottsbekämpande organisationen ändamålsenlig?
4. Hur ser rättstillämpningen ut? Är påföljdssystemet ändamålsenligt?

Detta arbete behandlar själva *handeln* med utrotningshotade vilda djur och växter. Det finns många närliggande områden som kan vara förenade med denna såsom skyddet av djurens och växternas livsmiljöer, djurskydds- och smittoriskaspekterna och jaktaspekten i en vidare bemärkelse. Dessa områden går ofta in i varandra när det gäller internationella konventioner, lagstiftning, den konkreta brottsligheten och brottsbekämpningen. Framställningen kommer därför delvis att tangeras sådana områden. Det skulle emellertid föra för långt att inom ramen för denna uppsats fullt ut innefatta även dessa områden.

I arbetet har inte heller ambitionen varit att göra någon direkt komparativ studie av förhållandena i andra länder, även om detta skulle vara intressant då skillnaderna bara inom Norden verkar vara påtagliga.

1.2 Teori och metod

Uppsatsen kan sägas ha sin teoretiska utgångspunkt i det följande. Miljöbrottsligheten ska alltså vara en prioriterad verksamhet för landets polis och åklagare. Sedan MB:s ikraftträdande har en ur många aspekter ny organisation vuxit fram med hög sakkunskap för att hantera det ständigt stigande antalet anmälningar av miljöbrott. Men polis och åklagare måste också göra en prioritering bland miljöbrotten. Det är därför angeläget att analysera vilken miljöbrottslighet som är ett allvarligt problem för landet och hotar viktiga miljövärden. Uppsatsen kan förhoppningsvis ses som ett litet bidrag till underlaget för den ständiga omprioritering som måste ske avseende vilka områden som de brottsbekämpande myndigheterna bör sätta in sina krafter mot.

Arbetet kan vidare sägas ha en teoretisk utgångspunkt i resonemangen om straffsystemets effektivitet baserat på tre förutsättningar för dess allmänpreventiva verkan: tillräcklig kunskap om gällande normer, tillräcklig sannolikhet för att överträdelse leder till sanktion och tillräckligt sträng påföljd.²

² Träskman s. 7 f.

Arbetet har sin förankring i ett nationellt seende, men internationella aspekter gör sig, av ovan nämnda skäl, gällande i en inte obetydlig omfattning.

När det gäller den deskriptiva delen om brottslighetens mönster och omfattning har underlaget inhämtats från olika håll. Till följd av det begränsade utbudet av litteratur om detta har en stor del av uppgifterna hämtats från dels intervjuer och dels rapporter och artiklar publicerade av olika myndigheter och organisationer. För att utifrån detta komma till objektiva och tillförlitliga slutsatser har jag vid bearbetningen av källorna använt mig av en i många avseende komparativ metod. För den rent juridiska delen har en traditionell rättsvetenskaplig metod använts, d.v.s. studier av författningstext, förarbeten, doktrin och praxis.

1.3 Forskningsläget

Den internationella illegala handeln med djur och växter med CITES som bakgrund finns behandlad i flera olika böcker. Av de senaste kan nämnas en uppsatssamling, "Threatened Convention", sammanställd av Jon Hutton och Barbara Dickson. I denna presenteras några framstående experters ofta kritiska hållning till CITES och dess betydelse för bl. a. världens fattigare länder. En annan avhandling är den av dr. Rosalind Reeve, i november 2002, utgivna "Policing International Trade in Endangered Species – The CITES Treaty and Compliance". Reeve har många års erfarenhet av arbete med dessa frågor och ger en ingående bild av CITES organisation, problem och effektivitet.

Som nämnts ovan är denna typ av miljöbrottslighet däremot för svenskt vidkommande mycket sparsamt behandlad i litteratur och än mindre i juridisk doktrin. Artskyddslagstiftningen nämns naturligtvis i de större kommentarerna till miljölagstiftningen, exempelvis Bengtsson-Bjällås-Rubenson och Strömbergs "Miljöbalken 1-15 kap. – En kommentar" samt Stefan Rubensons "Miljöbalken - den nya miljöretten", men endast kortfattat. Något mer behandlas den av Stefan Karlmark (bitr. chefsåklagare i Västerås) i "Miljörätt ur straffrättsligt perspektiv", där han även kommenterar fyra olika typiska domar på området. Karlmark har i denna skrift också gjort en värdefull sammanställning av bl. a. samtliga påträffade miljödomar i Sverige under åren 1990-98 presenterade efter datum, domstol och lagrum.

När det gäller brottslighetens omfattning och mönster för svenskt vidkommande är det svårare att finna relevant litteratur. 1994 gav RPS polismästare Kaj Månsson från Älmhult i uppdrag att kartlägga den illegala handeln med djur och växtarter i Sverige och få poliserna ute i landet att förstå allvarligheten i denna brottslighet. Efter ett omfattande arbete presenterade han 1996 en rapport (RPS Rapport 1996:6) i vilken han beskriver brottslighetens inriktning i Sverige mot bakgrund av den globala

situationen. Vidare kommenteras aktuell lagstiftning samt förslag och överväganden på områden som bör ses över. Rapporten är idag något föråldrad men är ändå i många delar fortfarande aktuell. I november 2002 presenterade Kaj Månsson en ny rapport, ”Hantering av hotade och farliga vilda djur” (RPS Rapport 2002:2). Rapporten är tänkt som en enkelt formulerad handbok som ska finnas till hands för polismännen i radiobilarna för att i ett tidigt skede underlätta en undersökning om det är ett artskyddsbrott som begåtts. Den innehåller också en kort uppföljning till 1996 års rapport när det gäller brottslighetens inriktning i Sverige.

För nordiskt vidkommande finns också en annan, något mer populärvetenskaplig, rapport från 1994 utgiven av Ökokrim i Norge – ”Faunakriminalitet og annen naturkriminalitet – etterforskning og påtalebehandling”. Rapporten är mycket ingående med ett omfattande bildmaterial och detaljbeskrivningar av bl. a. jaktredskap, smuglingsförfaranden och brottsplatsundersökningar. Rapporten är trots sin ålder av intresse även för svenska förhållanden men p.g.a. sin struktur svårhanterbar.

1.4 Material

Med tanke på det begränsade material som finns tillgängligt på området har faktainsamlingen för uppsatsens olika avsnitt genomförts på olika sätt. Det material som legat till grund för avsnittet om den internationella illegala handelns omfattning och mönster har i stor utsträckning hämtats från rapporter samt artiklar publicerade genom hemsidor på Internet. Det finns en stor mängd uppgifter angående illegal handel med djur och växter på Internet. För att minska risken för felkällor har huvudsakligen uppgifter hämtade från hemsidor administrerade av vedertagna organisationer såsom CITES Sekretariat, IUCN, TRAFFIC och WWF behandlats i arbetet. Medveten om den försiktighet som trots allt måste prägla hanterandet även av sådan information har en strävan varit att få uppgifternas rimlighet bekräftad från annat håll.

Det material som legat till grund för beskrivningen av svenska förhållanden har primärt framkommit genom studier av domar samt intervjuer med nyckelgestalter i den svenska brottsbekämpande organisationen, Kaj Månsson vid RPS, Lennart Persson och Petra Johfur vid Tullverket, Ernst Mehnert vid Jordbruksverket samt Mats Forslund vid TRAFFIC. En del material har också hämtats från de två handledningspärmar, ”Man köper deras liv”, angående illegal handel med djur som 1997 distribuerades av RPS till varje polismyndighet i landet. Pärmarna innehåller information om bl. a. då gällande lagstiftning, kontaktpersoner inom olika myndigheter samt rent administrativa instruktioner för det polisiära utredningsarbetet. Naturligtvis har även RPS rapport från 1996 och Ökokrims rapport från 1994 varit en god utgångspunkt, även om de i viss mån är föråldrade. Ämnet har också under 2002 varit uppmärksammat i olika facktidskrifter såsom

Naturvårdsverkets tidning Miljöaktuellt och Världsnaturfondens WWF EKO.

Avsnittet om konventioner och lagstiftning med den närmare behandlingen av implementeringen i Sverige grundar sig framförallt på offentligt tryck såsom propositioner, departementsserier och SOU. Information om CITES och dess organisation är till stor del hämtad från CITES Sekretariats hemsida på Internet.

Utifrån en genomgång av svenska domar på artskyddsområdet åren 2000-2002 har avsnittet om rättstillämpningen utformats. Material är hämtat från offentliga presentationer såsom RÅ:s miljöbrottsenhets informationsbrev och en av RÅ presenterad sammanställning av vissa domar med anknytning till MB. Stöd för den allmänna diskussionen kring slutsatserna av domsgenomgången har bl. a. hämtats från professor Per Ole Träskmans uppsats ”Straffrättens förutsättningar och begränsningar som styrmedel av miljöskadlig verksamhet (införd i nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab Nr. 1, mars 2002) och BRÅ:s rapport (2002:10) ”Miljöstraffrätt i praktiken – en studie av rättstillämpningen”.

1.5 Disposition

I arbetets inledande kapitel 2, Den naturvetenskapliga utgångspunkten, placeras den illegala handeln med djur och växter i ett större sammanhang. Avsikten med avsnittet är att kort redovisa grunderna för kriminalisering av artskyddsbrotten: situationen för världens hotade arter avseende utrotningstakt, hotbilder, konsekvenser och åtgärder.

Mot denna bakgrund fokuseras i kapitel 3 på den illegala handeln med utrotningshotade djur och växter. Efter en allmän diskussion om vad som utmärker brottsligheten övergår framställningen i en beskrivning av aktuella produktgrupper. Varje produktgrupp beskrivs inledningsvis utifrån den internationella handeln varefter en anknytning görs till svenska förhållanden.

Efter detta deskriptiva kapitel följer en redogörelse för internationella konventioner, EG-lagstiftning och nationell lagstiftning på området, kapitel 4. Avsnittet präglas i viss utsträckning av en rättshistorisk tillbakablick på utvecklingen från 1970-talets mitt fram till idag, något som är av betydelse för att förstå den splittrade bild som ännu präglar den i Sverige gällande rätten. Särskild vikt har lagts vid att redovisa konventionernas och EG-lagstiftningens implementering i Sverige.

I följande kapitel 5 redogörs för de aktörer på nationellt plan som på olika sätt utgör länkar i brottsbekämpningen mot denna illegala handel. Med tanke på det nära samarbete som världen över bedrivs mellan myndigheter och etablerade s.k. NGO:s inom området finns även en kortare översikt av dessa.

I Kapitel 6, Rättstillämpningen, förs ett resonemang om miljöbrottsbekämpningen i allmänhet och den illegala handeln med djur och växter i synnerhet. Hur ser svensk praxis ut på området?

I det avslutande kapitel 7 görs försök till en analys av problem kring den illegala handeln med djur och växter i Sverige, framförallt de frågeställningar som angetts i avsnitt 1.1.

Till uppsatsen finns två bilagor. I *bilaga 1* görs en sammanställning av domar med anknytning till denna brottslighet i Sverige åren 2000-2002. Sammanställningen är, förutom att den ger en mer detaljerad bild av brottslighetens karaktär i Sverige, en uppföljning inom denna del av miljörätten till Stefan Karlmarks sammanställning av miljöbrottsdomar åren 1990-1999. Med tanke på den begränsade praxis som finns på området har även aktuella stämningsansökningar och strafförelägganden tagits med. I *bilaga 2* finns Tullverkets beslagsstatistik i Sverige från åren 1999, 2000 och 2001 över gods som omfattas av CITES.

2 Den naturvetenskapliga utgångspunkten

2.1 Arterna i naturens ekosystem

Begreppet ”art” kan definieras som en grupp individer vilka under naturliga förhållanden kan reproducera sig med varandra och som samtidigt är reproduktivt isolerade från andra sådana grupper av individer. Definitionen är inte fulländad då den inte är applicerbar på de grupper av arter som producerar sin avkomma asexuellt, d.v.s. genom bl. a. avknoppning eller delning. I dessa fall är det svårt att finna en bra definition för begreppet ”art”.³

Det finns inga säkra uppgifter på hur många växt- och djurarter som finns på vår jord idag, men vetenskapen har hitintills kartlagt omkring 1.2 miljoner djurarter och 300 000 växtarter,⁴ och årligen beräknar man att c:a 10 000 nya arter upptäcks och beskrivs. Uppskattningar gör gällande att det totala antalet växt- och djurarter är omkring 10 miljoner.⁵ Den stora merparten av de ännu icke upptäckta arterna tror man finns i tropikerna. Troligtvis kommer människan att hinna utrota många av dessa arter innan de överhuvudtaget upptäckts. För svenskt vidkommande är 58 000 olika växt- och djurarter kända inom landets gränser.⁶

Bland de kartlagda djurarterna finns (1999) bl. a. omkring 9 700 fågelarter, 6 900 reptilarter, 4 600 däggdjursarter, 19 000 fiskarter och 4 500 groddjursarter samt ett stort antal ryggradslösa arter.⁷

Bland de kartlagda växtarterna finns (2001) bl. a. omkring 270 000 blommande växtarter, 16 000 moss- och levermossarter, 12 000 ormbunksarter, 1 000 lummerarter och 550 barrträd.⁸

Jordens växt- och djurarter ingår i komplicerade ekosystem som är sammanlänkade med varandra i en labyrinth av olika samspel. Ett ekosystem innefattar inte bara arten och dess naturliga miljö utan också processen genom vilka de samverkar. Naturliga ekosystem är resultatet av miljarders års utveckling och även människan är en produkt av denna ständigt pågående process och är i likhet med alla andra arter beroende av dessa system för sin existens. Alla ekosystem utgör tillsammans ett mycket komplicerat nät av

³ Nationalencyklopedin, artikel art.

⁴ Mackay, s. 88-90.

⁵ Fitter, s. 45.

⁶ Gärdenfors II, s. 34.

⁷ Mackay, s. 89 och Fitter, s. 45.

⁸ Mackay, s. 90.

växt- och djurarter, där varje art har en funktion. En del arter intar emellertid s.k. nyckelroller i ekosystemet, vilket innebär att om en art med nyckelroll försvinner ur systemet kommer det att förändras drastiskt. Rovdjur har ofta en sådan nyckelroll i ekosystemen och det är ofta dessa som först riskerar att utrotas av människan.⁹ Man har beräknat att för varje konstaterad utrotning av ett däggdjur följer omkring 500 andra växt- och djurarter som även de utrotas p.g.a. förändrade levnadsbetingelser.¹⁰

2.2 Utrotningshot och utrotning

Ett provocerande argument som brukar föras fram i debatten avseende situationen för jordens utrotningshotade djur är hämtat ur Charles Darwins utvecklingsteori. Darwin hävdade att utrotning är en del av den evolutionära processen och inget att förfasas över.

”...i samma mån som nya arter långsamt men säkert framträder måste andra arter oundvikligen slockna och dö ut, såvida man inte vill anta att antalet olika former kan stegras nästan i det oändliga.”¹¹

Argumentet är i grund och botten riktigt, men måste sättas in i ett sammanhang. En fast utrotningstakt är ett normalt inslag i arters utvecklingsprocess. Ända sedan urminnes tider har arter sakta utvecklats och med tiden dött ut. Idag har vi emellertid en utrotningstakt som inte står i överensstämmelse med arters naturliga utvecklingstakt. Vetenskapsmän uppskattar att utrotningstakten idag är mellan 1 000 och 10 000 gånger större än vad den naturliga skulle varit.¹² Utrotningstakten bedöms t.o.m. vara snabbare än i den utrotningsperiod för 70 miljoner år sedan när dinosaurierna och de ekologiska system som dessa ingick i försvann i en omdiskuterad ekologisk katastrof.¹³ Under de senaste 300 åren beräknas 80 däggdjurs- och 170 fågelarter ha utrotats från jordklotet.¹⁴ Antalet utrotade växtarter är mera osäkert, men troligen rör det sig om ett betydligt större antal. Antalet utrotningshotade vilda djur- och växtarter, som vi känner till, uppgår idag till över 30 000.

Varje population av en art har behov av vissa grundläggande förutsättningar för att kunna överleva. Exempel på sådana förutsättningar är lämpliga ljusbetingelser, temperatur-, närings- och fuktighetsförhållanden som ger möjligheter till förökning, spridning, etablering och fortbestånd.¹⁵ Det finns flera olika anledningar till att en art blir utrotningshotad eller utrotad. I de allra flesta fall kan man inte peka på en enda orsak utan man finner flera

⁹ Fitter, s. 136.

¹⁰ Fitter, s. 52.

¹¹ Citat efter Ehrlich, s. 20.

¹² Stuart.

¹³ Stuart.

¹⁴ Linnman m. fl., s. 358.

¹⁵ Cederberg & Löfroth, s. 11.

samverkande faktorer. Den främsta anledningen som brukar lyftas fram är människans direkta förstörelse av arters livsmiljöer. Sådan mänsklig påverkan kan vara utsläpp, utdikning av våtmarker, skövling av skogar, anläggande av väg- och dammkonstruktioner, befolkningsutveckling, krigsföring etc. Andra faktorer som hotar arters fortlevnad på vår jord är luftföroreningar som i sin tur påverkar klimatet, onaturlig förflyttning av arter till andra ekosystem, omfattande jakt och handel med djur- och växtarter.

Ett tydligt exempel på en art som efter intensiv jakt av människan blivit utrotningshotad är den svarta noshörningen (*Diceros bicornis*) i Afrika. Arten har länge varit attraktiv för människan eftersom noshörningens olika delar enligt urgammal tradition anses ha olika läkande effekter. Mest attraktivt är noshörningens horn som används som afrodisiakum (medel som påstås stegra sexualdriften). Den intensiva jakten har lett till att antalet svarta noshörningar i Afrika minskat från omkring 65 000 1970 till 2 700 1999. Glädjande nog är noshörningen ett exempel på en art som man satt in stora resurser för att rädda, varför antalet exemplar idag är över 3 000.¹⁶

2.3 Rödlister

För att kartlägga arter, såväl på det nationella som på det internationella planet, som är eller är på god väg att bli utrotningshotade använder man sig av ett instrument som kallas ”rödlistning”. En *rödlista* är en förteckning över arter som enligt specifika kriterier bedöms löpa risk att försvinna från det område som listan avser, t. ex. ett land eller hela världen.¹⁷ Rödlisans viktigaste funktion är att arterna bedöms och placeras beroende på sin försvinnanderisk i olika rödlistekategorier.

I Sverige gav Naturvårdsverket i uppdrag åt ArtDatabanken, ett för Naturvårdsverket och Sveriges Lantbruksuniversitet gemensamt organ, att ta fram underlag till och arbeta fram ett förslag på Sveriges rödlista. Härefter granskade och fastställde Naturvårdsverket i egenskap av myndighet listan som Sveriges officiella. I sitt senaste arbete med ”Rödlistade arter i Sverige 2000” använde sig ArtDatabanken av ett nytt system som Internationella Naturvårdsunionen (IUCN) presenterat för global rödlistning.

Men den i praktiken viktigaste uppgiften som rödlistan har är att uppmärksamma den hotade artens situation så att aktörer på olika plan i samhället – markägare, företag, myndigheter, beslutsfattare och lagstiftare – kan påverka dess situation.

¹⁶ IUCN, Species Survival Commission.

¹⁷ Gärdenfors I, s. 12.

2.4 Behovet av artskydd

Arters mångfald är av avgörande betydelse för vårt liv på jorden. Från djur och växtriket får människan t. ex. så gott som all sin föda. Förvisso är idag huvudfödan för större delen av jordens befolkning odlade livsmedel, men det är fortfarande en stor befolkning som lever på vilda djur och växter. Ett annat behov relaterat till vår hälsa är den vetenskapliga forskningen kring bl. a. mediciner. En stor andel av alla mediciner är utvecklade från vilda växter och djur. Att arterna får bevara sin mångfald är av ytterst vikt för den framtida medicinforskningen eftersom dagens mediciner endast är resultatet av undersökningar av ett fåtal av världens alla växt- och djurarter. Kanske finns svaret på cancers gåtor i snart utrotade växt- eller djurarter. Andra behov för människan som till stor del tillgodoses genom växt- och djurriket är tillgången på bränsle och energi, kläder, byggmaterial och inte minst möjligheten att få vissa arter att kontrollera andra skadegörande arter – s.k. biologisk kontroll.

I detta sammanhang kan man även nämna mer sekundära behov, som vid närmare eftertanke dock är av stor vikt i vardagen för många människor. Sådana behov är utsmyckning, husdjur och trädgårdar samt ett alltmer utbrett natur- och vildmarksintresse. Sammantaget är det en fråga om ökad livskvalitet för en stor del av jordens befolkning. Som vi ska se i den kommande framställningen är en del människor beredda att gå långt för att tillfredsställa sina behov i dessa hänseenden.

Det allra viktigaste argumentet för att skydda arters mångfald är emellertid vår bristande kunskap. Som nämnts ovan ingår de olika ekosystemen i ett mycket komplicerat samspel. Det är för oss idag omöjligt att överblicka alla de konsekvenser som följer av att ett ekosystem sätts i obalans till följd av att en art utrotas.

3 Den illegala handeln med djur- och växtarter

3.1 Omfattning och mönster

3.1.1 Ekonomisk omfattning

Den internationella handeln med vilda djur och växter omsätter årligen stora belopp. Beräkningar avseende den globala handelns omfattning varierar mellan USD 5 och 50 miljarder, exkluderat timmer och fiskehandeln. Ekonomiskt sett är timmer- och fiskehandeln mest framträdande. Årligen uppskattas bara världshandeln med timmer uppgå till USD 150 miljarder och bara den legala handeln med kaviar beräknas omsätta USD 100 miljoner per år.¹⁸

Enligt uppgifter från CITES Trade Database importerade världens industrialiserade länder legalt under 1997 bl. a. 235 000 levande papegojor, varav en tredjedel till Spanien, 76 000 levande sköldpaddor, 259 000 levande ormar, 948 000 levande ödlor, varav två tredjedelar till USA och 344 000 levande orkidéer.¹⁹

Den största delen av denna internationella handel med vilda djur och växter är naturligtvis legal, men enligt en vanligt förekommande uppskattning (ofta felaktigt härledd till Interpol²⁰) omsätter den illegala handeln omkring USD 5 miljarder per år. Reeves understryker att denna uppskattning inte är fastställd på objektivet vetenskaplig grund, utan mycket väl kan vara högre.²¹ Detta innebär att den illegala handeln med djur och växter är den gränsöverskridande kriminella handel som omsätter mest pengar efter narkotika- och vapenhandeln.²²

Det ekonomiska perspektivet på den illegala handeln med djur och växter är komplext. I länder vars befolkning till stor del utgörs av fattiga människor är inkomsten från kriminella uppköpare av eftertraktade djur betydelsefull. Även om det inte är stora summor det betalas för de infångade djuren eller växterna i det första ledet är det trots allt en viktig inkomst. En annan viktig inkomstkälla för många fattiga länder är safariturismen. I Botswana finns det t. ex. safariturister som är beredda att betala upp till USD 30 000 för att få skjuta ett lejon.²³ Det finns även länder vars ekonomi till viss del är

¹⁸ Reeve, s.10 f.

¹⁹ Mackay, s. 100 f.

²⁰ Reeve, s. 11.

²¹ Reeve, s. 11.

²² Bugge.

²³ Mackay, s. 52.

uppbyggd kring handel med en viss djur- eller växtart. Man kan därför ibland misstänka att länderna rapporterar in felaktig statistik till CITES-Sekretariatet för att få situationen för ekonomiskt betydelsefulla arter att framstå bättre än vad den i själva verket är.

Det finns många olika anledningar till varför konsumenter runt om i världen är beredda att betala kriminella handlare höga belopp för att förvärva exemplar av en viss djur- eller växtart. Bland köparna finner vi bl. a. hängivna samlare som är beredda att gå långt för att komplettera sin samling eller personer som betraktar exotiska husdjur eller prydnadsföremål som statussymboler. Ett folks flertusenåriga traditioner och seder inom olika områden är också en förklaring till detta fenomen. I Asien finns t. ex. en stor marknad för olika naturmediciner och livsmedel baserade på hotade djur- och växtarter.

3.1.2 Producent- och konsumentländer

När det gäller den illegala handeln med djur och växter utmärker sig vissa länder som exportländer (producenter) medan andra är typiska importländer (konsumenter). Producentländerna finns huvudsakligen i Central- och Sydamerika, Afrika och Asien medan konsumentländerna är lokaliserade i Nordamerika, Europa, Mellanöstern och Östra Asien (Japan, Hong Kong, Sydkorea och Taiwan). Särskilt hårt drabbade bland producentländerna är Indonesien och Brasilien som dels med sina artrika regnskogar och dels med en utbredd korruption skapar gynnsamma förutsättningar för tjuvjägare. Bara från Brasiliens skogar stjäls årligen 38 miljoner djur och endast 0.45 % av dessa avslöjas av polisen uppger RENCTAS (Brazil's National Network Against the Trafficking of Wild Animals).²⁴

Sedan den s.k. järnridån mellan Öst- och Västeuropa föll har man noterat en avsevärd ökning av handeln med hotade djur- och växtarter och en ökning av smugglingen, särskilt av levande djur, in i EU. Europa framhävs överlag som en marknad där intresset för exotiska arter ökar.²⁵

3.1.3 Handelsaktörerna och deras tillvägagångssätt

När man talar om de huvudsakliga aktörer som tar befattning med denna illegala handel kan följande indelning vara åskådliggörande:²⁶

- *Den vanlige konsumenten / turist* som är intresserad av att köpa vackra föremål och växter som han eller hon fascinerats av. Gärningen är i regel av spontan karaktär och man har ofta inte insikt i att man begår ett allvarligt brott.

²⁴ Bugge.

²⁵ Reeve, s. 9.

²⁶ Se bl. a. CITES World, Issue Nr. 6, s. 1 f.

- *Illegala samlare* besitter däremot ofta betydande kunskaper på området och är väl förtrogna med gällande bestämmelser. Dessa samlare är ofta inriktade på exemplar från en viss artfamilj, exempelvis rovfågelägg eller orkidéer. Man smugglar in föremålen antingen till sin egen samling eller för att ha i utbyte mot andra. En del samlare har dessutom ett starkt vetenskapligt intresse som driver dem på resor till avlägsna platser i jakten efter t. ex. ännu oupptäckta växtartvarianter.
- *Professionella smugglare*, för vilka den ekonomiska vinsten helt styr deras risktaganden. Vanligtvis smugglar dessa stora mängder av de produkter som betingar högst pris på den svarta marknaden.
- I den sista gruppen kan t. ex. nämnas *enskilda individer*, vanligen ur lokalbefolkningen, som samlar in vilda djur och växter i sin närmiljö för att skaffa sig en extrainkomst. Det rör sig om kvinnor, barn, pensionärer och bönder i framförallt fattigare länder. Ofta har man avtal med en uppköpare och det förekommer också att man samlar in bestämda arter på beställning.²⁷

Kontakterna mellan köpare och säljare har historiskt sett dominerats av de traditionella metoderna, exempelvis oseriösa fackhandlare, tidningsannonser och ”mun-mot-mun-metoden”. På senare år har de nya medierna mer och mer kommit till användning. Kriminella aktörer använder sig av utannonsering via Internet eller text-tv för att nå presumtiva köpare. På Internetsidor utbjuds bl. a. levande ormar och sköldpaddor. Exempel på fora av denna typ i Sverige är ”Annonstorget”, ”Yelloweb”, ”Reptiltorget” men även TV 4:s text tv-annonser. Intresserade ombeds kontakta säljarna via e-post till svårspårade s.k. hotmail-adresser eller till kontantkortsanknutna mobiltelefonnummer. Det förekommer också att man döljer djuren och växterna genom att i annonsen endast ange den för försäljning aktuella artens latinska namn.

Smugglingen av växt- och djurarter följer traditionella mönster. Precis som med annat illegalt gods är uppfinningsrikedomen stor och man gömmer varorna på olika sätt i fordon, bagage, kläder eller bland övrigt legalt gods. Containerar undersöks i regel mindre noggrant än personligt bagage. Transporterna sker ofta via obevakade vägar och man använder också post- och expressbudssystemen i viss utsträckning. Det förekommer också att man helt oblygt märker upp transportcontainerarna med texten ”Farliga djur” i avskräckande syfte.²⁸

²⁷ TRAFFIC Species in Danger Report, June 1998.

²⁸ Holme m. fl., s. 35.

Ofta är transporten helt öppen men man använder förvrängda transportdokument. Dokumenten kan vara förvrängda på många olika sätt:²⁹

- Förfalskade dokument
- Äkta dokument som är illegalt förvärvade
- Äkta dokument som bygger på ohederliga uppgifter om förvärv, ursprungsland etc.
- Djurarten i transporten stämmer inte överens med den art som angivits i dokumentet.
- Antalet exemplar i transporten stämmer inte överens med det antal som angivits i dokumentet

3.1.4 Organiserad brottslighet

Möjligheterna till stora ekonomiska vinster och en begränsad upptäcktsrisk gör den illegala handeln med växter och djur intressant för olika former av kriminella sammanslutningar. Det handlar om allt från mindre nätverk av samlare till mer avancerade sammanslutningar som maffian i det forna Sovjetunionen och olika narkotikakarteller. Kopplingar har påvisats mellan den illegala handeln med djur- och växtarter och narkotikahandeln. Det förekommer att man transporterar varor parallellt via gemensamma smugglingsvägar, man använder sig av "legala" djur- eller växttransporter för att dölja narkotika och slutligen förekommer det en byteshandel med djur- och växtprodukter mot narkotika. Exempelvis skulle enligt brasiliansk polis uppemot 40 % av alla illegala narkotikatransporter kombineras med smuggling av vilda djur och växter.³⁰

Inom CITES har man under senare tid uppmärksammat problemen kring de organiserade ligor som är inblandade i denna illegala handel och man har bl.a. i den senaste partskonferensen diskuterat vilka möjligheter det finns att bekämpa dessa. De organiserade ligorna arbetar ofta genom att värva lokala jägare och fiskare i fattiga områden som utför "grovjobbet".³¹ Mot en i sammanhanget mindre ersättning förses huvudmännen med attraktiva växt- eller djurarter som de sedan vidare säljer. Organiserade ligor inom den illegala kaviarhandeln i Ryssland misstänks också ligga bakom våldsdåd, bl. a. ett bombdåd där flera tulltjänstemän omkom.³² Förutom kaviarhandeln har de organiserade ligorna också inriktat sig på elfenbenshandeln³³ och den asiatiska naturläkemedelsproduktionen.³⁴

Under 2001 avslöjades en organiserad liga som ägnat sig åt att de första tio månaderna återexportera kaviar, värd USD 20 miljoner, från Förenade Arabemiraten. Genom att använda sig av förfalskade dokument och hot om våld "tvättades" illegalt förvärvad kaviar

²⁹ Holme m. fl., s. 36 f.

³⁰ RENCTAS.

³¹ CITES Press Release 021106.

³² CITES World, Issue Nr. 8, s. 10.

³³ CITES Press Release 021106.

³⁴ Fahlman.

och såldes till större företag i Europa och Nordamerika. I juni 2002 avslöjades en annan organiserad liga i Zambia med förankringar till Tokyo. Avslöjandet, som skedde efter samarbete mellan bl. a. CITES Sekretariat och Interpol, resulterade i att sex ton elfenben beslagtogs.³⁵

För svenskt vidkommande brukar beställningsjakt i landets norra län omnämnas som en kriminell verksamhet som sker i organiserad form. År 2000 gjordes ett tillslag mot en souvenirbutik i Jokkmokk. Det var efter ett ingripande mot en antikhandlare i Tyringe utanför Hässleholm i Skåne där bl. a. en uppstoppad brunbjörn påträffades som spåren ledde norrut. Polisen misstänkte att omkring tio personer var inblandade i denna beställningsjakt. Man beslagtogs bl. a. björnskin, urkokta björnskallar, uppstoppad järv, järvskinn, uppstoppad ormvråk och ett nedfryst lodjur. Två av djurskinnen var dessutom preparerade med mikrochips och ingick i ett rovdjursprojekt. Mikrochipsen styrkte att skinnen härstammade från svenska djur och man misstänkte att de skjutits inne i en nationalpark. Polisen beslagtogs också illegala vapen utrustade med ljuddämpare.³⁶ I detta fall lyckades man inte styrka att det rörde sig om beställningsjakt. Polisen misstänkte däremot att souvenirhandeln, som drevs av huvudmannen, haft en förmedlande roll mellan köpare, bl. a. turister och tjuvjägare.

Ett annat fall där man har talat om brottslighet i organiserad form är det nedan beskrivna Dortmund-fallet. Det var i början av 1990-talet som 28 levande falkar påträffades i en trädgård i Tyskland. Samtliga hade fångats i Sverige och Norge. Vid detta tillslag beslagtogs också en hel del materiel såsom klätterutrustning och kartor, över bl. a. Sverige, med handskrivna anvisningar.

3.2 Handeln med djurarter

Handeln med utrotningshotade djurarter sker i många olika produktformer: livsmedel, mediciner, samlarexemplar, husdjur, andra former av bearbetade föremål.

3.2.1 Livsmedel

En stor del av den illegala handeln med djur tillgodoser livsmedelsmarknadens behov på olika platser i världen. I flera länder finns gourmetrestauranger som sätter en ära i att kunna erbjuda sina gäster allsköns exotiska anrättningar. Ett exempel är björnfotsoppa som kan betinga ett pris på över 1000 USD för en skål.³⁷ De flesta björnarter är idag skyddade genom CITES. Kina är en stor importör av sköldpaddor och ormar för livsmedelsmarknaden. Mängden sköldpaddor som årligen smugglas till

³⁵ CITES Press Release 021106.

³⁶ Månsson, 021203.

³⁷ RPS Rapport 1996, s. 53.

Kina uppskattas till 200 000 ton.³⁸ Enligt traditionen i Taiwan och Hong Kong är sköldpaddssoppan styrkegivande.³⁹

I december 2001 gjordes ett av de största beslagen någonsin i Hong Kong av sköldpaddor avsedda för livsmedelsmarknaden. Beslaget utgjordes av 10 000 sköldpaddor som förvarades i fyra containrar på en inkommande pråm från Macao till Hong Kong. Det totala värdet av smuggellasten uppskattades till mer än HKD 3,2 miljoner. Sköldpaddorna hade smugglats till Macao från Singapore och de var vid mycket dålig hälsa till följd uttorkning och usla transportförhållanden. Myndigheterna kunde identifiera elva olika asiatiska arter däribland en starkt utrotningshotad som återfinns i CITES Appendix 1. Uppenbarligen var många av sköldpaddorna vilt infångade då ett stort antal fortfarande hade losslitna fiskekrokar i sina munnar. Dessutom fanns bland sköldpaddorna exemplar av flera arter som inte odlas.⁴⁰

I östra och södra Afrika försiggår en annan omfattande handel med livsmedel – s.k. *bushmeat trade*. Detta är primärt ett nationellt handelsfenomen i själva jaktlandet men då det även förekommer handel med angränsande länder omfattas handeln av CITES. Det är städernas välbärgade invånare och exklusivare restauranger som visar sin status genom att servera djungelkött.⁴¹ I takt med att skogsbolagen arbetar sig allt djupare in i urskogarna och anlägger nya vägar blir det också möjligt för tjuvjägare att ta sig till nya jaktmarker och utan större problem transportera de dödade djuren till olika marknader.⁴² Tjuvjägarna utgörs ibland också av skogsarbetare som jagar för egenkonsumtion. Dessa individer har ingen genuin jaktvana och detta resulterar i ett stort antal skadade djur som går en plågsam död till mötes. Denna s.k. bushmeat trade är idag ett allvarligt hot mot främst olika aparter som t. ex. gorillan, schimpansen och dvärgschimpansen. De vuxna djuren skjuts och deras kött säljs, medan de kvarlämnade ungarna fångas in och säljs levande på marknader för omkring USD 100 per st. Andra djurarter som är föremål för denna bushmeat trade är elefanter, leoparder, dvärgkrokodiler, hjortdjur och fåglar.⁴³ Med hjälp av effektiva förvarings och transportmetoder förs s.k. bushmeat även till Asien där det finns en stor penningstark marknad för exotiska ”delikatesser”. Enligt en rapport från Wildlife Conservation Society uppskattas omfattningen av denna jakt uppgå till över en miljon ton kött per år.⁴⁴ Antalet schimpanser i Afrika har under de senaste 100 åren minskat från två miljoner individer till c:a 200 000 de senaste åren. Om ingenting görs riskerar Afrikas gorillor, schimpanser och dvärgschimpanser att utrotas inom tio år.⁴⁵ Inom CITES har man särskilt uppmärksammat detta fenomen och tillsatt en särskild arbetsgrupp (The Bushmeat Working Group) som sammanträder ett par gånger om året.

³⁸ von Zeipel, s. 7.

³⁹ Rasmussen.

⁴⁰ CITES Press Release 011212.

⁴¹ Baltscheffsky, s. 6.

⁴² Larsson, s. 9.

⁴³ Baltscheffsky, s. 6.

⁴⁴ Baltscheffsky, s. 6.

⁴⁵ Hillarp, s. 8.

En annan hotad art som också är föremål för den illegala livsmedelsmarknaden är kaviar från stören. Under sent 1990-tal började man inom CITES uppmärksamma störens minskade populationer och idag måste företagen kunna uppvisa exporttillstånd för att bevisa att stören infångats legalt. Kaviaren kan utvinnas på två sätt. Den traditionella metoden innebär att fisken skärs upp varvid romen skrapas fram. Idag har nya metoder tagits fram där romen kan utvinnas utan att fisken dör. Sedan kaviaren utvunnits måste den förvaras under fryspunkten, något som försvårar transportererna.⁴⁶

Rysk kaviar kommer idag nästan uteslutande från Kaspiska havet, sedan övriga vatten förstörts.⁴⁷ Fångsterna i Kaspiska havet har minskat från c.a 20 000 ton per år för 25 år sedan till 1000 ton.⁴⁸ På marknaden finns kaviar av olika slag. Den viktigaste störfisken är den s.k. beluga stören, dels för de stora kornens skull och dels för mängden rom. Det är också beluga kaviaren som betingar de högsta priserna på marknaden, medan de övriga anses något mindre exklusiva. Man beräknar att för varje ton stör som fångas legalt, är andelen illegalt infångad fem gånger så stor.⁴⁹ De kriminella aktörerna uppger vid export att kaviarförsändelsen utgörs av enklare sorter, medan det i själva verket är den exklusiva belugakaviaren. US Fish and Wildlife Service har vid ett par tillslag i USA under senare tid använt sig av DNA-teknik för att bestämma vilken sorts kaviar det verkligen är.

CITES Sekretariat anger att priset för 250 g. av den bästa kaviaren i flygplatsbutiker runt om i världen uppgår till omkring USD 1 475.⁵⁰ I juli 2001 dömdes en rysk medborgare för att ha försökt smugla in ett parti kaviar (1 700 pounds) till USA, värt USD 2.5 miljoner. Den dömda ledde ett företag, med kontor i S:t Petersburg, Moskva och New York, som bedrev yrkesmässig handel med kaviar. Detta var, enligt USFWS, det dittills största enskilda beslaget sedan handelskontrollerna härvid påbörjades 1998.⁵¹

Ett stort problem när det gäller utfiskningen av stören är att flera av staterna runt Kaspiska havet inte skrivit under CITES, däribland Kazakstan, Turkmenistan och Azerbadjan.

Även handel med småfåglar förekommer inom den internationella livsmedelsmarknaden. Det rör sig om i dagsläget förhållandevis vanliga fåglar som fångas in i så stora mängder att artens framtida existens hotas. Denna småfågelshandel styrks av ett flertal beslag i bl. a. Europa under 1990-talet.

Ett av de mer anmärkningsvärda beslagen gjordes i Nederländerna hösten 1993, då man vid ett och samma tillfälle fann två miljoner döda pilfinkar. Fågeltransporten var på väg från Kina till Italien där fåglarna sedan skulle levereras till olika restauranger.⁵²

⁴⁶ CITES World, Issue Nr. 8.

⁴⁷ Nationalencyklopedin, artikel kaviar.

⁴⁸ Världsnaturfondens hemsida, Lyxkonsumtion av rysk kaviar utrotar störar.

⁴⁹ CITES World, Issue Nr. 8, December 2001.

⁵⁰ CITES World, Issue Nr. 8, December 2001.

⁵¹ CITES Press Release 010706.

⁵² Holme m. fl., s. 44.

3.2.1.1 Situationen i Sverige

Handeln med utrotningshotade djurarter för den svenska livsmedelssektorn har inte framställts som framträdande. Självklart förekommer det handel med exempelvis kaviar inom restaurangbranschen, varav en del med all sannolikhet är av illegalt ursprung. Det finns också företag i Sverige som försäljer kött från arter såsom björn och krokodil. Men enligt Kaj Månsson finns det exempelvis inga införseltillstånd för krokodilkött i Sverige. Detta är visserligen inte nödvändigt om köttet köpts från ett annat land inom EU. En del av det krokodilkött som säljs i landet kommer troligen från Portugal, dit det i sin tur troligen förts illegalt.⁵³

3.2.2 Traditionell kinesisk naturmedicin (TCM)

Ett annat område som inbegriper illegal handel med djurarter är den asiatiska framställningen av naturmediciner, s.k. Traditional Chinese Medicines (TCM) efter flertusenåriga traditioner. Under senare delen av 1900-talet började produktionen av dessa naturmediciner övergå i större industriell skala.⁵⁴ Kina och Sydkorea framstår härvidlag som stora producenter av piller och vinextrakt, som innehåller delar från främst tigern eller noshörningen i nedmald form. Denna handel anses ha varit en av orsakerna till att världens bestånd av noshörningar sjunkit från c:a 100 000 för 30 år sedan till dagens 14 000.

TRAFFIC uppskattar att omkring 300 kilogram noshörningshorn, motsvarande 100 afrikanska noshörningar, årligen konsumeras i bara Sydkorea.⁵⁵ Priset på noshörningshorn har ibland varit så högt som USD 60 000 per kg.⁵⁶ På den taiwanesiska marknaden värderas horn från den asiatiska noshörningen betydligt högre än från den afrikanska.⁵⁷

Enligt traditionen har varje del av tigern en läkande effekt: ögongloberna botar epilepsi, morrhåren tandvärk, benen reumatism, svansen hudsjukdomar, hjärnan dåsighet, fettet reumatism och spetälska, klorna oro, köttet malaria, tänderna feber etc.⁵⁸ En liten tiger kan enligt beräkningar ge sex till sju kg. ben, tillräckligt för att producera 350 flaskor tigerbensvin. Kilopriset på tigerben var i mitten av 1990-talet c:a USD 1 200. Tigerhannens genitalier är i likhet med noshörningens horn särskilt attraktiva som afrodisiakum. Tigerns population har minskat från 100 000 år 1900 till omkring 2 000 idag. Bara under år 1995 räknar man med att det skjutits omkring 115 tigrar i Indien.⁵⁹ Totalt i världen räknar man med att det skjuts en tiger om dagen som på den svarta marknaden är värd runt en halv miljon kronor. I takt med att det blir allt svårare för smugglare,

⁵³ Månsson, 021203.

⁵⁴ Nowell.

⁵⁵ WWF Homepage, Illegal hunting and trade.

⁵⁶ Mackay, s. 56.

⁵⁷ RPS Rapport 1996 s. 47.

⁵⁸ Nilsson, s. 6.

⁵⁹ Mackay, s. 53.

handlare och producenter av naturmediciner att få tag i tigrar, blir andra djur som t. ex snöleoparden intressanta.⁶⁰

Under sent 1990-tal saluförde en japansk fabrikant ett slags extrakt tillverkat av tigerns genitalier, där varje flaska såldes för över USD 27 000.⁶¹ Det är naturligtvis omöjligt att bedöma hur hög halt äkta tigerdelar som finns i dessa naturläkemedel. Med all sannolikhet är det i starkt utspädda mängder. Det finns kritiker som hävdar att det närmaste tigern som dessa mediciner kommer är texten i innehållsförteckningen.

Den internationella tigerhandeln opererar idag nästan uteslutande genom smuggling via ett svårangripligt förfarande som har kallats "an army of ants". Detta innebär att det är ett stort antal individer som smugglar små godsvolymer via en mängd olika vägar.⁶²

Även björnen jagas sedan lång tid eftersom dess gallblåsa enligt den asiatiska läkekonsten kan användas för att bota leversjukdomar samt feber- och hjärtsjukdomar. På den taiwanesiska marknaden kan en björngallblåsa av normal storlek betinga ett värde mellan USD 800 och 3 000.⁶³ Även vissa sköldpaddsorter är eftertraktade inom den asiatiska naturmedicinsframställningen då de påstås bota cancer.⁶⁴

I samband med den senaste CITES-konferensen (CoP 12) i november 2002 presenterades en ny identifieringshandbok som är avsedd för polis och tullpersonal i samband med kontroll av laster som misstänks innehålla olika asiatiska naturmediciner. Handboken med sina 430 färgbilder ger tjänstemännen vägledning bl. a. i hur man ska tyda innehållsförteckningar.

3.2.2.1 Situationen i Sverige

De asiatiska naturpreparaten har expanderat sin marknad under senare tid, sedan de även på andra håll blivit populära alternativ till gängse läkemedel. De senaste fem åren beräknas att konsumtionen har ökat med 500 % i västvärlden. Polisen misstänker att det inom Sverige finns en stor mängd naturmediciner av detta slag.⁶⁵

3.2.3 Samlarexemplar

En annan stor grupp konsumenter av utrotningshotade djur utgörs av samlare i framförallt Nordamerika, Europa (Holland, Schweiz, Frankrike, Tyskland, Italien, England och Spanien) och Asien (Singapore, Hong Kong

⁶⁰ Fernström och Sand, s. 18.

⁶¹ Nowell.

⁶² Nowell.

⁶³ RPS Rapport 1996, s. 52.

⁶⁴ Mackay, s. 67.

⁶⁵ Månsson, 021203.

och Filippinerna och Japan).⁶⁶ Det handlar om privata samlingar av uppstoppade eller levande djur, t. ex. småfåglar, urblåsta fågelägg eller fjärilar. Naturligtvis är det främst särskilt sällsynta och utrotningshotade arter som är intressanta för dessa människor. Precis som när det gäller frimärkssamlingar är det de sällsynta exemplaren som betingar de högsta priserna. Man köper i de flesta fall inte artexemplar som en investering utan det handlar mer om att uppnå personlig tillfredsställelse.

Sällsynta fågelarter, såväl levande som döda, från världens alla hörn fascinerar många samlare. Levande fåglar smugglas ofta som ungar då dessa är mer lätthanterliga än fullvuxna exemplar.⁶⁷ Döda fåglar smugglas i regel obearbetade i nedfryst tillstånd för att minska risken för transportskador.⁶⁸ Levande fåglar som transporteras över långa avstånd smugglas i regel via flyg. För att undgå upptäckt tejpar man fåglarnas vingar och näbbar. Det förekommer också att fåglarna drogas ned och kläms in i plaströr där de fixeras på olika sätt. Olika undersökningar visar att andelen fåglar som dör under transporten från fångst till mottagare är hela 50-60 %.⁶⁹

I juli 2001 avslöjades en kvinna i Canada, vars familj sedan tidigare var känd i liknande sammanhang, som under en längre tid illegalt importerat exotiska småfåglar till Canada för att sedan illegalt exportera dem till USA genom att för tullen uppge att det var icke skyddade arter. Under en tid av knappt två år exporterade kvinnan 3 882 tropiska finkar till ett värde av USD 97 000. Dessa arter av tropiska finkar hotas av husdjurshandeln och är skyddade av CITES.⁷⁰

3.2.3.1 Situationen i Sverige

Flora- och faunakriminalitet med samlarexemplar är ett av de områden som är särskilt tydliga för svensk del. Sverige och Norden i övrigt är ett tacksamt område härför, eftersom flera attraktiva rovfågelarter häckar i våra landskap. Man misstänker att beställningsjakt pågår i det fördolda med fåglar, fågelägg och däggdjur från den lappländska faunan. I Sverige har man också noterat en rad inbrott i skolor, museer och andra institutioner där man tillgripit såväl äldre uppstoppade djur som levande arter av sällsynt karaktär.⁷¹

Det är ännu vanligt att man dels under olika dagstidningars annonsrubriker och dels i olika s.k. antikvitetsaffärer finner uppstoppade djur av utrotningshotade arter som bjuds ut till försäljning. Som nämnts inledningsvis är säljarna med all sannolikhet i de flesta av fallen helt ovetande om gällande lagstiftning. Men det förekommer också en annan sorts handel med uppstoppade djur till samlare dels inom landet och dels i Europa, något som ett antal omfattande beslag bekräftat.

⁶⁶ RENTAS Homepage.

⁶⁷ Hulthén.

⁶⁸ Hulthén.

⁶⁹ RPS Rapport 1996, s. 55.

⁷⁰ CITES Press Release 011101.

⁷¹ RPS Rapport 1996, s. 29.

I början av 1990-talet gjordes ett antal stora tillslag i Tyskland. I München och Lübeck gjordes 1992 två olika beslag där man sammanlagt tog hand om bortemot 2 000 uppstoppade fåglar av nordiskt ursprung.⁷² I Bochum i Ruhrområdet gjordes ett annat beslag av 3 000 uppstoppade rovfåglar och 2 000 apollofjärilar av en sällsynt art som härleddes till Västervikstrakten och som värderades till tio miljoner kronor.⁷³ Även flera av rovfågarna konstaterades vara av skandinaviskt ursprung.

Den största illegala utförelsen från Sverige är av döda fåglar. Men från den svenska naturen infångas också levande exemplar av framförallt småfåglar. Det handlar om arter som steglits, bofink, domherre, grönsiska och blåmes som säljs till länder på kontinenten.⁷⁴ En steglits betingar ett värde runt 1800 kronor i Holland.⁷⁵

Småfågarna fångas in huvudsakligen genom två olika metoder. Den ena metoden innebär att fågeln fångas med hjälp av en s.k. limsticka. Man har då strött fröer över en pinne eller gren som doppats i lim. Limstickan fästs synligt i toppen av en buske eller på ett fält eller ett snötäcke. När fågeln får syn på stickan och försöker plocka i sig fröerna fastnar den och man kan fånga in den. Metoden är plågsam mot fåglarna, då de inte har kraft att ta sig loss och slutligen blir hängande uppochned. Det andra sättet innebär att man använder sig av en lockfågel i bur som i sin tur lockar till sig andra fåglar, som fångas in. RPS misstänker att denna jakt främst utförs av personer från företrädesvis medelhavsländerna. Här har man en lång tradition av att jaga och fånga in småfåglar som föda.⁷⁶ När fåglarna fångats in avlägsnas eventuella befintliga ringmärkningar och man applicerar ibland en ring av falskt ursprung som anger att fågeln är uppfödd i Sverige. Sedan transporteras de i bil via Öresundsbron eller Helsingör ner på kontinenten där köparna finns.

Under 1999 uppdagades ett fall i Strömsnäsbruk utanför Markaryd där en man, troligtvis under en längre tid, fångat in vilda småfåglar såsom steglits och grönsiskor. Det var efter tips från en uppmärksam granne som verksamheten kom i dagen. Mannen fångade in fåglarna med hjälp av s.k. limstickor och förvarade dem i egenhändigt men professionellt tillverkade burar. Polisen misstänkte att fåglarna exporterades till Holland.⁷⁷

Större fågelarter såsom jaktfalkar, pilgrimsfalkar och kungsörnar fångas in med hjälp av nät, fällor, koppartrådsnaror eller genom direkt hämtning ur bon.⁷⁸

I Dortmund fann man, som ovan nämnts i början av 1990-talet, 28 levande falkar från Sverige och Norge samt sex kungsörnar. Förutom levande rovfåglar beslagtogs också diverse materiel såsom professionell klätterutrustning, kamouflagekläder, skyddsutrustning, personliga anteckningar samt ett flertal detaljkartor över Sverige och Norge med olika

⁷² RPS Rapport 1996, s. 26.

⁷³ Månsson, 021203.

⁷⁴ Strid (2000).

⁷⁵ Månsson, 021203.

⁷⁶ Jandel.

⁷⁷ Månsson, 021203.

⁷⁸ RPS Rapport 1996, s. 25.

handskrivna markeringar.⁷⁹ Falkarna var med all sannolikhet tänkta att saluföras illegalt i något arabland. Här finns fågeln inte i vilt tillstånd, men det är en mycket attraktiv fågel bland s.k. falkenerare som använder falken i jakt. Infångade fåglar måste först tränas i jakt och därefter klimatanpassas för sin nya levnadsmiljö. Genom svält dresseras falkarna att flyga iväg och fånga bytet som falkeneraren sedan tar hand om efter att fågeln fått en bit som belöning.⁸⁰ En tränad jaktfalk kan betinga ett värde uppemot en miljon kronor. Kungsörnar uppgavs betinga ett pris om DM 200 000 per styck.⁸¹

I samband med Dortmundfallet upptäcktes också att man ”tvättat” illegalt infångade rovfåglar genom olika förfaringssätt. Vanligast var att ägg och ungar fördes till uppfödare som var registrerade ägare till åtminstone ett falkpar. Äggen eller ungarna placerades i samma bur som detta, varefter uppfödaren anmälde ”årets kull” till ansvarig myndighet som i sin tur utfärdade CITES-dokument och registreringsringar. Dagens moderna DNA-teknik har idag försvårat dylika förfaranden. Andra metoder för att legalisera rovfågeln var att förfälska ringar eller använda CITES-dokument som tillhört fåglar av samma art som avlidit.⁸²

Fågelägg samlas in i den svenska naturen varefter de blåses ur på sitt innehåll och säljs till privata samlare i bl. a. Storbritannien. Ägg från svårtillgängliga områden betingar högre värde. Även äggens olika färgsättningar, som framkommer efter blödningar i äggledarna hos honfågeln, påverkar priserna. Bland samlare innebär det större prestige om man har hela kullar ägg i sin samling – inte bara ett ägg av varje sort. Samlarna för normalt noggranna register över sin samling med detaljerade upplysningar avseende art, insamlingsdatum, fyndplats och redets position. De som söker efter ägg använder sig av käppar som de slår mot trädstammar eller rotar i buskage för att skrämja fåglar som på så vis avslöjar sina reden. Det förekommer också att man använder ett längre rep där två personer går med varsin ända av repet och söker av terrängen för att uppnå samma skrämseffekt.⁸³

Under 2002 noterade man att tre fall av äggplundring runt den i ornitologiska kretsar kända sjön Åsnen i Kronobergs län.⁸⁴ Gärningsmännen hade i ett fall använt sig av brädlappar som spikats fast i trädstammen vilket möjliggjort åtkomst till de högt belägna fiskgusebona.⁸⁵

Man har också upptäckt mer avancerade förfaringssätt där spanare uppträder som ornitologer, ibland med svenska hyrbilar, och med hjälp av GPS-navigatörer exakt kan ange vilka koordinater som ett rede finns på. Uppgifterna sänds sedan tillsammans med digitala bilder från fyndplatsen via e-mail från bärbara datorer till medbrottslingar. Dessa kan sedan återkomma till platsen och på mycket kort tid läsa fågelredena.⁸⁶ Det

⁷⁹ Holme m. fl., s. 56.

⁸⁰ Nordberg samt Falkkloo.

⁸¹ Hulthén.

⁸² Holme m. fl., s. 56.

⁸³ Holme m. fl., s. 53 f.

⁸⁴ Månsson, 021203.

⁸⁵ RPS Rapport 2002, s. 15.

⁸⁶ Falkkloo.

förekommer dessutom att lokala ortsbor säljer koordinater för fågelbon till tjuvjägare.

Äggen transporteras sedan i olika typer av behållare såsom kylväskor eller termosar där man bytt ut den ursprungliga kolven mot en mindre och på så vis skapat ett dolt utrymme i botten av flaskan. Det förekommer också att ägg med foster i stjäls för att ruvas och kläckas på konstgjord väg, något som förekommer i bl. a. Tyskland. Då är det viktigt att äggen transporteras under jämn värme. För att klara detta göms äggen i specialsydda jackor eller i ombyggda kylväskor med värmeelement kopplade till bilens cigarettuttag. En gynnsam temperatur kan också uppnås i lönnfack i bilens torpedvägg, d.v.s. mellan motorn och kupén.⁸⁷

En annan artgrupp som det förekommer en betydande handel med är olika levande koralldjur som är skyddade genom CITES. Handeln med levande koraller utgör 60 % av världens korallhandel. Man har under senare tid noterat ett ökat intresse i främst Europa och USA där många bytt ut sina akvariefiskar mot färgstarka koralldjur. För svenskt vidkommande har importen på tre år tiofaldigats.⁸⁸ Det är mycket svårt att få koraller att överleva och växa i fångenskap. Bland akvarister ses det därför som en stor utmaning att handskas med levande koraller. Även juvelerarbranschen förses med olika korallarter som samlas in från de artrika korallreven. I samband med denna insamling av korallblock förekommer det att sprängämnen används, vilket orsakar omfattande skador på de ekologiskt betydelsefulla reven.⁸⁹

Som en följd av att många handlare inte brydde sig om att skaffa nödvändiga tillstånd beslöt EU-kommissionens expertkommitté år 2000 att förbjuda import till EU av ett antal hotade levande koralldjurarter. Detta gjorde den Indonesiska regeringen upprörd eftersom egna bedömningar gör gällande att arterna är utom fara. Korallhandeln i Indonesien sysselsätter tusentals människor och är därmed betydelsefull för landets ekonomi.⁹⁰

Ett avslutande exempel på samlarprodukter som härstammar från utrotningshotade djurarter är handbundna s.k. flugor för laxfiske. Man framställer än idag fiskeflugor som tillverkas av fågelfjädrar och hårstrån från däggdjur, varav många är från utrotningshotade arter. Flugorna binds på handsmidda krokare varefter de ramas in och säljs för samlarändamål. För samlarna är flugorna ointressanta om de inte binds med originalmaterial. Flugor bundna av fjädrar från vilda fåglar anses dessutom bland professionella sportfiskare vara mer hållbara än fjädrar som härrör från odlade fåglar eller som är konstgjorda. I de mest avancerade klassiska mönstren ingår mellan trettio och fyrtio olika slags material. Traditionen att binda flugor med fjädrar från färgstarka fåglar är ett arv från det viktorianska

⁸⁷ Holme m. fl., s. 85.

⁸⁸ Bergenheim (2001).

⁸⁹ RPS Rapport 1996, s. 57.

⁹⁰ Ståhl.

England där imperiet försåg tillverkarna med fjädrar från olika delar av världen. En i dessa sammanhang vanlig fågel är Grey Junglefowl (*Gallus sonneratii*), eller Jungle Cock som den benämns i flugfiskesammanhang. Fågeln är idag ganska sällsynt och arten finns upptagen i CITES sedan 1975.⁹¹ Fågelarten jagas i Indien och smugglas ut ur landet till mottagare över hela världen. Smugglarna använder sig av små godsvolymer och med angivande av felaktiga artnamn.

En av de svenska tillverkarna av dessa flugor uppger att en illegal djungeltuppsnacke kostar omkring 90 kronor, medan en legal CITES-certifierad kostar det femdubbla. En monterad handbunden fiskefluga kostar omkring 4 000 kr. och de omsätts främst på den amerikanska marknaden.⁹²

De flesta sportfiskebutiker säljer material för bindning av flugor.

3.2.4 Husdjur

Den illegala handeln med hotade djurarter förser också människor runt om i världen med allehanda husdjur. En av de största marknaderna är den s.k. Pramuka-marknaden i Jakarta i Indonesien. Här säljs idag utrotningshotade ormar, fåglar, björnar, tigrar och apor helt öppet.⁹³ Orangutangungar är mycket attraktiva sällskapsdjur med sin ömmande blick och mänskliga drag. Eftersom det i stort sett är omöjligt att fånga en orangutangunge utan först döda modern är det en grym jakt och man räknar med att fyra till fem orangutanger dör för varje unge som når marknaden.

De senaste tio åren har orangutangstammen halverats och idag finns endast omkring 25 000 orangutanger kvar i världen.⁹⁴ En orangutangunge kostar i Indonesien omkring 5 000 kr, medan siamangaporna eller de javanesiska gibbonaporna säljs för runt 1 000 kr.⁹⁵ Tigern utgör enligt WWF den ultimata statussymbolen bland husdjur för en indonesier och en tigerunge betingar ett pris strax under 10 000 kr.

Den illegala djurhandeln i Indonesien är mycket komplex och involverar allt från fattiga människor ur lokala stammar till de stora handlarna i Jakarta som satt handeln i system.⁹⁶ WWF arbetar intensivt i Indonesien för att kartlägga och bekämpa handeln bl. a. genom infiltratörer, men det är en hopplös kamp. Korruptionen i landet är starkt utbredd, straffen för artskyddsbrott betydelselösa och man har inte heller någon tradition av att betrakta utrotningshotet allvarligt. Det förekommer t.o.m. att myndigheter samarbetar med illegala djurhandlare. Problemen med den illegala djurhandeln i Indonesien har dessutom ökat sedan Sydostasien i allmänhet och Indonesien i synnerhet drabbades av en allvarlig ekonomisk kris i slutet av 1990-talet.

⁹¹ Wirdheim.

⁹² Olsson.

⁹³ Rasmussen.

⁹⁴ Rasmussen.

⁹⁵ Rasmussen.

⁹⁶ Rasmussen.

Från världens regnskogar har under årens lopp flera miljoner färgstarka papegojor och kakaduer fångats in för att säljas som husdjur i framförallt Europa och Asien. Detta har resulterat i att ett betydande antal olika papegojarter idag finns upptagna i CITES. Ett fint exemplar av de mest eftertraktade arterna betingar, enligt uppgifter från WWF, ett värde av omkring USD 10 – 20 000.

Andra populära husdjur är olika reptilarter såsom ormar och ödlor.

I december 2000 dömdes en i undre kretsar välkänd djurhandlare i USA för att under flera år i mitten av 1990-talet smugglat några av världens mest sällsynta och utrotningshotade reptilarter. Efter en intensiv kartläggning där bl. a. Interpol var inblandad avslöjades att mannen ledde en internationell smugglingskedja och att han importerat mellan åren 1996 och 1998 mer än 300 skyddade reptiler från Afrika och Asien. En stor del av denna smuggeltrafik gick via Tyskland till marknaden i USA och Kanada. Reptilerna smugglades in i USA dolda i expressbudspaket, flygbagage eller i legala djurtransporter. Några av de arter som importerades var världens största ödla, komodoaranen, som lever i en begränsad del av Indonesien, samt Plowshare Tortoise, en sköldpaddsort som av många anses vara den mest sällsynta och endast funnen på Madagaskar. Båda dessa arter betingade ett pris runt USD 30 000 på den svarta marknaden i USA.⁹⁷

3.2.4.1 Situationen i Sverige

Reptiler, d.v.s. ormar, ödlor, sköldpaddor, krokodiler m. fl., anses idag vara den största artgrupp som är föremål för illegal handel såväl inom landet som i samband med import.⁹⁸ Man har under senare tid kunnat notera en ökning av reptilimporten, varav en del utgörs av utrotningshotade arter. Reptiler är djur som passar bra in i den moderna storstadsmänniskans livsstil med trånga bostäder och begränsade motionsmöjligheter. En stor del av de reptiler som illegalt förs in i landet köps upp av privatpersoner utanför de stora mässorna som med jämna mellanrum hålls i Tyskland, varefter de förs in i landet bl. a. via Öresundsbron. Det har också visat sig att lastbilschaufförer åtagit sig att föra in reptiler vilka förvarats i säckar dolda i förarhytten.⁹⁹

En mycket hög andel av alla viltfångade reptiler dör under sitt första år i fångenskap. Orsakerna till detta är fysiska skador som de ådragit sig i samband med infångandet eller att ägarna inte kan uppfylla reptilens komplexa näringsbehov eller skapa en dräglig livsmiljö. Det finns även en uppenbar smittorisk knuten till denna okontrollerade handel, då reptiler som fångats in i det vilda ofta är bärare av salmonellabakterien.

Ingen vet hur många ormar, i fångenskap, som det finns i Sverige idag. Däremot vet man att över 100 tropiska arter finns inom landets gränser, bl. a. några av världens giftigaste som t. ex. australisk taipan, australisk

⁹⁷ US Fish & Wildlife Service, Press Release.

⁹⁸ RPS 2002, s.10.

⁹⁹ Månsson, 021203.

dödsorm och kanadensisk klippskallerorm.¹⁰⁰ RPS konstaterar dessutom att man står inför ett arbetsmiljöproblem då giftormar allt oftare förekommer bland kriminellt belastade individer, särskilt i narkotikasammanhang, för att försvåra husrannsakan etc.

Inom landets gränser förekommer också en ganska omfattande handel med sköldpaddor, främst grekiska landsköldpaddor, och det är vanligt med illegal import.¹⁰¹ Denna import var som störst fram till slutet av 1990-talet, varefter den minskat till följd av effektiv uppföljning av utannonseringar.¹⁰²

I oktober 1996 anlände en utländsk medborgare från Moskva till Arlanda med en last innehållande 1 000 ryska stäppsköldpaddor (*Testudo horsfieldii*), som enligt uppgift skulle ha infångats i Tadzjikistan. Mannen uppgav för tulltjänstemännen vad han hade att förtulla, men kunde inte uppvisa några dokument förutom exporttillstånd från Ryssland. Han åtalades men åtalet lades senare ned eftersom godset enligt den dåvarande varusmuggningslagen inte passerat tullfiltret. Sedan djuren avlivats efter beslut från Jordbruksverket yrkade mannen i ett civilrättsligt mål på ersättning motsvarande en miljon kronor från den svenska staten för omkostnader och utebliven försäljning. Såväl tingsrätten som hovrätten fann emellertid att Jordbruksverket agerat korrekt.

Under 1980-talet var importen av papegojor omfattande till Sverige. Vid mitten av 1980-talet importerades årligen 12 – 14 500 papegojor, totalt omkring 65 000 mellan åren 1982 och 1988. Uppskattningar gör gällande att tre fjärdedelar av dessa var infångade i det vilda. Sverige fungerade också som ett transitland för papegojor. Idag anses handeln vara begränsad och de fåglar som importeras är så gott som uteslutande uppfödda i fångenskap.¹⁰³

När det gäller illegal handel med djur avsedda för husdjursmarknaden tycks sådan, trots länsstyrelsens tillsynsverksamhet, fortfarande ej sällan förekomma mer eller mindre öppet i zoologisk fackhandel. Under de senaste två åren har vid ett flertal tillfällen väckts åtal mot innehavare av zoologiska butiker som yrkesmässigt bedrivit handel med skyddade djur. De djurarter som det rör sig om är bl. a. papegojor, leguaner, ormar och sköldpaddor.

3.2.5 Övriga föremål

Den sista större kategorin varor som utgör en del av världens illegala handel med hotade djurarter utgörs av olika förädlade föremål såsom statyetter av elfenben eller knivslidor av noshörningshorn. De sistnämnda är mycket attraktiva i arabvärlden som gåvor till unga pojkar i samband med traditionsenliga pubertetsriter och betingar idag mycket höga priser.

Elfenbenshandeln har mycket gamla traditioner och undersökningar under senare tid visar att den fortfarande är omfattande trots att CITES redan 1989 beslutade att införa ett förbud mot internationell handel med elfenben.

¹⁰⁰ Bergenheim (2001).

¹⁰¹ RPS Rapport 2002, s. 11.

¹⁰² Forslund, 021218.

¹⁰³ Världsnaturfondens hemsida om handel med vilda djur och växter.

Försäljning av snidat elfenben förekommer i stor utsträckning i de centralafrikanska länderna. I en rapport, presenterad i Världsnaturfondens tidskrift WWF EKO,¹⁰⁴ utpekas Elfenbenskusten som ett av de länder i Afrika där försäljningen är särskilt utpräglad. Kamerun framträder som knutpunkt i den internationella handeln eftersom obearbetat elfenben förs in i landet från Centralafrika, Kongo-Brazzaville och Gabon där tjuvskytte av elefanter bedrivs av grupper av pygméer ledda av elfenbensjägare. I Kamerun finns dessutom flera fabriker för elfenbenssnideri i huvudstaden Douala. Artikelförfattarna besökte 1999 tretton nyckelländer i Afrika, söder om Sahara och utgav sig för att vara representanter för en stor köpare. Resultatet var överraskande. Sammanlagt kartlade man 44 000 olika föremål som var till salu motsvarande en vikt runt 6,5 ton, men mer fanns utan tvekan undagömt. Trots de anmärkningsvärda siffrorna understryks i rapporten att handeln generellt är mindre omfattande än vad den var 1989 när handelsförbudet trädde i kraft. Priserna är naturligtvis lägre i de länder som har eget elfenben och lägsta priser noterades i Centralafrikanska republiken där små och mellanstora betar kostar runt USD 20 per kg. I Kinshasa däremot har priserna på elfenben stigit under senare delen av 1990-talet och år 2000 låg priset per kg omkring USD 50.¹⁰⁵

De snidade elfenbensbetarna kan täckas med soltorkad lera och dekoreras med färgglada glasskärvor inför transporten. Efter att tullen passerats tvättas leran av inför försäljningen. De stora marknaderna i världen utgörs av Europa, USA och Japan. I Europa är det främst i Italien, Spanien och Frankrike som det finns en stor marknad för elfenben. En rapport från Syd- och Sydostasien bekräftar att handeln med bearbetade elfenbensföremål även där är påtaglig. Vid besök i 17 städer i åtta länder påträffades 105 000 elfenbensföremål i 521 olika butiker. Över 85 % av dessa produkter var smycken, vilka är lätta att smugla.¹⁰⁶

Även valrossens betar är intressanta på marknaden. Hösten 2002 upptäckte tullen vid Copenhagen Airport i samband med en bagagekontroll av resande från Grönland en väska innehållande bl. a. tre valrossbetar.¹⁰⁷

Diskussionerna kring elfenbenshandeln är nu, hösten 2002, åter högaktuella. Botswana, Namibia, Sydafrika, Zambia och Zimbabwe har nämligen inom CITES ansökt om tillstånd att få sälja av från sina lager av elfenbensbetar motsvarande 68.9 ton. Dessa härstammar från uppskattningsvis 8 833 elefanter,¹⁰⁸ som avlidit av naturliga orsaker eller skjutits i samband med statlig kontrolljakt. Under 1997 hade länderna Botswana, Namibia och Zimbabwe fått tillåtelse att sälja sina dåvarande lager av obearbetat elfenben (59 ton) i en engångskvot till Japan. I Japan fick det förädlas men dock inte

¹⁰⁴ Stiles och Bradley.

¹⁰⁵ Stiles och Bradley.

¹⁰⁶ HSUS Homepage.

¹⁰⁷ Notis i SDS, 021009.

¹⁰⁸ HSUS Homepage.

återexporteras. 1999 sålde länderna i enlighet härmed omkring 50 ton till Japan.¹⁰⁹

Experter rasade mot denna nya ansökan och hävdade med eftertryck att ett sådant undantagstillstånd skulle föra nytt bränsle till den övriga illegala handeln och förvirra konsumenterna.¹¹⁰ Vid CITES-konferensen (CoP 12) i Santiago i november 2002 behandlades frågan och parterna enades om att ge Botswana, Namibia och Sydafrika ett preliminärt godkännande att i en engångskvot, tidigast i maj 2004, försälja 20, 10 respektive 30 ton elfenben. En eventuell försäljning är emellertid underkastad strikt kontroll och CITES Sekretariat måste undersöka köparens förmåga att kontrollera sin inhemska marknad. Detta för att motverka att illegala varor tar sig in på legala marknader.¹¹¹

Skinn från de stora kattdjuren som tigern, amurleoparden och snöleoparden är ett annat exempel där varorna är förädlade. Exempelvis är snöleoparden mycket eftertraktad för sitt vackra skinn inom pälstillverkningsindustrin eller som en ren jakttrofé. Handeln med snöleopard är utbredd i Kina, Kirghiztan, Mongoliet och Pakistan, men även längre norrut i Sibirien. En stor del av dessa skinn fraktas till Sydostasien för försäljning. Ett snöleopardskinn är på den illegala marknaden värt omkring USD 5 000 – 7 000.¹¹²

I bl. a. Europa har det också i modekretsar funnits en stor efterfrågan på exklusiva sjalar (s.k. Shatoosh Shawls) tillverkade av ull från den starkt utrotningshotade tibetanska antilopen. Djuren dödas för att få fram ullens varefter den behandlas och vävs exempelvis i Kashmir. Bl. a i London har man beslagtagit flera partier av dessa sjalar, som betingar ett marknadsvärde runt USD 4 000 per st.¹¹³

På den illegala marknaden förekommer också en stor mängd andra produkter som härrör från hotade djurarter. Exempel på sådana varor är handskar, skor, handväskor och livremmar tillverkade av orm- eller krokodilskinn, avhuggna gorillahänder som blir askfat och avhuggna elefantfötter som blir små bord. Det är också vanligt med olika jakttroféer såsom monterade djurhuvuden etc. Uppfinningsrikedomen är stor i denna illegala "souvenirhandel", som företrädesvis turister är inblandade i.

3.2.5.1 Situationen i Sverige

Handel med förädlade föremål från utrotningshotade djurarter förekommer i Sverige i första hand med jakttroféer från våra nordiska rovdjur, men

¹⁰⁹ Stiles och Bradley.

¹¹⁰ HSUS Homepage.

¹¹¹ CITES Press Release 021115.

¹¹² Fernström och Sand.

¹¹³ Reeve, s. 10 f.

problemet förekommer också bland hemvändande turister. Många har utomlands fascinerats av ett föremål och ovetande om gällande bestämmelser fört hem någon skinnprodukt eller en elfenbensstatyett. Av en studie av tullverkets beslagsstatistik åren 1999-2001 (se Bilaga 2) framgår att en övervägande andel av allt beslagtaget gods var just produkter som härrör från utrotningshotade djur och som beslagtagits vid landets flygplatser.

I landets norra län upptäcks, som ovan beskrivits, årligen flera fall av illegal jakt och i viss utsträckning förekommer s.k. beställningsjakt på olika rovdjur såsom brunbjörn, järv, varg och lodjur. Handeln omfattar inte bara vad som ovan kallats "samlarexemplar" utan också olika produkter av djuren såsom skinn och skallar.

3.3 Handeln med växter

Uppmärksamheten kring den illegala handeln med utrotningshotade djur och växter fokuserar ofta på de hotade djurarterna medan växtarterna sällan får den uppmärksamhet som de förtjänar. Detta kan tyckas överraskande eftersom antalet utrotningshotade växtarter, som finns upptagna i CITES-konventionen, är flera gånger större än antalet hotade djurarter. Man kan spekulera i vilka orsaker detta har. De utrotningshotade djuren "har fått ansikten" i spektakulära djurarter som tigrar och elefanter, örnar och falkar. Vi får vidare, helt naturligt ett humant medlidande med djuren som ofta utsätts för plågsam behandling i samband med jakt och transport. Kundkretsen för sällsynta växter tycks också vara mer specialiserad. En annan förklaring kan vara att det fram till nu inte funnits något bra undervisningsmaterial på området, vilket i sin tur lett till att handeln med utrotningshotade växter inte belysts i samma utsträckning.¹¹⁴ Under senare tid har emellertid detta missförhållande uppmärksamats och man har på olika plan lyft fram problemen kring handeln med utrotningshotade växter.¹¹⁵

Tillvägagångssättet avseende den illegala handeln med växter följer de traditionella metoder som beskrivits ovan. Man använder sig av förfalskade export- och importdokument, felaktiga innehållsdeklarationer, man döljer växtarterna i specialinredda fordon eller väskor etc. Är köparen endast intresserad av ämnena i växten förekommer det att växtarterna bearbetas till pulver- eller vätskeform för att försvåra en artidentifiering.

¹¹⁴ CITES World, Issue Nr. 4, s. 5.

¹¹⁵ Se t. ex. CITES World, Issue Nr. 9.

3.3.1 Samlareexemplar

Illegala växtsamlare världen över intresserar sig företrädesvis för två olika växtgrupper, orkidéplantor från Sydostasien (Kina och Vietnam med angränsande länder) och kaktusplantor från Centralamerika och Mexico.¹¹⁶ En annan växtgrupp som också är föremål för illegal handel är aloearterna. Dessa arter har sedan lång tid tillbaka använts som naturläkemedel och har under senare tid även blivit populära som krukväxter. Idag finns fem aloearter upptagna i CITES.¹¹⁷ Samlarna finns i första hand i USA, Japan och i Europa. I Europa är det Tyskland som framträder som det land där handeln är som livligast, med många specialiserade botaniska trädgårdar och privata samlare. Detta bekräftas dels av en rad aktuella tillslag och dels av det stora antal hemsidor på Internet som saluför orkidéer.

Orkidéer uppodlade på konstgjord väg utgör mer än 90 % av den totala handeln med orkidéer. Men det finns hängivna samlare som genom sin efterfrågan på vilda exemplar av arten understödjer den svarta marknaden. Professionella smugglare med kontaktnät över hela världen tillgodoser detta behov. Genom att klippa ner växterna och placera enstaka vilda exemplar av en växtart bland uppodlade exemplar av samma växtart blir det i det närmaste omöjligt för en tulltjänsteman utan hög botanisk specialkompetens att avgöra om ett brott mot CITES föreligger. Här står man inför ett mycket svårhanterligt problem. Det krävs mycket sakkunnig expertis för att bestämma dels vilken art det rör sig om och dels om arten är uppodlad eller ej.¹¹⁸

För att avgöra huruvida en orkidéart är legalt framodlad på konstgjord väg eller illegalt insamlad i naturen är man tvungen att göra en detaljstudie av plantan – dess rotsystem och bladverk. En orkidéplanta som härstammar från vilt tillstånd har ofta skador på rotträdarna, vilka uppkommit när växten ryckts loss från en gren eller ur en klippskåra. Rotsystemets form avslöjar också en hel del. De oregelbundna rötterna på vilda orkidéer visar många gånger att plantan har vuxit runt en gren eller en sten. Odlade orkidéer har däremot ett helt och friskt symmetriskt rotsystem format av den kruka de odlats i. Bladverken på växterna kan även de förtälja en del om plantans ursprung. En vild orkidé har ofta transporterats längre sträckor med många mellanhänder. Detta sätter sin prägel på bladen som ofta bryts eller blir rispade. Vidare bär vilda plantors blad spår av olika insektsangrepp och de kan delvis vara be vuxna med alger, lavar eller mossor. Vilda växter som transporterats under mer primitiva förhållanden är ofta också uttorkade, något som visar sig genom sprickor i bladens ytskikt. Naturligtvis är det omöjligt att sammanställa ett enkelt bedömningsunderlag för tulltjänstemännen. Man bör därför utbilda tulltjänstemän i viss utsträckning inom området och sedan se till att det finns kontaktpersoner med

¹¹⁶ CITES World, Issue Nr. 9, s. 2.

¹¹⁷ RPS Rapport 1996, s. 59.

¹¹⁸ CITES World, Issue Nr. 9, s. 3.

specialkunskap som inom rimlig tid kan genomföra en grundligare undersökning.¹¹⁹

I maj 2001 gjorde den tyska tullen en grundligare kontroll av ett större parti orkidéer från Taiwan där importören uppvisade CITES-dokument som angav att alla växterna var uppodlade. Botaniska specialister tillkallades och kunde konstatera att dokumenten inte stämde. Lasten innehöll ett par hundra exemplar av sällsynta orkidéarter som alla var av vild härkomst. I oktober 2001 gjorde den tyska tullen ytterligare ett tillslag. Denna gång rörde det sig om en känd samlare med kontakter bland thailändska orkidéspecialister. Mannen befann sig på flygplatsen för att hämta en väska. På tullens begäran öppnade mannen väskan och man fann över hundra exemplar av vilda orkidéarter.

Den thailändska tullen har uppmärksammat den illegala handeln med hotade växter, främst orkidéarterna, och vidtagit krafttag för att stävja den. Tulltjänstemännen utbildas regelbundet och man har sammanställt en handbok för att vägleda personalen vid identifiering av vilda orkidéarter. Bara under det första halvåret 2002 genomförde man ett flertal tillslag vilka resulterat i att man kunnat avslöja illegal handel med vilda orkidéer.¹²⁰

Mexiko är det land i världen som har flest kaktusarter i sin flora och följaktligen ett intressant land för växtsamlare.

I mars 2000 anlände en tysk medborgare till Schiphols flygplats efter en vistelse i Mexico. Holländsk tull kontrollerade mannens bagage och fann sammanlagt 927 levande exemplar av arton hotade mexikanska kaktusarter som tagits i vilt tillstånd. Tysk tull underrättades omedelbart och vid ett tillslag i mannens bostad fann man omkring 3 000 exemplar kaktusväxter i ett växthus. Fallet var ingen enskild företeelse utan bara ett exempel på många tillslag av kaktusarter under senare tid. I bagaget har man dessutom ofta funnit kartor med utmärkta platser där kaktusplantorna med all sannolikhet grävts upp.¹²¹

En annan växtfamilj som också attraherar många samlare, främst i USA, är de s.k. cykadéerna eller kottepalmera som de också kallas. Cykadéerna har en historia som sträcker sig ända till dinosauriernas era och omfattar omkring hundra olika palmliknande arter.¹²²

Sommaren 2001 avslöjades en sammanslutning av fem medelålders män från Australien, Sydafrika och Zimbabwe som från sina respektive länder sände exemplar av skyddade arter ur den s.k. cykadéfamiljen till USA. Man använde sig av traditionellt förfaringssätt med förfälskade CITES-dokument. Det sammanlagda värdet på den svarta marknaden av ligans exporterade växter uppgick till USD 542 000.¹²³

3.3.2 Medicinal- och aromatiska växter

En annan internationell marknad som till viss del utgörs av utrotningshotade växter är handeln med naturmediciner och aromatiska växter, en för de flesta förhållandevis okänd företeelse. Det handlar om växtarter som ingår i

¹¹⁹ CITES World, Issue Nr. 9, s. 3 f.

¹²⁰ CITES World, Issue Nr. 9, s. 2 f.

¹²¹ CITES World, Issue Nr. 9, s. 2 f.

¹²² Nationalencyklopedin, artikel "kottepalmer".

¹²³ CITES Press Release 010724.

produkter såsom läkemedel, kosmetika, kryddor, örter och hushållsprodukter. Växterna transporteras huvudsakligen i torkad form, men även färska eller konserverade. I Europa, som är en av världens största marknader härför, uppskattar man att det rör sig om runt 2 000 olika växtarter som ingår i denna handel, varav 1200-1300 som växer vilt inom Europas gränser. 47 av dessa europeiska växter finns upptagna i CITES. I nationella rapporter som sammanställts av organisationen TRAFFIC framgår det att omkring 150 arter har konstaterats vara hotade i åtminstone ett europeiskt land till följd av en alltför intensiv jakt på arterna i vilt tillstånd. Exempel på sådana arter som till följd av denna delvis illegala handel försatts i hotat tillstånd är daggört, gentiana och lakritsrot.

Av de hithörande växter som finns i Europa uppskattar man att mer än 90 % samlas in från vilda bestånd. Bland exportländerna kan nämnas Albanien, Bulgarien, Ungern och Turkiet medan Tyskland, Frankrike, Storbritannien och Spanien är de främsta importländerna. Vi kan åter notera att det är Tyskland som är den största importören och exportören av medicinal- och aromatiska växter i Europa. Årligen uppgår deras import till omkring en tredjedel av den totala importen till Europa.¹²⁴

Växterna köps upp från enskilda individer som samlat in dem (jfr. den fjärde aktörsgruppen i kapitel 3.1.3 ovan), varefter de går genom flera olika mellanled innan de slutligen levereras till bl. a. läkemedelsindustrin, kosmetikaindustrin och livsmedelsindustrin.

3.3.3 Timmer

Varje år skövlas stora arealer tropisk skog för att säljas på den internationella timmermarknaden, där det finns en stor efterfrågan på dessa varor. Timret används bl. a. för att producera möbler, musikinstrument och parkettgolv. De senaste 25 åren har hälften av världens tropiskskogar försvunnit och varje år bränns och skövlas en yta motsvarande en tredjedel av Sverige.¹²⁵ En stor del av denna timmerhandel är illegal eftersom den är i strid mot nationell lagstiftning.

Skövlingen av regnskogarna uppmärksammas oftast av den anledning att livsmiljöerna för så många andra djur- och växtarter försvinner, varför dessa hotas av utrotning. För att CITES ska kunna användas som ett instrument för att reglera handeln med timmer krävs emellertid att träarten är eller riskerar att bli utrotningshotad. CITES kan inte reglera den illegala handeln med timmer som härstammar från arter som inte finns upptagna i någon av CITES bilagor. Idag finns här ett femtiotal olika träarter, varav ett flertal ingår i den internationella handeln med timmer. Många av de träarter som finns upptagna i CITES är föremål för intensiv handel, t. ex. ramin. Under den senaste CITES-konferensen i november 2002 enades parterna om att

¹²⁴ TRAFFIC Species in Danger Report, June 1998.

¹²⁵ Odöo.

också ta upp bredbladig mahogny, ett träslag som är mycket värdefullt och föremål för omfattande handel.

Ett stort problem uppkommer när det gäller att identifiera timmerprodukterna. Det krävs hög sakkunskap inom området för att avgöra huruvida timmerlasterna innehåller CITES-listade arter. Inom CITES finns sedan 1994 en ”timber working group” för att bevaka den internationella timmerhandeln. Under senare tid har man uppmärksammat timmerproducerande länder på möjligheten att använda CITES som ett redskap för att reglera handeln. Rätt använd kan konventionen begränsa handeln med många arter och hindra att massavverkningen drivs så långt att handelsförbud är det enda som återstår.¹²⁶

Problemen knutna till handeln med tropiskt timmer har under senare tid uppmärksamats av media, något som skapat ett visst medvetande bland konsumenterna. I dag arbetar WWF tillsammans med ett par andra organisationer för s.k. FSC-märkning¹²⁷ av tropiska trävaror. En möbel eller någon annan träprodukt som har denna FSC-märkning ska garanterat komma från ett varsamt skogsbruk med långsiktigt tänkande och hänsyn till lokalbefolkningen.¹²⁸ För att uppfylla FSC-märkningens krav måste t.ex. skogsbolagen i Afrika spärra av skogsbilvägar, när de inte längre ska användas, för att förhindra tjuvjägare att ta sig in i de djupa skogarna (jfr. vad som ovan sagts om s.k. bushmeat trade).¹²⁹

3.3.4 Situationen i Sverige

När det gäller den illegala handeln med utrotningshotade växtarter i Sverige har inga konkreta fall framkommit som lagförts. Härvidlag föreligger med största sannolikhet ett stort mörkertal. Att det finns ett intresse för sällsynta växtarter bland samlare i landet vittnar bl. a. de olika orkidéutställningar om, som med jämna mellanrum arrangeras. I Sverige saluförs dessutom ett flertal av de mest hotade orkidé- och kaktusarterna.¹³⁰ Huruvida dessa är insamlade från det vilda eller artificiellt framställda är mycket svårt att bedöma.

En annan misstanke kan riktas mot företag som, utan erforderliga tillstånd, importerar medicinal- och aromatiska växter från exempelvis Tyskland i samband med produktion av livsmedel, kosmetika och läkemedel alternativt färdiga sådana produkter.

Men även för svenskt vidkommande kan konstateras att det huvudsakligen är mot den illegala handeln med utrotningshotade djurarter som krafter hittills har satts in. Världsnaturfonden och TRAFFIC i Sverige bedömer det

¹²⁶ TRAFFIC Report 021029.

¹²⁷ FSC – Forest Stewardship Council.

¹²⁸ Odöo.

¹²⁹ Världsnaturfondens hemsida, ”Här gör WWF insatser mot djungelkött”.

¹³⁰ Forslund, 021218.

som angeläget att snarast fokusera även på handeln med utrotningshotade växter i landet.¹³¹

¹³¹ Forslund, 021218.

4 Konventioner och lagstiftning

Sedan 1900-talets början har inom artskyddsområdet ett flertal internationella konventioner arbetats fram, till vilka Sverige anslutit sig. En del är av övergripande art, medan andra är specialkonventioner t. ex. rörande valar, fladdermöss, etc. Till stor del på basis härav, men även helt oberoende av dessa, har i Sverige en bred artskyddslagstiftning vuxit fram. I det följande kommer de konventioner och den lagstiftning som berör *handeln* med vilda djur och växter att närmare behandlas. För att handelsproblematiken ska kunna ses i sitt större sammanhang är det nödvändigt att härvid beröra även några viktiga inslag i det övergripande artskyddssystemet.

4.1 Internationella konventioner

4.1.1 Konventionen om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter (SÖ 1974:41 ändrad genom SÖ 1980:72 och SÖ 1993:78, Washington konventionen eller CITES - Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora)

4.1.1.1 Bakgrund, syfte, huvudprinciper

Den illegala handeln med djur- och växtarter sker till stor del i en gränsöverskridande, ofta organiserad brottsform som förgrenar sig över hela världen. För att bemöta denna kriminalitet uppkom under 1960-talet en diskussion om skapandet av en internationell konvention. Tanken att reglera handeln med vilda djur och växter för att skydda arterna var vid denna tidpunkt relativt ny. Ett utkast arbetades fram redan 1963 i samband med ett möte inom Internationella naturvårdsunionen. Men inte förrän den 3 mars 1973 kunde sammanlagt 80 länder enas om den slutliga konventionstexten vid ett möte i Washington DC. Den s.k. CITES eller Washingtonkonventionen trädde i kraft den 1 juli 1975.

Syftet med konventionen är att kontrollera den internationella handeln med en lång rad preciserade vilda djur- och växtarter för att härigenom bidra till dessas överlevnad. År 2000 enades parterna om en ny handlingsplan för konventionsarbetet. Det övergripande målet med planen är att ingen djur- eller växtart genom internationell handel ska bli eller förbli föremål för ohållbart utnyttjande.

I oktober 2002 hade 158 länder anslutit sig till konventionen och över 30 000 djur- och växtarter står under konventionens skydd. Särskilt bland fattigare länder där handeln med utrotningshotade djur- och växtarter utgör en viktig inkomstkälla, har det länge funnits en motvilja att ansluta sig till

konventionen och så sent som i början av 1990-talet hade totalt endast ett 100-tal länder anslutit sig.

Konventionen förpliktigar varje land att vidta lämpliga åtgärder på det nationella planet för att i princip förhindra internationell handel med skyddade djur- och växtarter. Detta sker genom att varje land straffbelägger illegal internationell handel och att all import, export och återexport (d.v.s. export av en vara som importerats) mellan olika länder och införsel av arter som fångats på internationellt vatten måste godkännas genom ett licenssystem. Varje konventionspart är också skyldig att utse dels en administrativ myndighet, i Sverige Jordbruksverket, som handhar licenssystemet och dels en vetenskaplig myndighet, i Sverige Naturvårdsverket, som rådgivande organ angående handelns inverkan på olika arter. Att observera är att konventionen i sig inte uppställer några restriktioner på handeln *inom* varje konventionsland. Det är den internationella handeln som regleras.

4.1.1.2 CITES Appendix I, II och III, skyddsnivåer, licenssystem

De av CITES skyddade arterna är indelade i tre olika skyddsnivåer beroende på deras biologiska status och vilken inverkan handeln har på denna status. Konventionens Appendix I är en förteckning över c:a 2 500 djur- och 400 växtarter som är direkt utrotningshotade och internationell handel med dessa arter är tillåten endast under mycket speciella förhållanden. Exempel på djurarter som finns upptagna i Appendix I är gorillan (*Gorilla gorilla*), lodjuret (*Lynx lynx*), den indiska elefanten (*Elephas maximus*) och kungsörnen (*Aquila chrysaetos*).

Appendix II innehåller arter som inte i dagsläget kan betecknas som utrotningshotade, men där handeln måste kontrolleras så att arternas överlevnad på sikt inte äventyras. I Appendix III finns slutligen arter som är skyddade i minst ett land och där detta land i sin tur bitt andra CITES-parter om hjälp att kontrollera handeln som berör den aktuella arten.

Arter som finns upptagna i något av CITES tre olika appendix omfattas av konventionens skydd oavsett i vilken form de är föremål för internationell handel – levande, döda eller förädlade.

Skyddet baserar sig på ett licenssystem som är olika strängt för de olika skyddskategorierna. För att internationell handel med arter upptagna i Appendix I ska stå i överensstämmelse med CITES krävs för det första ett importtillstånd utfärdat av importlandets administrativa myndighet. Ett sådant tillstånd får utfärdas endast om det importerade exemplaret inte huvudsakligen kommer att användas för kommersiella ändamål och ändamålen med importen enligt förklaring från den vetenskapliga myndigheten inte är skadliga för artens överlevnad. I de fall då det handlar om levande exemplar av en djur- eller växtart måste landets vetenskapliga myndighet även uttala sig om den tänkta mottagarens förmåga att ta hand om artexemplaret. Vidare krävs för det andra ett exporttillstånd eller ett

återexporttillstånd utfärdat av export- eller återexportlandets administrativa myndighet. Ett exporttillstånd får utfärdas endast om artexemplaret anskaffats på laglig väg. Exporten får inte heller vara skadlig för artens överlevnad och dessutom måste ett importtillstånd från mottagarlandet enligt ovan först ha utfärdats. Handlar det om ett levande artexemplar är dessutom ett villkor att behandlingen och transporten genomförs på ett sätt som minimerar risken för skada eller djurplågeri. Ett återexporttillstånd kräver utöver det sistnämnda villkoret, att den tidigare importen genomförts i överensstämmelse med vad konventionen stadgat och att importtillstånd från det nya importlandet föreligger för varje levande exemplar.

Handel med arter som finns upptagna i Appendix II kräver endast exporttillstånd (alt. återexporttillstånd) från exportlandets administrativa myndighet, om inte nationell lag (som fallet t. ex. är inom EU) också kräver ett importtillstånd. För export- och återexporttillstånd gäller samma villkor som gäller för arter enligt Appendix I utom kravet att importtillstånd från mottagarlandet ska föreligga.

Vad gäller artexemplar, upptagna i Appendix I eller II, som förs in i ett land från internationellt vatten, är det nödvändigt med ett certifikat utfärdat av den administrativa myndigheten i detta land. Villkoren för ett sådant certifikat är att den vetenskapliga myndigheten förklarat att införseln inte kommer att ogynnsamt påverka de berörda arternas överlevnad. Härutöver krävs för arter upptagna i Appendix I att exemplaret inte kommer att användas för huvudsakligen kommersiella ändamål. När det gäller levande exemplar ställs också krav på att mottagaren har tillfredsställande utrustning för att hysa och sköta det (arter enligt Appendix I) respektive krav på att risken för skada och djurplågeri minimeras vid exemplarens behandling och transport (arter enligt Appendix II).

Om art som upptagits i Appendix III exporteras från det land som tagit upp den aktuella arten i bilagan krävs ett exporttillstånd från den administrativa myndigheten i detta land. Detta exporttillstånd krävs även för importen i mottagarlandet. När det gäller import av en art i Appendix III från ett annat land än det nyss nämnda är det nödvändigt med ett ursprungscertifikat eller, vid återexport, ett certifikat utfärdat av den återexporterande nationen som anger att exemplaret bearbetats i landet eller återexporteras.

CITES tillåter eller kräver att parterna gör en del undantag från de generella principerna som beskrivits ovan. För dessa situationer finns särskilda bestämmelser men i allmänhet krävs fortfarande någon form av tillstånd eller certifikat. Nedan följer några exempel på sådana undantagsfall:

- artexemplar som förvärvats innan CITES bestämmelser blev tillämpliga på dem.
- vissa fall när artexemplar är personliga tillhörigheter.
- djur enligt Appendix I som är uppfödda i fångenskap för kommersiella ändamål ska betraktas som art enligt appendix II.

- växter enligt Appendix I som är uppodlade på konstjord väg för kommersiella ändamål ska betraktas som art enligt Appendix II.
- vissa fall när artexemplar är avsedda för vetenskaplig forskning.
- vissa fall när djur eller växter utgör en del av en vandringsutställning, t. ex. en cirkus.

I praktiken innebär emellertid CITES regler att internationell handel med de mest hotade arterna är så gott som totalförbjuden. Av Jordbruksverkets årliga rapport framgår att Sverige under 2001 endast utfärdade 22 importtillstånd avseende djurarter upptagna i Appendix I och 27 avseende växtarter i samma Appendix. Av importtillstånden för djur rörde endast fyra levande exemplar.¹³²

4.1.1.3 Organisationen

Det internationella CITES Sekretariatet finns i Genève i Schweiz. Sekretariatet utgör navet i den relativt stora organisation som krävs för att det internationella arbetet inom konventionens ramar ska fungera. Sekretariatets huvuduppgift är att biträda och samordna det arbete som utförs vid respektive medlemslands nationella CITES-myndighet. Viktiga uppgifter är här övervakning av handeln och kontroll av CITES-tillstånd. Man har idag stora problem med förfalskade CITES-tillstånd, ett resultat av att dessa utfärdas under mycket olika förhållanden runt om i världen. Sekretariatet har även en viktig funktion som informationskälla för parterna och man stöttar olika vetenskapliga projekt.

Ungefär vartannat år sammanträder alla konventionsparterna för att diskutera konventionens implementeringstakt, nya hotbilder, framsteg, revidering av artskyddslistor m.m. (Conference of the Parties – CoP). Den senaste konferensen, CoP 12, ägde rum den 3-15 november 2002 i Santiago, Chile. För att nå de mål som ställs upp vid de stora konferenserna finns fyra ständiga kommittéer – *the Standing Committee, the Animals Committee, the Plants Committee* och *the Nomenclature Committee*. Parallellt med dessa ständiga kommittéer arbetar också en rad arbetsgrupper som är inriktade på ett visst problemområde, t. ex. *The Bushmeat Working Group*.

4.1.1.4 Implementeringen i Sverige

Omkring 160 länder har, som ovan nämnts, idag anslutit sig till CITES och därmed förbundit sig att följa konventionens olika regleringar. Naturligtvis har inte alla dessa länder kommit lika långt i implementeringsarbetet. Problemen är särskilt utpräglade bland fattigare länder i världen, där andra mer centrala samhällsfunktioner ännu återstår att bygga upp. Många av dessa länder präglas också av korruption, där makthavarna ser mellan fingrarna, varför arbetet med att förverkliga konventionen motarbetas. Här står man inför en mycket svårlöst problematik.

¹³² CITES Annual Report 2001, Sweden, s. 1 ff.

I Sverige skedde implementeringen ursprungligen genom förordningen (1975:542) om tillämpning av konventionen den 3 mars 1973 om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter, som fastslår att artiklarna I-VIII i konventionen med tillhörande Appendix I-III ”skall lända till efterrättelse”. Beträffande ansvar och förverkande vid olovlig in- eller utförsel hänvisade förordningen till lagen (1960:418) om varusmuggling. Närmare tillämpningsföreskrifter skulle utfärdas av dåvarande lantbruksstyrelsen.

Förordningen (1975:542) utfärdades med stöd av den nyinförda lagen (1975:85) med bemyndigande att meddela föreskrifter om in- eller utförsel av varor, varigenom regeringen gavs möjligheter att utfärda sådana föreskrifter bl. a. om det var påkallat av hänsyn till miljövården. Vid tillkomsten av jaktlagen (1987:259) förtydligades bemyndigandet i 1975 års lag till att uttryckligen avse även skyddet för utrotningshotade eller sällsynta arter av djur och växter.¹³³

Inför EU-anslutningen gjordes i början av 1990-talet en allmän översyn av Sveriges nationella lagstiftning rörande förpliktelser enligt internationella överenskommelser. Den förordning, (EEG) nr. 3626/82, varigenom CITES intagits i EG:s rättssystem, var utformad så att EG:s medlemsstater genom att uppfylla förordningen även uppfyllde CITES.¹³⁴ Genom den svenska anslutningen till EU kom förordningen automatiskt att bli en del av gällande svensk rätt. I övrigt flyttades artskyddsfrågorna från 1975 års bemyndigandelag till en särskild lag (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter. Även detta var en bemyndigandelag under vilken förordningen (1994:2027) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter utfärdades som ersättning för 1975 års förordning. Den nya lagen (1994:1818), som även möjliggjorde en reglering av den inhemska handeln, kompletterades också med tillsyns-, ansvars- och förverkandebestämmelser som även omfattade brott mot EG:s CITES-förordning.¹³⁵

Sedan EG 1996 antagit sin nya förordning på CITES-området, (EG) nr. 338/97, anpassades 1994 års lagstiftning härtill¹³⁶ och när miljölagstiftningen i stor utsträckning sammanfördes i MB (1998:808), överfördes bestämmelserna i 1994 års lag (1994:1818) dit. Samtidigt ersattes 1994 års förordning (1994:2027) av den nya artskyddsförordningen (1998:179).

Tillämpningen av CITES inom ramen för den nya EG-förordningen behandlas nedan i avsnitt 4.2.1.

¹³³ Prop. 1986/87:58, s. 36.

¹³⁴ Prop. 1994/95:117, s. 43.

¹³⁵ Prop. 1994/95:117, s. 35-41, 44, prop. 1996/97:75, s. 25 f.

¹³⁶ Prop. 1996/97:75, s. 40.

4.1.1.5 Några kritiska röster

CITES har under sin drygt 25-åriga existens kommit att inta en framskjuten plats och blivit en av de mest betydelsefulla artskyddskonventionerna i världen. Men konventionen har också utsatts för hård kritik, inte minst från de fattigare länderna. Kritikerna menar att CITES med sina omfattande och detaljrika handelsrestriktioner och handelsförbud betraktar den internationella handeln med utrotningshotade djur- och växter som det allvarligaste hotet mot vilda arters fortsatta existens. Verkligheten är emellertid en annan. Det allra största hotet idag för de flesta utrotningshotade arterna är skövlingen av deras livsmiljöer, ett problem som ligger utanför CITES ramar. Ett av kritikerna framhävt exempel är en analys av hoten mot världens fågelarter. Uppskattningar gör gällande att omkring 1100 fågelarter, motsvarande 11 % av alla fågelarter, är föremål för någon form av utrotningshot. Av dessa hotas 52 % primärt av förlust av livsmiljö och förändringar däri, 23 % av små utbredningsområden eller populationer, 8 % av husbehovsjakt, 6 % av introducerade arter och mindre än 3 % av kommersiell handel.¹³⁷

Annan kritik som framförts i debatten runt CITES består i att starkt hotade arter inte gynnas av ett totalt handelsförbud, något som blir följden om den aktuella arten placeras i Appendix I. Ett sådant handelsförbud får den direkta följden att marknadspriserna skjuter i höjden och handeln fortsätter i det fördolda, helt utan möjligheter till insyn och kontroll. Kritikerna menar att man istället måste försöka finna en mekanism för hållbart utnyttjande som tillåter en kontrollerad handel och som dessutom på olika sätt uppmuntrar lokalbefolkningen att värna om artens fortlevnad i vilt tillstånd. CITES anklagas härvidlag också för att ofta sakna förmåga att förstå när ett land har en fungerande marknad och kontroll över handeln med den aktuella arten. I stället inför man ett totalt handelsförbud som drabbar alla länder,¹³⁸ ett i många fall förhastat beslut som får förödande konsekvenser för fattiga människor vars uppehälle till stor del är beroende av handeln med vilda djur och växter. Detta brukar anföras som ett av flera exempel på att CITES är en produkt av den rika världen som saknar förståelse för de fattiga ländernas problem.¹³⁹

4.1.2 Konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (SÖ 1983:30, Bernkonventionen)

En annan betydelsefull konvention på artskyddsområdet är 1979 års konvention om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö eller Bernkonventionen, initierad av Europarådet. Konventionen, som antogs år 1979 och trädde ikraft år 1982, skapar ett skydd för nästan alla europeiska djurarter och deras biotoper. Precis som CITES (vilken som ovan nämnts endast riktar sig mot den internationella

¹³⁷ Hutton, s. 19 f.

¹³⁸ Hutton, s. 150.

¹³⁹ Se t. ex. Hutton, s. 97.

handeln med växter och djur) är Bernkonventionen uppbyggd kring ett antal listor där de djur- och växtarter som behöver ett bättre skydd finns upptagna. Konventionens Bilaga I omfattar speciellt skyddsvärda växtarter. Konventionsstaterna är skyldiga att genom bl. a. lagstiftning ge dessa arter ett särskilt skydd. Plockning av sådana växter är i princip förbjuden. Om det är lämpligt ska också innehav och försäljning av dessa arter förbjudas. Bilaga II, speciellt skyddsvärda djur, omfattar flera hundra arter av däggdjur, fåglar, kräldjur, groddjur, fiskar, insekter m.m. Konventionsstater som har dessa djur inom sina gränser är skyldiga att skydda djurarterna och deras levnadsområden. Jakt på dessa arter är i princip förbjuden. Även här kan förbud mot innehav och försäljning komma i fråga. Bilaga III, skyddsvärda djur, omfattar nästan alla europeiska arter av däggdjur, fåglar, kräldjur och groddjur, som inte finns upptagna i Bilaga II, samt en del fiskarter. Konventionen uttrycker inte direkta jakt- eller fångstförbud för dessa arter, men konventionsstaterna ska, om det är nödvändigt, reglera utnyttjandet så att utrotningshot inte uppstår. Även reglering av handeln kan därvid komma ifråga. Bilaga IV ålägger konventionsstaterna att i nationell lag reglera bruket av fångstredskap. Exempel på förbjudna fångstredskap är s.k. limstickor för fångst av småfåglar, snarning för fångst av däggdjur samt hel- och halvautomatiska vapen.

I motsats till CITES innebär alltså Bernkonventionen också krav på reglering av den nationella handeln inom varje konventionsland där så behövs.

4.1.2.1 Implementeringen i Sverige

När det gäller fångst och dödande av vilt i Sverige är den grundläggande regeln i Jaktlagen att allt vilt är fredat året om. Viltet får alltså i princip inte dödas eller fångas. Innehav och hantering av vilt som åtkommit genom jaktbrott omfattas av straffbestämmelsen om jakthäleri.¹⁴⁰ De undantag från fredning som jaktlagstiftningen medger anses inte strida mot Bernkonventionen.¹⁴¹ Vilt avser emellertid bara olika arter av däggdjur och fåglar, medan fiskar, kräft- och blötdjur, kräldjur, groddjur, insekter och andra ryggradslösa djur faller utanför. För fiskar och vattenlevande kräft- och blötdjur medger fiskelagstiftningen möjligheter till fredning. Och genom ändringar 1994¹⁴² infördes kompletterande bestämmelser i Naturvårdslagen (1964:822), som gav möjlighet till fredning fullt ut i enlighet med konventionen även av övriga djurarter (§ 14 a) samt av vilt levande växter (§ 14). Innehav och hantering av djur och växter som åtkommit genom brott mot detta (d.v.s. hälerifallen) straffbelades samtidigt i § 37 b Naturvårdslagen.

Jaktlagens och Naturvårdslagens regler om innehav och hantering av djur och växter ansågs emellertid vid lagstiftningen 1994 ej tillräckliga för att

¹⁴⁰ Ds 1993:64 s. 90, prop. 1994/95:117, s. 36.

¹⁴¹ Ds 1993:64 s. 57, prop. 1994/95:117, s. 48.

¹⁴² Prop. 1994/95:117, s. 51 f.

uppfylla våra internationella förpliktelser. T. ex. omfattade de ej fall när något brott mot svenska fredningsbestämmelser inte kunde bevisas. Därför infördes nu också den tidigare nämnda lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter, varigenom regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer bemyndigades att meddela föreskrifter angående in- och utförsel, transport, handel, förvaring, preparering och förevisning avseende djur och växter i den mån det behövdes för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden på området eller av andra skäl. Med stöd av denna lag utfärdades förordningen (1994:2027) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter. Då lagstiftningen i vissa hänseenden blev dubbeltäckande föreskrevs i jaktlagen och naturvårdslagen att straff för jakthäleri respektive för brott mot § 37 b naturvårdslagen inte skulle utgå om gärningen var straffbelagd enligt 1994 års lag.¹⁴³

Efter införandet av MB regleras förpliktelserna enligt Bernkonventionen, förutom i balken, dit bestämmelserna i 1994 års lag samt §§ 14 , 14 a och 37 b i Naturvårdslagen förts, främst i artskyddsförordningen (1998:179), jaktlagen (1987:259) och fiskelagen (1993:787).

4.1.3 Konventionen om skydd av flyttande vilda djur (SÖ 1983:37, Bonnkonventionen)

Bonnkonventionen syftar till att skapa ett skydd för arter av vilda djur som regelbundet korsar internationella gränser. Detta skydd ska uppnås bl. a. med hjälp av fridlysning av arter eller områden samt regionala avtal. De arter som uppnår skydd genom konventionen p.g.a. akut utrotningshot tas upp i dess Bilaga I. Fångst av dessa arter är i princip förbjuden. I Bilaga II tas arter upp som inte är akut utrotningshotade men som det ändå krävs ett internationellt samarbete för att skydda. Konventionen innehåller inga bestämmelser om handeln. Den antogs år 1979 och trädde i kraft år 1983.

4.1.3.1 Implementeringen i Sverige

Den lagstiftning som anges ovan rörande implementeringen av Bernkonventionen torde avse att täcka även Sveriges åtaganden enligt Bonnkonventionen.

4.1.4 Några övriga internationella överenskommelser som berör handeln med skyddade djur och växter

Åtaganden från svensk sida rörande restriktioner i fråga om handel med skyddade djur och växter finns också i bl. a. följande internationella överenskommelser.

¹⁴³ Prop. 1994/95:117, s. 38.

- *1931 års överenskommelsen med Danmark om vissa bestämmelser till skydd för flyttande jaktbara fåglar*, SÖ 1932:4. Förbud mot att saluföra, försälja, köpa eller från ort till annan transportera sjöfågel som fastnat eller dödats i nät.
- *1946 års konvention för reglering av valfångsten*, SÖ 1949:48, 1957:55, 1979:41. Reglerar vilken valfångst som är tillåten, bl. a. genom regler om arter, tider och fångstvatten.
- *1950 års Pariskonvention om fågelskydd*, SÖ 1963:39. Förbud mot att transportera, försälja, saluföra, köpa eller ge bort fåglar, levande eller döda, som fångats eller dödats i strid mot konventionsbestämmelserna, t. ex. under fridlysningstid eller med förbjudna fångstmetoder. Detsamma gäller ägg som tagits från bo under fridlysningstid.
- *1991 års Londonöverenskommelse om skydd av fladdermöss i Europa* (inom ramen för Bonnkonventionen), SÖ 1993:30. Förbud att hålla fladdermöss i fångenskap utan tillstånd (och därmed förbud även att handla med dem).
- *1992 års New York-avtal till skydd för småvalar i Östersjön och Nordsjön* (inom ramen för Bonnkonventionen), SÖ 1995:21. Förbud mot att fånga och döda småvalar och att hålla småvalar, som fångats levande och oskadda, i fångenskap (och därmed förbud även att handla med dem).

4.1.4.1 Implementeringen i Sverige

Enligt jaktlagstiftningen är det förbjudet att jaga fågel med nät. Handel med nätfångad sjöfågel faller då under jaktlagens straffbestämmelser om jakthäleri. Härigenom har ansetts att Sverige på ett rimligt sätt uppfyllt sina förpliktelser enligt 1931 års överenskommelse med Danmark.¹⁴⁴

Genom frednings- och häleribestämmelserna i jaktlagen, som genom 1994 års lagstiftning i vissa hänseenden utvidgades till att gälla även Sveriges ekonomiska zon och vid jakt från svenskt fartyg därutanför, samt lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter anses Sverige ha fått möjligheter att uppfylla sina åtaganden enligt Pariskonventionen om fågelskydd, valfångstkonventionen samt fladdermöss- och småvalsöverenskommelserna.¹⁴⁵

Vissa valprodukter omfattas också av CITES och EG-förordningen (EEG) nr. 348/81 om gemensamma regler för import av produkter från djur av ordningen Cetacea (valar).¹⁴⁶

¹⁴⁴ Ds 1993:64, s. 91.

¹⁴⁵ Ds 1993:64, s. 57, 60 f., 90 f. samt prop. 1994/95:117, s. 34, 37.

¹⁴⁶ Prop. 1994/95:117, s. 43 resp. 29.

4.2 EG-rättsliga bestämmelser

4.2.1 Rådets förordning (EG) nr. 338/97 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem (ändrad genom kommissionens förordning (EG) nr. 2307/97, nr. 2724/2000, nr. 1579/2001 och nr. 2476/2001)

Trots att EG som organisation inte från början var part i CITES reglerade man tidigt handeln mellan medlemsstaterna i enlighet med denna konvention. Detta skedde genom förordningen (EEG) nr. 3626/82, som trädde i kraft den 1 januari 1984. Härigenom kunde CITES-kontrollerna vid de inre gränserna avskaffas.¹⁴⁷ Förordningen kompletterades genom förordningen (EEG) nr. 3418/83 om likartad användning av dokument i samband med handel med utrotningshotade djur och växter. 1982 års förordning visade sig emellertid inte tillräckligt effektiv, varför en ny, omarbetad förordning, (EG) nr. 338/97, antogs med verkan från den 1 juni 1997. Närmare föreskrifter för tillämpning av denna förordning utfärdades genom förordningen (EG) nr. 939/97 som i föl ersattes av kommissionens förordning (EG) nr. 1808/01.

Dessa EG-rättsliga förordningar är ett införlivande av CITES, redovisad ovan. Regleringen styr emellertid inte bara import och export samt s.k. återexport av ifrågakvarande arter över EU:s yttre gräns utan även handel och transporter inom EU:s inre marknad.¹⁴⁸

Förordningen (EG) nr. 338/97 innehåller ett antal bilagor (A-D) av vilka A-C i stort överensstämmer med CITES Appendix I-III. Tillägg har i bilaga A gjorts med de arter som saknas i CITES Appendix I men som för ett europeiskt vidkommande är i behov av att skyddas i handeln, bl. a. sådana arter som är särskilt skyddsvärda enligt de nedannämnda Fågel- och Habitatdirektiven. Bilaga B innehåller utöver arter enligt CITES Appendix II arter som anses vara föremål för så omfattande handel att deras överlevnad eller naturliga förekomst hotas. Bilaga C motsvarar i princip CITES bilaga III. Bilaga D innehåller övriga arter som importerats till gemenskapen i sådan omfattning att övervakning är befogad.

Vad gäller export, import och återexport över EU:s yttre gräns har väsentliga skärpningar skett jämfört med CITES reglering. Krav på importtillstånd har införts även vid import och införsel från havet av arter enligt bilaga B. Likaså har vid import av arter enligt Bilaga C införts krav på exporttillstånd eller motsvarande från export- eller återexportlandet. Vidare har kraven för erhållande av export- och importtillstånd och intyg om återexport skärpts.

¹⁴⁷ Prop. 1996/97:75, s. 22.

¹⁴⁸ Prop. 1996/97:75, s. 24.

Regleringen innebär att den internationella handeln med Bilaga A-arter i det närmaste är totalförbjuden.¹⁴⁹

När det gäller regleringen på EU:s inre marknad är huvudregeln att kommersiella aktiviteter med exemplar av arter enligt Bilaga A är förbjudna. Förbudet omfattar även arter upptagna i Bilaga B som inte åtkommit inom eller införts till EU på legal väg. Sådana kommersiella aktiviteter är att köpa, att erbjuda sig att köpa, att för kommersiella ändamål förvärva eller för allmänheten förevisa, att använda i vinstsyfte, att försälja eller inneha för försäljning, att saluföra eller transportera för försäljning. Undantag från förbud mot kommersiella aktiviteter kan endast beviljas av den medlemsstat i vilken exemplaret befinner sig. Sådana undantag kan beviljas (i form av ett ”CITES-intyg för godkända kommersiella aktiviteter”) om exemplaret:

- har förvärvats i eller införts till EU innan relevant reglering trädde i kraft,
- är bearbetat exemplar som förvärvats för mer än 50 år sedan,
- har införts till EU enligt bestämmelserna i förordningen och är avsedda att användas på ett sätt som inte hotar artens överlevnad,
- är fött och uppvuxet i fångenskap eller artificiellt odlat,
- är nödvändigt under exceptionella omständigheter för den vetenskapliga utvecklingen eller för viktiga biomedicinska ändamål, enligt vissa kriterier, och tillhör den enda för detta syfte lämpliga arten, samtidigt som det inte finns exemplar att tillgå som uppfötts i fångenskap,
- är avsett för avel/odling som kan bidra till att förbättra artens fortlevnad,
- är avsett för forskning eller undervisning med målsättningen att skydda eller bevara arten, eller
- tagits på ett lagligt sätt från naturen i ett EU-medlemsland.

I nedanstående fall krävs enligt tillämpningsföreskrifterna i förordningen (EG) nr. 1808/2001 inget undantag:

- djur födda och uppvuxna i fångenskap i vissa speciella fall,
- artificiellt förökade växter,
- bearbetade exemplar som förvärvats före den 1 juni 1947 (en förutsättning är att detta kan styrkas).

Tillstånd krävs för varje förflyttning inom EU av ett levande exemplar av art upptagen i Bilaga A från den plats som nämns i för exemplaret utfärdat importtillstånd eller intyg enligt förordningen. I andra fall av förflyttning måste ansvarig person kunna förete bevis på att exemplarets ursprung är lagligt.

I förordningen anges också de överträdelser som medlemsstaterna är skyldiga att straffbelägga.

¹⁴⁹ Prop. 1996/97:75, s. 23.

Det är möjligt för respektive medlemsstat att vidta strängare åtgärder än vad förordningen föreskriver. Åtgärderna får dock ej innebära handelshinder i strid med Romfördraget.¹⁵⁰

4.2.1.1 Implementeringen i Sverige

Då Sverige är medlem av EU kom rådets förordning (EG) nr. 338/97 att utan vidare åtgärd bli gällande rätt här. Tillsyns-, ansvars- och förverkandebestämmelser fanns sedan tidigare, förutom i varusmuggningslagen, i lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter, vilken nu anpassades till den nya EG-förordningen.¹⁵¹ Bestämmelserna i sistnämnda lag överfördes vid MB:s tillkomst till denna (jfr. dock avsnitt 7.3.2).

4.2.2 Rådets direktiv 79/409/EEG om bevarandet av vilda fåglar (Fågeldirektivet)

Detta direktiv skapar ett skydd för samtliga vilda fågelarter som naturligt förekommer inom EG-staternas europeiska territorium. Skyddet avser såväl fåglarna som deras ägg, reden och boplatser. Medlemsstaterna förpliktas att vidta erforderliga åtgärder för att upprätthålla fågelpopulationen på en nivå som uppfyller ekologiska, vetenskapliga och kulturella krav. Hänsyn ska samtidigt tas till ekonomiska krav och rekreationsbehov. Fåglar tillåtna för jakt listas i en bilaga. Direktivet ålägger medlemsstaterna att i övrigt – med mycket begränsade undantag – införa generellt förbud mot försäljning, transport för försäljning, förvaring för försäljning och salubjudande av levande eller döda vilda fåglar av de arter som förekommer naturligt i något medlemsland samt förbud mot vissa jaktmetoder. Fåglarnas livsmiljö ska bevaras genom särskilda skyddsområden och generella förbud mot avsiktligt dödande, fångst eller förstörande av bon och ägg. Det är tillåtet att införa strängare skydd för arter än vad som framgår av direktivet.¹⁵²

Till fågeldirektivet finns fem bilagor. I bilaga I listas fågelarter som ska skyddas och som kräver särskilda skyddsåtgärder. Bilaga II anger fågelarter där jakt är tillåten. Fågelarter upptagna i bilaga III får under särskilt angivna förutsättningar bli föremål för kommersiell hantering. Bilaga IV innehåller förbjudna jaktmetoder och jaktmedel och bilaga V anger olika ämnesområden för parternas forskning etc.¹⁵³

4.2.2.1 Implementeringen i Sverige

Sveriges förpliktelser enligt Fågeldirektivet ansågs vid EU-inträdet i huvudsak täckas av jaktlagens (1987:259) generella fredningsbestämmelser inklusive reglerna om jakthäleri, vilka genom 1994 års lagstiftning utsträckts

¹⁵⁰ Prop. 1996/97:75, s. 23.

¹⁵¹ Prop. 1996/97:75, s. 26 och 40.

¹⁵² Ds 1993:64, s. 42 f. och s. 52 f., prop. 1994/95:117, s. 25 f.

¹⁵³ Ds 1993:64, s. 42 f.

till att även täcka Sveriges ekonomiska zon, samt av den särskilda lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter.¹⁵⁴ I förtydligande syfte genomfördes 1997 vissa ändringar i jaktlagen.¹⁵⁵ Efter MB:s ikraftträdande gäller att skyddet för fåglar fortfarande återfinns i jaktlagen såvitt avser fångst eller dödande och (via 8 kap. 4 § MB) i artskyddsförordningen (1998:179) när det gäller regler om in- och utförsel, transport, förvaring, preparering, förevisning eller handel.¹⁵⁶

4.2.3 Rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (Habitatdirektivet eller FFH-direktivet)

Detta EG-direktiv syftar till att säkerställa biologisk mångfald genom bevarande av naturliga livsmiljöer samt vilt levande djur och växter. Arterna och deras livsmiljöer är en del av det naturliga arvet och ett säkerställande av dessa kräver ofta gränsöverskridande åtgärder. Åtgärder ska vidtas av medlemsländerna för att bibehålla eller återuppbygga en gynnsam bevarandestatus beträffande naturliga livsmiljöer och vilt levande djur och växter av betydelse för gemenskapen.¹⁵⁷ I bilaga IVa respektive IVb anges sådana djur- och växtarter som anses behöva ett strängt skydd. Beträffande dessa arter åligger det medlemsstaterna att förbjuda förvaring, transport, försäljning, byte, utbudande till försäljning eller byte, allt med vissa strängt begränsade undantag. Förbudet gäller såväl levande som döda exemplar, liksom delar eller produkter därav.¹⁵⁸

4.2.3.1 Implementeringen i Sverige såvitt avser regleringen av fredande, innehav och hantering av djur och växter

Den lagstiftning som redovisats ovan när det gäller implementeringen av Bernkonventionen synes relevant också när det gäller implementeringen av Habitatdirektivets regler om fredande, innehav och hantering av djur och växter. Skyddet är nu, liksom när det gäller Bernkonventionen och Bonnkonventionen, fördelat på MB och dess artskyddsförordning, jaktlagen och fiskelagen.

4.2.4 Rådets direktiv 83/129/EEG om import till medlemsstaterna av skinn från vissa sälungar och produkter av sådana skinn

Enligt detta direktiv åläggs medlemsstaterna att förbjuda yrkesmässig import av pälskinn från ungar av grönländssäl och klappmyts samt artiklar av sådant skinn.

¹⁵⁴ Prop. 1994/95:117, s. 37 f., 47 f.

¹⁵⁵ Prop. 1996/97:75, s. 38 f.

¹⁵⁶ Prop. 1997/98:45 del 2, s. 103 f., 106 och 472.

¹⁵⁷ Ds 1993:64, s. 43 f.

¹⁵⁸ Ds 1993:64, s. 89.

4.2.4.1 Implementeringen i Sverige

Förbud infördes i förordningen (1994:2027) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter¹⁵⁹ och återfinns nu i artskyddsförordningen (1998:179) § 4.

4.2.5 Rådets förordning (EEG) nr. 3254/91 om förbud mot användning av rävsax inom gemenskapen samt mot införsel av skinn och varor som tillverkats av delar från vissa vilda djurarter med ursprung i länder där man använder rävsax eller där djur fångas på ett sätt som inte motsvarar internationella normer för humana fångstmetoder.

4.2.5.1 Implementeringen i Sverige

Förordningen blev genom Sveriges inträde i EU automatiskt en del av svensk gällande rätt.

4.2.6 Rådets förordning (EEG) nr. 348/81 om gemensamma regler för import av produkter från djur av ordningen Cetacea (valar).

Förordningen föreskriver importlicens för vissa angivna produkter av val. Sådan licens får inte utfärdas om syftet med importen är kommersiellt.

4.2.6.1 Implementeringen i Sverige

Även denna förordning blev automatiskt gällande lag i Sverige genom EU-inträdet.

4.3 Nationella lagar och förordningar

Det svenska regelverket som har anknytning till handeln med utrotningshotade djur och växter finns, som framgår ovan, spritt på en rad olika författningar. Utöver de EG-förordningar, som enligt vad ovan sagts blivit direkt tillämpliga i Sverige, finns reglerna främst i MB och den med stöd därav utfärdade artskyddsförordningen samt i jakt- och fiskelagen.

4.3.1 Miljöbalken (1998:808)

Den 1 januari 1999 trädde en ny miljöbalk (1998:808) i kraft i Sverige. Till denna balk överfördes innehållet i den ovannämnda lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter. Vidare överfördes bemyndigandereglerna från Naturvårdslagen, bl. a. § 14 och 14 a

¹⁵⁹ Prop. 1996/97:75, s. 25.

och straffbestämmelsen i § 37 b till den nya balken. Dessa delar av artskyddet regleras nu genom MB 8 kap. Här anges att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får utfärda föreskrifter om förbud mot att inom landet döda, skada, fånga eller störa vilt levande djur eller att ta bort eller skada sådana djurs ägg, rom eller bon. Sådana föreskrifter får utfärdas under förutsättning att det finns risk för att en vilt levande djurart kan komma att försvinna eller utsättas för plundring eller om det krävs för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden om skydd av en sådan art (MB 8 kap. 1 §). Jakt eller fiske ska dock även i fortsättningen regleras genom jakt- och fiskelagstiftningen.¹⁶⁰ En motsvarande reglering finns för vilt levande växtarter (MB 8 kap. 2 §). För att skydda vilt levande djur- eller växtarter får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddela föreskrifter om in- och utförsel, transport, förvaring, preparering och förevisning av djur och växter eller handel med dem (MB 8 kap. 4 §). I "handel" innefattas bl. a. saluförande, försäljning och byte. Montering av döda djur innefattas i "preparering" samt uppfödning och odling i "förvaring". En sådan reglering kan omfatta såväl arter som omfattas av CITES som andra arter. Arterna behöver således inte vara utrotningshotade.¹⁶¹ Slutligen innehåller MB 8 kap. en motsvarande bemyndiganderegler avseende förbud mot eller särskilda villkor för utsättning av djur- och växtexemplar i naturmiljön (MB 8 kap. 3 §).

MB:s artskyddskapitel är således en ren bemyndigandelag utan materiella regler. Genom med stöd därav utfärdade föreskrifter ska Sverige uppfylla sina internationella åtaganden enligt bl. a. CITES, Fågeldirektivet och Habitatdirektivet i den mån dessa ej täcks av jaktlagen, fiskelagen, lagen om straff för smuggling eller direktverkande EG-lagstiftning.

Till MB 29 kap. fördes tillsyns-, ansvars- och förverkandebestämmelserna från 1994 års lag. Den straffbestämmelse som aktualiseras vid brott mot föreskrifter meddelade med stöd av 8 kap. 1-4 §§ finns i MB 29 kap 8 § p. 9-11 som härför stipulerar böter eller fängelse i högst två år. Brott mot rådets förordning (EG) nr. 338/97 avses kunna bestraffas med samma straffskala enligt p. 28, som dock fått en något oklar formulering (se härom i avsnitt 7.3.2). Smuggellagstiftningens straffbestämmelser tar dock över MB:s så att straff enligt MB ska inte utdömas om gärningen är straffbar enligt lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Den mot jaktlagens häleriparagraf svarande straffbestämmelsen rörande innehav och hantering av djur och växter som åtkommits genom brott mot föreskrifterna enligt 8 kap 1 el 2 §§ (motsvarigheten till tidigare § 37 b i naturvårdslagen) återfinns i MB 29 kap. 10 §.

¹⁶⁰ Prop. 1997/98:45 del 2, s. 472.

¹⁶¹ Prop. 1997/98:45 del 2, s. 106.

4.3.2 Artskyddsförordningen (1998:179)

Med stöd i MB:s 8 kap. har den s.k. artskyddsförordningen (1998:179) utfärdats. Förordningen, som slutligen trädde i kraft den 1 januari 1999, är ett införlivande av bl. a. EG:s Fågeldirektiv och Habitatdirektiv i svensk lagstiftning. Förordningen ersatte den tidigare förordningen 1994:2027. I en bilaga förtecknas samtliga djur- och växtarter som finns upptagna i Fågeldirektivets och Habitatdirektivets bilagor jämte några ytterligare arter. Arterna klassificeras i bilagan efter hur de betraktas i de båda direktiven och enligt nationell svensk bedömning. Artskyddsförordningen innehåller alltså bestämmelser om fångst, dödande, tagande i naturen, import, export, handel, förvaring och andra åtgärder med exemplar av djur- och växtarter som behöver skydd. Bestämmelserna är mycket detaljerade med en rad noga specificerade undantag. I huvuddrag innebär regleringen följande.

I artskyddsförordningen § 1 a stadgas förbud att avsiktligt fånga, döda eller störa vilda fåglar och sådana övriga djurarter som finns särskilt markerade i bilagan till förordningen. Det är vidare förbjudet att avseende dessa arter avsiktligt förstöra eller samla in ägg samt skada eller förstöra deras fortplantningsområden. Även fångstmedel och fångstmetoder regleras i viss utsträckning, § 1 b. Ett motsvarande förbud, § 1 c, finns för i bilagan markerade växtarter, för vilka det förbjuds att avsiktligt plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra dessa. Vad som är jakt efter däggdjur och fåglar samt fiske är undantaget från artskyddsförordningens nämnda förbud och regleras i jakt- respektive fiskelagstiftningen. Naturvårdsverket har bemyndigats (§ 1 f) att under vissa förutsättningar föreskriva om undantag från dessa förbud om det är påkallat bl. a. för att skydda vilda djur eller växter, för att undvika allvarlig skada på egendom, med hänsyn till allmän hälsa och säkerhet samt för forskningsändamål. Förordningen ger också (§ 1 d) naturvårdsverket respektive varje länsstyrelse för sitt län rätt att för andra arter än de som är särskilt markerade i förordningens bilaga ge föreskrifter om skydd enligt MB 8 kap. § 1 och 2.

När det gäller bestämmelser som reglerar handeln eller hanteringen av vilda djur och växter kan först noteras, att i artskyddsförordningen (§ 4) har intagits det förbud som enligt rådets direktiv 83/129/EEG stipuleras mot att yrkesmässigt eller annars i förvärvssyfte importera skinn från ungar av grönländssäl eller klappmyts eller produkter därav (jfr. avsnitt 4.2.4).

Artskyddsförordningen stadgar vidare förbud mot att importera, exportera samt återexportera från/till land utanför EU, utöver vad som gäller enligt rådets förordning (EG) nr. 338/97, dels levande fåglar och ägg med embryo av arter som lever vilt inom europeiska unionens europeiska territorium och dels de levande djur- och växtarter som finns särskilt markerade i bilagan (§ 3). Sådant får inte heller förvaras eller transporteras om inte vissa undantag är tillämpliga (§ 7). Reglerna gäller inte djur och ägg som åtkommit i enlighet med jaktlagen (§ 3 och 8).

Vidare stadgas i artskyddsförordningen ett förbud att förvara för försäljning eller bjuda ut till försäljning, sälja, köpa eller byta levande eller döda dels fåglar av arter som lever vilt inom europeiska unionens europeiska territorium och dels djur, växter, ägg, fröer, sporer och delar av djur och växter av de arter som särskilt markerats i förordningens bilaga (§ 9). Detsamma gäller för produkter som har ett ursprung i dessa djur- och växtarter. Även här finns undantag för tillåtlig verksamhet. Förbudet gäller inte djur och ägg som bevisligen anskaffats i enlighet med jaktlagen (§ 10). Regelsystemet innebär att den tillåtna handeln när det gäller levande djur och växter främst inriktas på exemplar som framavlats i fångenskap respektive odlats fram, varvid bevisbördan ligger på den som köper/säljer.

Artskyddsförordningen stipulerar också i stor utsträckning tillståndsvång för att i förvärvssyfte bedriva preparering av, handel med eller förevisning av de reglerade djur- och växtarterna.

Brott mot artskyddsförordningens föreskrifter faller under straffbestämmelserna i MB 29 kap. 8 § p. 9-11, som stipulerar böter eller fängelse i högst två år. Förordningen innehåller inga egna ansvarsbestämmelser.

Med stöd av artskyddsförordningen har närmare tillämpningsföreskrifter utfärdats dels av jordbruksverket, dels av naturvårdsverket:

- **Statens Jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 1999:89) om handel och andra åtgärder med exemplar av vilt levande djur- och växtarter som behöver skydd.**

Dessa tillämpningsföreskrifter avser bl. a. artbestämningar vid import, export och återexport till/från plats utanför EU (4-5 §§). Häri anges också hur berörda myndigheter ska hantera beslagtagna objekt (6 §) samt vilka avgifter som aktualiseras i samband med import, export eller återexport. Till SJVFS 1999:89 finns en bilaga som anger vilka tullkontor i landet som har behörighet att hantera ärenden avseende levande djur, djurprodukter och växter. Tillämpningsföreskrifterna har arbetats fram efter samråd med Tullverket, Naturvårdsverket, RPS, Ekonomistyrningsverket och Naturhistoriska Riksmuséet.

- **Naturvårdsverkets föreskrifter om artskydd (NFS 1999:7).**

I dessa föreskrifter upptas en förteckning över de arter av vilt levande djur och växter som är fridlysta i hela landet. Vidare innehåller föreskrifterna bl. a. generella undantag från artskyddsförordningens förbud mot försäljning m.m. av vissa exemplar, regler för hantering av oförtullade levande djur och växter, regler om minkfarmer och tillståndskrav för viss preparering, handel och förevisning av artexemplar.

4.3.3 Jaktlagen (1987:259), Jaktförordningen (1987:905)

Sådana djurarter i Sverige som inryms under begreppet ”vilt”, d.v.s. vilda däggdjur och fåglar, faller utanför en stor del av artskyddsförordningens regelverk. För dessa djurarter, som vid den nuvarande jaktlagens tillkomst uppskattades till c:a 70 arter däggdjur och drygt 300 arter fåglar,¹⁶² finns ett grundläggande skydd i 3 § jaktlagen. Där stipuleras att viltet är fredat och får jagas endast om detta följer av jaktlagen eller föreskrifter eller beslut som meddelats med stöd av lagen. Fredningen gäller också viltets ägg och bon.

Den tillåtna jakten regleras närmare i jaktförordningen (1987:905). Här finns också motsvarigheter till artskyddsförordningens bestämmelser om fångstmedel och fångstmetoder.

Jaktlagen och jaktförordningen innehåller ingen uttrycklig reglering av *handeln* med vilt. Vad avser djur och ägg som åtkommit utan stöd av bestämmelse i jaktlagen gäller de ovannämnda förbuden i artskyddsförordningens § 3, 7 och 9. Även jaktlagens bestämmelser om jakthäleri kan bli tillämpliga vid sådan handel. Enligt 46 § jaktlagen ska den som obehörigen tar befattning med vilt som han vet eller har skäligen anledning att anta har dödat eller åtkommit genom jaktbrott dömas för jakthäleri till böter eller fängelse i högst 1 år. Om brottet anses som grovt, t. ex. om det avser ett hotat, sällsynt eller annars särskilt skyddsvärt vilt eller om det har utförts vanemässigt eller i större omfattning, är straffskalan fängelse i lägst 6 månader och högst 4 år. Bestämmelserna om jakthäleri gäller även skinn, ägg och bon (§ 51). Strafföreskriften om jakthäleri är underordnad MB så att om gärningen är belagd med straff enligt denna, vilket bl. a. gäller överträdelse av artskyddsförordningens regler, ska straff ej utdömas enligt jaktlagen (§ 46).

4.3.4 Fiskelagen (1993:787), Förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen

Även fiske faller utanför en stor del av artskyddsförordningens skyddsbestämmelser. I stället finns i fiskelagen möjlighet att t. ex. förbjuda eller begränsa fisket av olika arter, att förbjuda användningen av olika metoder och redskap vid fiske och förbjuda hantering, ilandförsel och saluhållning av fisk (§ 19). Med fisk avses även vattenlevande blötdjur och vattenlevande kräftdjur (§ 4).

I enlighet härmed har i 2 kap. 5 § förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen införts förbud mot fiske av mal, flodpärlmusslor och sådana arter av fisk, vattenlevande kräftdjur och vattenlevande blötdjur som markerats härför i artskyddsförordningens bilaga. Försäljningsförbudet i 9 § artskyddsförordningen täcker i vart fall

¹⁶² Prop. 1986/87:58, s. 19.

flertalet av ifrågavarande arter. Förordningen om fisket m.m. (2 kap. § 6) reglerar också otillåtna fångstmedel eller fångstmetoder.

5 Aktörerna

I detta avsnitt ska de olika aktörer kort beskrivas, som på ett eller annat sätt utgör en länk i bekämpningen i Sverige av den illegala handeln med djur- och växtarter. I det första avsnittet kommer de nationella myndigheternas roll att beröras varefter det andra avsnittet följer med de mer betydelsefulla naturskyddsorganisationerna.

5.1 Samverkande myndigheter på ett nationellt plan

5.1.1 Åklagarmyndigheten

Som ovan nämnts ska miljöbrottsbekämpningen vara en prioriterad verksamhet för polis och åklagare. Den 1 januari 2000 inrättades en ny organisation för miljöbrottsbekämpning inom åklagarväsendet. Organisationsförändringen innebar att en central enhet, benämnd miljöbrottsenheten, inrättades hos RÅ. Tanken är att denna miljöbrottsenhet ska ha ett nationellt ansvar för miljöbrottsbekämpningen och biträda de sex åklagarmyndigheterna vid mer komplicerade miljöbrottsärenden. Vid varje åklagarmyndighet erhöles ekonomiska resurser för två särskilt utbildade miljöåklagare. Samtliga miljöåklagare genomgick under hösten 2000 en två dagar lång utbildning angående CITES-bestämmelserna. Miljöbrottsorganisationen arbetar så gott som uteslutande med ärenden som faller inom åklagarväsendets miljöbrottsdefinition, under vilken även handeln med skyddade djur- och växtarter faller.

5.1.2 Polisen

5.1.2.1 Rikspolisstyrelsen

Under 1990-talets första hälft insåg man inom RPS vikten av att avsätta personal som expertis på den illegala handeln med djur- och växtarter, inte minst då detta område kräver en särskilt hög sakkunskap. Man hade då ännu inget grepp om brottslighetens omfattning i Sverige och det fanns en tendens inom polisen att inte ta den på allvar. 1994 tilldelades därför polismästare Kaj Månsson från Älmhult uppdraget att för RPS kartlägga denna brottslighet i Sverige. Månsson har personligen engagerat sig starkt i sin funktion och hans insatser på det nationella planet lovordas från flera håll. Genom hans arbete har denna brottslighet uppmärksammas och man börjar äntligen ta den på allvar inom polisen.¹⁶³

¹⁶³ Forslund, 020227

Även polisen har fått utökade resurser för miljöbrottsbekämpningen. Pengarna har använts för utbildning av polismän som deltar i miljöbrottsutredningar. Totalt har ett åttiotal poliser utbildats, men till skillnad från miljöåklagarna arbetar dessa nya "miljöpoliser" inte enbart med miljöbrottsutredningar. Inom RPS operativa del, RKP, inrättades i slutet av 1990-talet en särskild miljöbrottsrotel bestående av tre medarbetare. Miljöbrottsroteln ska ha en nationell överblick av miljöbrottsbekämpningen och vid behov arbeta med underrättelseverksamhet, spaning och internationella kontakter. Ett problem för artskyddsbekämpningen är emellertid att de övriga miljöbrotten tar stora resurser i anspråk.

Den svenska polisen bedriver också ett visst samarbete med Interpol i dessa frågor. Mellan Interpol och CITES Sekretariat har ett samarbetsavtal skrivits under som trädde i kraft den 15 oktober 1998.¹⁶⁴ Avtalets syfte är att stärka samarbetet i kampen mot den internationella handeln med utrotningshotade arter. Detta ska bl. a. ske genom ökat informationsutbyte, möten och utgivning av gemensamma rapporter och publikationer. Interpol har i detta sammanhang en samverkande roll mellan nationell polis och CITES Sekretariat i Genève. Miljöbrotten har emellertid blivit nedprioriterade sedan terroristattentatet i New York den 11 september 2001 och idag finns det endast en halvtidstjänst inom Interpol som arbetar med brott inom ramen för CITES.¹⁶⁵ Interpol leder inga undersökningar eller efterforskningar utan deras uppgift är att samordna nationella polismyndigheter och understödja med information.

5.1.2.2 Polismyndigheterna

Som ovan nämnts finns inom varje polismyndighet ett antal miljöpoliser och inom varje myndighet brukar sedan en polisman som är ansvarig för handläggningen av s.k. CITES-brott utses. På länsplanet tycks den rådande situationen vara att det inte finns resurser att bedriva någon direkt aktiv spaning inom artskyddsområdet, utan det är efter tips och polisanmälningar som utredningsarbeten påbörjas. Vid de norra polismyndigheterna bedrivs ett nära samarbete med Länsstyrelsens fjällförvaltning och man samverkar vid patrullering och erfarenhetsutbyte. Ett praktiskt problem som man idag står inför är att få kännedom om var man ska patrullera i förebyggande syfte, d.v.s. var häckningsplatser etc. är lokaliserade. De ornitologiska föreningarna har en motvilja, av rädsla för informationsläckor, att sprida dessa uppgifter utanför den egna kretsen.

¹⁶⁴ Interpol, Legal Materials.

¹⁶⁵ Rapport från 7:e mötet med EU:s CITES verkställighetsgrupp.

5.1.3 Tullverket

Tullen arbetar i likhet med polisen operativt med kontroll och bekämpning av illegal handel med djur och växter. Men inte heller inom Tullverket är denna brottslighet prioriterad, då den inte anses utgöra en del av Tullens aktuella hotbild. I stället inriktas arbetet, i enlighet med verksamhetsdirektiven, på bekämpning av smuglingen av narkotika, sprit och tobak.

Sedan Sverige anslöt sig till EU har Tullens arbete inriktats på kontroll av varor från tredje land. Varor som är i fri omsättning inom EU är under polisens kontrollansvar. När det gäller import, export samt återexport, från/till plats utanför EU, av levande djur, djurprodukter och växter, som faller under förordningen (EG) nr. 338/97 eller i övrigt under artskyddsförordningen, är det, i enlighet med JV:s anvisningar, endast särskilda tullkontor som har behörighet att hantera denna godstrafik. Av dessa är det endast tullkontoren vid flygplatserna Landvetter och Arlanda samt Göteborgs hamn som har full kompetens att hantera alla tre varugrupper.¹⁶⁶ Att man endast kan föra in dessa produkter vid ett begränsat antal platser har i sig framförts som en omständighet som riskerar att uppmuntra illegal införsel av djur och växter.¹⁶⁷

Tullbeslag av utrotningshotade levande djur och växter eller produkter som härrör från sådana arter är mycket sällsynta. Under år 1999 gjordes 17 beslag, 2000 11 st. och 2001 15 st. Samtliga beslag har gjorts vid kontroll av ankommande resenärers bagage vid landets flygplatser. Med ett enda undantag för en levande sköldpadda handlar det om produkter från utrotningshotade djurarter, exempelvis ormskinnsartiklar, uppstoppade djur och elfenbensvaror.¹⁶⁸ En förteckning av Tullverkets beslag av gods som omfattas av CITES åren 1999-2001 finns i bilaga 2.

5.1.4 Kustbevakningen

Vid sidan om Tullverket och Polisen är Kustbevakningen en av länkarna i den mer konkreta bekämpningskedjan.

5.1.5 Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är den vetenskapliga myndighet som Sverige är skyldig att utse enligt CITES. Denna vetenskapliga myndighet ska biträda den administrativa myndigheten med bl. a. råd angående handelns effekter på olika arter. NV utgör tillsynsmyndighet på central nivå. NV har i likhet med JV varit delaktiga i finansieringen av de s.k. Rescue Centra som finns i

¹⁶⁶ SJVFS 1999:89 Bilaga.

¹⁶⁷ Persson, 021118.

¹⁶⁸ Tullverkets förteckning över beslag av CITES-djur och produkter därav 1999-2001.

Malmö och Stockholm (se avsnitt 5.1.10). NV utfärdar vidare intyg om undantag från artskyddsförordningens förbud mot försäljning, köp, byte m.m.

Inte heller inom NV eller JV är CITES-frågorna en prioriterad arbetsuppgift och man arbetar med begränsade ekonomiska resurser. Inom Miljö- respektive Jordbruksdepartementen förs också en diskussion avseende hur det ekonomiska ansvaret för CITES-verksamheten ska fördelas.¹⁶⁹

5.1.6 Jordbruksverket

Jordbruksverket är den administrativa myndighet som Sverige är skyldig att utse enligt CITES. Det innebär att JV ansvarar för det licenssystem med tillstånd för export, import och återexport som arbetats fram inom ramen för CITES, samt s.k. ”CITES-intyg för godkända kommersiella aktiviteter” på EU:s inre marknad. Dessa frågor prövas ofta i samråd med NV. Man utfärdar också tillstånd för offentlig förevisning samt intyg om undantag från artskyddsförordningens förbud mot förvaring, transport, import och export. Det är också JV som ska lämna den årliga rapporten till CITES-Sekretariatet i Genève angående under året förekommande handel med skyddade djur och växter. JV sammanställer också den rikstäckande förteckning över sakkunniga som rättsväsendet ska anlita vid artbestämning.

Inom JV finns en CITES-grupp som handhar dessa frågor. Idag arbetar 4 årsarbetskrafter med djurfrågorna och 0.2 årsarbetskrafter med växtfrågorna.

Som en del i den brottsbekämpande verksamheten förser CITES Sekretariat normalt de administrativa myndigheterna med delvis konfidentiell information avseende aktuell brottslighet. I Sverige förmedlas denna information via polismyndigheten.

5.1.7 Länsstyrelserna

Länsstyrelserna utövar tillsyn på regional nivå. Det är också Länsstyrelserna som handhar verksamhetstillstånd för preparering, handel och förevisning samt utfärdar tillstånd för hållande av vilt i hägn.

5.1.8 Miljöbrottsrådet

Ett frivilligt samarbetsorgan för miljöbrottsbekämpningen, benämnt Miljöbrottsrådet, har utvecklats mellan berörda myndigheter. I rådet ingår de centrala myndigheter som har tillsyns-/vägledningsansvar enligt MB, vidare Tullverket, Kustbevakningen, RPS samt representanter för kommunförbundet och för länsstyrelserna. RÅ:s miljöbrottsenhet är

¹⁶⁹ Mehnert, 021119.

sammankallande och svarar för kanslifunktionerna.¹⁷⁰ Rådet har bl. a. till uppgift att bevaka miljöbrottsligheten, förebygga kriminalitet, utarbeta riktlinjer för regional samverkan etc.

I Sverige har också ett annat unikt samverkansforum skapats, som man är ensamma om inom EU. Världsnaturfonden tog i början av 1990-talet initiativ till en inofficiell samverkansgrupp för artskyddsfrågor, vilken sammanträder två till tre gånger per år med representanter från RPS, RÅ, Tullen, Kustbevakningen, Naturvårdsverket, Jordbruksverket och Världsnaturfonden.¹⁷¹

5.1.9 Wildlife Enforcement Group (EU)

Kommissionen inom EU sammankallar en gång per år den s.k. Wildlife Enforcement Group, bestående av representanter från samtliga medlemsstater, för att diskutera den aktuella situationen avseende illegal handel med djur- och växtarter inom unionen. Grundtanken med dessa sammanträden är att skapa smidiga samverkansformer mellan aktörerna i EU:s medlemsstater. Vid dessa möten, som senast ägde rum i oktober 2002, sker informationsutbyten länderna emellan och varje medlemsstat ska avlägga rapport angående artskyddssituationen i sitt land.

Vid det senaste sammanträdet diskuterades bl. a. den illegala handeln med kaviar, de illegala handelsmönstren i kandidatländerna samt effekterna av Interpols nedprioritering av s.k. CITES-brott.

5.1.10 Rescue Center

Sedan tull- eller polispersonal avslöjat en smugglare måste det finnas en organisation beredd att ta emot beslagtagna djur eller växter. Det handlar inte bara om att ha lokaler härför utan det måste dessutom finnas kompetens att ta hand om godset under en obestämd tid framöver. Djuren är dessutom ofta i mycket dålig kondition när de upptäcks. För att lösa detta problem har man inrättat s.k. Rescue Center i anslutning till befintliga zoologiska anläggningar, i Sverige bekostade av bl. a. Naturvårdsverket och Jordbruksverket. I anslutning till Malmö Muséer/Akvariet finns ett Rescue Center och ytterligare ett finns på det privatägda Skansen-Akvariet AB i Stockholm. Rescue Centret i Malmö, som invigdes vintern 2001, är primärt byggt för att kunna ta emot reptiler, men man har även inrättat lokaler för mindre däggdjur. Rescue Centret i Malmö bedriver ett nära samarbete med Skansen-Akvariet AB och det finns möjlighet att förflytta artexemplar från Malmö till Stockholm om det handlar om arter som man inte har resurser att ta hand om (exempelvis fågelarter) eller om man helt enkelt inte har utrymme för tillfället. När det gäller förvaring av större beslagtagna djur

¹⁷⁰ RÅ, hemsidan.

¹⁷¹ Månsson, 020315.

finns en särskild överenskommelse med Svenska Djurparksföreningen. Denna överenskommelse möjliggör förvaring av sådana djur i djurparker som är anslutna till föreningen, om utrymme finnes. Berörd myndighet tar i dessa fall kontakt med JV och ordföranden i Svenska Djurparksföreningen.¹⁷² Personalen vid landets Rescue Center biträder också polisen med att hantera exotiska djur i samband med exempelvis husrannsakingar.

5.2 Internationella och nationella organisationer

Den illegala handeln med hotade djur och växter är, som ovan nämnts, en kriminalitet som i många fall får fortskrida relativt ostört. I en del länder har polis och andra rättsvårdande instanser i tider av begränsade resurser prioriterat annan brottsbekämpande verksamhet. I andra länder är korruptionen starkt utbredd bland polis och tulltjänstemän vilket möjliggör omfattande smuggling. Här fyller därför de internationella naturvårdsorganisationerna en viktig funktion. De stora organisationerna har utbredda, starka nätverk med representanter i de flesta länder runt om i världen. Organisationerna verkar självständigt och utgörs till stor del av expertis med bred sakkunskap inom respektive område. Inom ramarna för sina respektive verksamhetsområden bedriver de forsknings- och skyddsprojekt, samt deltar i en del fall aktivt i bekämpningen av miljöbrottsligheten. Inte sällan använder man sig av infiltratorer för att kartlägga den kriminella handeln. Genom sina medlemmar får de olika organisationerna dessutom en stark lokal förankring. Nedan följer en beskrivning av de mer centrala organisationerna.

IUCN (The World Conservation Union), Internationella naturvårdsunionen, bildades 1948 och har idag¹⁷³ omkring 980 medlemmar (stater, regeringar, statliga myndigheter och icke-statliga organisationer, t.ex. Svenska Naturskyddsföreningen) fördelade på över 140 länder. Organisationen arbetar för att på vetenskaplig grund uthålligt utnyttja, skydda och bevara naturresurser. I sex olika kommissioner samlar IUCN över 10 000 experter som arbetar med artskydd och bevarande av den biologiska mångfalden. Den största av dessa kommissioner är Species Survival Commission som bl. a. handhar IUCN:s rödlistor över hotade arter.¹⁷⁴

WWF (World Wide Fund for Nature), Världsnaturfonden, som bildades 1961, är den största ideella naturvårdsorganisationen i världen med en dominerande roll i utvecklingen av det internationella naturvårdsarbetet. Med sina fem miljoner medlemmar arbetar man idag i över 100 länder med naturvård i en vid bemärkelse genom forskningsprojekt, lobbying,

¹⁷² Mehnert, 030114

¹⁷³ November 2002.

¹⁷⁴ IUCN, Homepage.

information, utbildning m.m. I Sverige har Världsnaturfonden sedan 1988, med Mats Forslund i spetsen, tagit en mycket aktiv del i arbetet med att förbättra lagstiftningen i landet. Forslund var också initiativtagare till den inofficiella samverkansgrupp mellan de brottsbekämpande myndigheterna som beskrivits ovan. En stor del av Världsnaturfondens arbete har också varit att genom olika informationskampanjer riktade mot allmänheten minska efterfrågan på utrotningshotade arter.

TRAFFIC (Trade Analyses of Flora and Fauna in Commerce) är WWF:s och IUCN:s gemensamma nätverk för övervakning av handeln med vilda djur och växter. Organisationen bildades 1976 till stor del för att arbeta med CITES-konventionens implementering runt om i världen. Arbetet inom nätverket har hela tiden utförts i nära samarbete med CITES Sekretariatet och respektive lands regering. *TRAFFIC* finns idag¹⁷⁵ på 24 olika platser i världen och man har inriktat sin verksamhet i åtta olika regionala program. För europeiskt vidkommande styrs verksamheten från *TRAFFIC Europe* i Bryssel. Under 2002 etablerades det första *TRAFFIC*-kontoret i Norden här i Sverige, med Mats Forslund som chef. Idag utgörs *TRAFFIC* av expertis med en god kunskap angående frågor kring handel med djur- och växtarter och man bedriver även forskning inom ramen för sin verksamhet. *TRAFFIC* arbetar också med infiltratorer för att kartlägga och sedan avslöja illegala handelskedjor.

Birdlife International är ett världsomspännande nätverk bestående av nationella naturskyddsorganisationer, exempelvis Sveriges Ornitologiska Förening, och verkar i mer än 100 länder. Organisationen arbetar genom olika projekt för att bevara fåglar och deras livsmiljöer. Ett exempel är organisationens arbete i utvecklingsländer för att finna hållbara lösningar på problem knutna till befolkningens utnyttjande av naturresurserna för sin överlevnad, exempelvis jakt på hotade fågelarter.

Bekämpningen av denna typ av miljöbrottslighet engagerar ett stort antal människor på ideell bas även i Sverige. Det främsta exemplet är ovannämnda Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) och dess projekt Fågelvakten. Föreningen har ett nätverk som sträcker sig över hela landet och får genom sina kontaktpersoner en stark lokal anknytning. Sakkunskapen inom projekt Fågelvakten används enligt RPS av polis och tull i den direkta brottsbekämpningen.

¹⁷⁵ Oktober 2002.

6 Rättstillämpningen

6.1 Miljöbrotten i allmänhet och illegal handel med djur och växter i synnerhet

De senaste decennierna har samhällsdebatten och den politiska diskussionen i Sverige präglats av ett ökande miljötänkande ur olika perspektiv. En effektiv miljöbrottsbekämpning har ansetts vara en grundläggande förutsättning för att främja skyddet av miljön. Således trädde den nya strängare miljöbalken i kraft den 1 januari 1999 som en markering av miljöfrågornas framträdande roll. I dess kölvatten följde en rad omorganisationer inom brottsbekämpningen, bl. a. genom inrättandet av särskilda miljöåklagare och miljöpolisier.

Miljökriminaliteten skiljer sig från annan brottslighet, såsom våldskriminalitet, genom att det oftast är en ”offerlös” kriminalitet på så vis att den sällan drabbar ett särskilt offer som är angelägen om att inkomma med en anmälan.¹⁷⁶ Många miljöbrott har i stället otydliga brottsoffer som ”naturen”, ”miljön” och ”kommande generationer”. I stället för brottsoffren är det olika tillsynsorgan som genom egen kontroll eller annan information uppmärksammar brotten.¹⁷⁷ Mörkertalet avseende miljöbrott torde följaktligen vara stort. Detta får dels effekten att antalet fall som blir föremål för utredningar begränsas och dels att brottsutredningarna blir tidskrävande och svåra. Precis som begreppet ”ekonomisk brottslighet” har begreppet ”miljöbrott” ingen enhetlig definition. De centrala miljöbrotten finns samlade i MB. Visserligen finns det ett särskilt brott som benämns miljöbrott, men begreppet miljöbrottslighet innefattar mycket mer, t. ex. även brott mot lagen (2000:1225) om straff för smuggling om smuglingen gäller skyddade djur och växter.¹⁷⁸

Sedan MB trädde ikraft har antalet miljöbrott ökat kraftigt. Vid utgången av september månad 2002 fanns sammanlagt 4 031 inkomna brottsmisstankar där beslut ej fattats. Detta ska jämföras med endast 1 974 obeslutade fall vid samma tid år 2000. Detta resulterar i en mycket hård arbetsbelastning på landets miljöåklagare och RÅ har enligt uppgift begärt mer resurser för att utöka antalet miljöåklagare.¹⁷⁹

Även inom polisen och tullen är resurserna begränsade och de s.k. miljöpoliserna tas i anspråk även för annan brottslighet vilket gör att miljöbrottsbekämpningen blir lidande.

¹⁷⁶ Träskman, s.11.

¹⁷⁷ BRÅ-rapport 2001:10 Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000, s. 219.

¹⁷⁸ BRÅ-rapport 2001:10 Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000, s. 218.

¹⁷⁹ SDS 021201.

Den svenska regeringen har fastslagit att bekämpningen av miljöbrott, till vilken även den illegala handeln med djur- och växtarter hör, ska vara en prioriterad verksamhet för polis och åklagare:

”Miljöbrottsbekämpning skall vara en prioriterad verksamhet för polis och åklagare. Det förebyggande arbetet skall bli effektivare och risken för upptäckt skall öka. Begångna brott skall utredas och lagföras betydligt snabbare och i långt större utsträckning än tidigare.”¹⁸⁰

Men även *inom* miljöbrotten måste en prioritering ske, och då räknas inte den illegala handeln med djur och växter till de grövre brotten.¹⁸¹ Detta hänger förmodligen samman med att skadeeffekterna av dessa brott ofta är svårgripbara och ligger mycket långt fram i tiden. Arters mångfald är en förutsättning för att naturens komplicerade kretslopp, som ständigt pågår i vår miljö, ska kunna fortskrida. En arts utrotning, kan som inledningsvis konstaterades, innebära dramatiska förändringar av balansen i dessa ekosystem och ge upphov till betydande följder. Men ”brottseffekterna” kanske inte märks förrän efter flera generationer.

6.2 Domstolspraxis på området

6.2.1 En sammanställning av praxis

I uppsatsens bilaga 1 har en sammanställning över domar och strafförelägganden åren 2000-2002 avseende illegal handel med djur och växter gjorts utifrån offentliga uppgifter. Sammanställningen gör inte anspråk på att vara helt komplett. För att bidra till informationen om den typ av brottslighet som lagförs har vid sidan om domar och strafförelägganden även aktuella stämningsansökningar tagits upp.

Sammanställningen tar enbart sikte på ärenden med stöd i MB. Underlaget för denna sammanställning har i huvudsak hämtats dels från RÅ:s Miljöbrottsenhetens informationsbrev och dels från en av RÅ presenterad sammanställning över miljöbalksdomar. Det finns idag ett behov av en fullständig sammanställning över domar rörande illegal handel med djur och växter. En sådan sammanställning skulle förutom domar med stöd i MB även redovisa aktuella domar med hänvisning till jakt- och fiskelagstiftningen och lagen (2000:1225) om straff för smuggling. Arbetet med en sådan sammanställning torde bli ganska omfattande och förutsätter tillgång till de icke offentliga register som finns hos BRÅ eller RPS.

Sammanställningen är kronologiskt uppbyggd i tre olika avsnitt: 1. domar, 2. strafförelägganden och 3. stämningsansökningar. För den som önskar uppgifter kring äldre praxis på området hänvisas till Stefan Karlmarks

¹⁸⁰ Regeringens lägesrapport om den ekonomiska brottsligheten, skr. 1999/2000:22.

¹⁸¹ RÅ Miljöbrottsenheten Rapport Dnr. MBE 2001/005, s. 5.

sammanställning över miljödomar åren 1990-1998 (presenterad i "Miljörätt ur straffrättsligt perspektiv", andra upplagan, 1999).

I bilaga 2 har en sammanställning gjorts över tullverkets beslag avseende gods som omfattas av CITES åren 1999, 2000 och 2001. Statistiken ger inte svar på frågan huruvida beslagen följts av åtal mot någon person. Statistiken tycks vara talande för tullverkets direkta agerande avseende denna brottslighet. Man kan konstatera att beslagen, med något enstaka undantag, gjorts från resandeströmmen från tredje land, d.v.s. utanför EU, vid landets flygplatser, företrädesvis Arlanda.

6.2.2 Påföljderna

Det är svårt att skapa sig en god bild av den illegala handeln med djur- och växtarter utifrån föreliggande domstolspraxis. Problemen att kartlägga de kriminella aktörerna i brottskedjan och påvisa exempelvis beställningsjakt för huvudmäns räkning har visat sig stora.

Generellt sett ligger straffnivån inom miljöstraffrätten på en mycket låg nivå. Bötesstraff har varit den normala påföljden även för allvarliga miljöbrott.¹⁸² De domar som fallit avseende brott mot bestämmelserna om handel med djur- och växter under de senaste åren handlar nästan uteslutande om rena bötesstraff. I flera fall är det fråga om kombinationsdomar där det är svårt att utifrån påföljden bedöma vilken tyngd rätten fäst vid miljöbrottsinslaget. Normalstraffet tycks emellertid vara 30-60 dagsböter för privat försäljning av enstaka artexemplar. Såsom försvårande omständigheter har rätten betraktat försäljning som skett under yrkesmässiga former och/eller med längre utsträckning i tiden. Exempelvis dömdes i oktober 2002 en person vid Kristianstads Tingsrätt för att utan erforderliga tillstånd ha bedrivit yrkesmässig handel med utrotningshotade djur, under en längre tid, till 120 dagsböter. I maj 2002 dömdes vid Skellefteå respektive Skövde tingsrätt två personer som bedrivit yrkesmässig handel med utrotningshotade djur genom en zoologisk butik till villkorlig dom samt dagsböter (40 respektive 60). I det ena fallet¹⁸³ förklarade domstolen att straffvärdet egentligen låg på fängelsenivå. I en annan aktuell dom som nyligen avkunnats vid Gällivare Tingsrätt,¹⁸⁴ avseende grovt jakthäleri, utdömdes en månads fängelse för befattningsmed ett skjutet lodjur. Huvudmannen dömdes för två fall av grovt jakthäleri samt för brott mot lagen (1994:1818) till villkorlig dom med åttio timmars samhällstjänst. Tingsrätten understryker att påföljden i detta senare fall borde varit tre månaders fängelse, men p.g.a. personliga omständigheter frångicks ett fängelsestraff i detta fall.

¹⁸² Träskman, s. 13.

¹⁸³ Skövde Tingsrätt, mål nr. B 248-02.

¹⁸⁴ Gällivare TR, mål nr. B 61-02 samt B 71-02 (Jokkmokksfallet).

Detta får om man ser till praxis betraktas som relativt höga straff för brottslighet av denna karaktär. Även om fängelsestraff nästan aldrig förekommer har man inom miljöstraffrätten under senare tid kunnat skönja en viss tendens att åtminstone bötesstraffen blivit något strängare.¹⁸⁵ Ovannämnda domar kan nämnas som exempel på denna trend även inom det begränsade segment inom miljöstraffrätten som handel med utrotningshotade djur utgör.

En vägledning för miljöåklagarna vid bedömningen av lämplig påföljd finns i RÅ:s allmänna råd om fördelningen av mål mellan allmän åklagare och tullåklagare samt om deposition av böter (RÅFS 2001:10 Bilaga 1). Härefter har RÅ uttalat följande riktlinjer avseende påföljden vid några brott mot lagstiftningen till skydd för utrotningshotade djur.

Produkter

Produkter som framställts av utrotningshotade djur, enstaka produkter (t. ex. krokodilskor, handväskor och skärp av ormskinn e.d. 50 – 100 db.

Levande djur

En / två ormar, 50 – 70 db.

Högst fem sköldpaddor eller ödlor, 50 – 70 db.

Livsmedel

Köttvaror, högst 10 kg., 750 kr.

Köttvaror, högst 20 kg., 1 500 kr.

Köttvaror, högst 30 kg., 30 – 50 db.

Andra livsmedel i liten mängd för personligt bruk, 500 – 1 500 kr.

Av RÅ:s allmänna råd framgår vidare att uppgifterna avseende normalpåföljd gäller för brott av normalkaraktär. Vid vilseledande i samband med tullbehandling ska tabellerna inte användas. Vidare framgår att om omständigheterna vid smugglingen av andra skäl är sådana att normalpåföljden inte kan komma i fråga bör ärendet överlämnas till allmän åklagare. Sådana omständigheter kan exempelvis vara att falska eller osanna fakturor använts, att smugglingssättet är särskilt förslaget eller sådant att förfarandet bör prövas av domstol, att det förelegat särskild fara från hälso- eller säkerhetssynpunkt eller särskild risk för spridning av djur- eller växtsjukdomar eller att brottet av annat skäl avviker från vad som är vanligt. Även sådan smuggling som som kan betraktas som kommersiell eller yrkesmässig bör, även om den omfattar kvantiteter som angivits i bilagan, överlämnas till allmän åklagare för handläggning.¹⁸⁶

¹⁸⁵ Träskman, s. 13.

¹⁸⁶ RÅFS 2001:10, Bilaga 1, s. 10.

7 Analys

7.1 Den illegala handelns mönster och omfattning

7.1.1 Brottslighetens mönster och omfattning internationellt

Internationellt sett kan några tydliga handelsmönster urskiljas. Många sällsynta djur och växter fångas in i länderna runt ekvatorn (t. ex. Indonesien, Brasilien) där de saluförs till återförsäljare till låga priser varefter de transporteras till de tre stora marknaderna Nordamerika, Japan och EU. En ökning av intresset för exotiska djur, inte minst reptiler, på den europeiska marknaden kan noteras. Inom EU utmärker sig främst Tyskland som ett aktivt land avseende illegal import, export och re-export av hotade djur- och växtarter. Sedan järnridåns fall har handeln med vilda djur och växter ökat kraftigt i östeuropa. Det rör sig framförallt om smuggling av levande djur in i EU.

Andra tydliga strömmar rör livsmedelssektorn. Sköldpaddor och ormar säljs i stor omfattning till Sydostasien. En handel som omsätter mycket stora värden är kaviarhandeln där det inte minst i Förenade Arabemiraten sker ompackning av kaviarförsändelser för illegal transport världen över.¹⁸⁷ Från Asien exporteras stora mängder traditionell kinesisk medicin (TCM), innehållande bl. a. kroppsdelar från den starkt hotade tigern, till nya marknader. De senaste åren har konsumtionen av dessa kinesiska preparat i västvärlden, där TCM blivit populära alternativ till gängse läkemedel, ökat mycket kraftigt.

Från Asien exporteras också en hel del orkidéarter till samlare i de stora marknadsområdena i USA, Europa och Japan. Avseende elfenbenshandeln har man under 2002 åter diskuterat den kontroversiella frågan att ge några afrikanska länder tillåtelse att få sälja ut delar av sina statliga elfenbenslager. Ett undantagstillstånd av denna typ innebär problem. Sedan 1989 har det rått handelsförbud med elfenben inom CITES. Att tillåta försäljning kommer att förvilla marknaden och detta tillstånd kommer att utnyttjas av illegala handlare. Här är det Japan som är det stora köparlandet.

Det är alltid vanskligt att göra uppskattningar på omfattningen av illegal handelsverksamhet. Handeln med djur och växter är inget undantag. Rosalind Reeve anger att den globala illegala handeln med vilda djur och växter i olika sammanhang har uppskattats till c:a USD 5 miljarder årligen.¹⁸⁸ I artiklar och rapporter förekommer ofta enskilda exempel på

¹⁸⁷ Rapport från 7:e mötet med EU:s CITES verkställighetsgrupp.

¹⁸⁸ Reeve, s.10.

vilket värde ett levande djur eller en attraktiv produkt betingar på den svarta marknaden. Dessa uppgifter bör generellt tas med försiktighet, då det i många fall är toppnoteringar som lyfts fram.

Miljöbrottsligheten brukar, som ovan berörts, karaktäriseras som en ”offerlös” kriminalitet. Detta är sant, men å andra sidan är denna brottslighet, inte minst den illegala handeln med djur, intensivt övervakad av naturvårdsorganisationer världen över. En stor del av den information som finns tillgänglig angående den illegala handeln presenteras av olika mer eller mindre etablerade s.k. non-governmental organizations. Det handlar om rapporter och artiklar i tidskrifter samt dokument på organisationernas internethemsidor. Miljöskyddsorganisationerna gör ett storartat arbete världen över och besitter stor sakkunskap inom sina respektive områden. Man bör emellertid ha i åtanke att de verkar som opinionsbildare i samhällsdebatten och kan i sina utspel färgas av detta. Det finns alltså skäl att med varsamhet behandla en del uppgifter. Trots detta finns det ingen anledning att betvivla att illegal handel med djur och växter i världen omsätter mycket stora belopp. Den av Rosalind Reeves nämnda siffran, USD 5 miljarder per år, är en aktningsvärd summa.

7.1.2 Brottslighetens mönster och omfattning nationellt

Även nationellt har ett handelsmönster åskådliggjorts, även om marknaden de senaste decennierna ändrat inriktning flera gånger. Sverige utgör tillsammans med Norge ett intressant område med tanke på förekomsten av attraktiva rovfåglar och vilt. *Från Sverige* förs i första hand döda fåglar för att bearbetas utomlands. Men även levande småfågel såsom steglits och grönsiska fångas in och transporteras till bl. a. Holland där de säljs som sällskapsfåglar. Det förekommer också handel med fågelägg som blåses ur och säljs till samlare i Europa. Ofta är dessa samlare inte bara intresserade av enstaka exemplar utan av hela kullar. Under 2002 har denna typ av brottslighet åter påvisats i södra Sverige. Det finns också ett intresse i bl. a. arabvärlden för falkar som används av s.k. falkenerare för jakt. Det har förekommit att bl. a. tyska medborgare fångat in levande falkar i Sverige som sedan tränats upp och sålts till intressenter världen över. Större vilt såsom björn, järv, lo och varg är attraktiva som jakttroféer och det förekommer handel med dessa i form av uppstoppade djur, skinn och huvuden.

Till Sverige förekommer en omfattande illegal import av reptiler (ormar, ödlor, sköldpaddor) som sällskapsdjur och bland samlare. Ormar, däribland mycket giftiga sådana, har blivit allt vanligare i samhället. Av rättspraxis har framkommit att flera zoologiska affärer fortfarande bedriver handel med utrotningshotade djur utan tillstånd. Till Sverige förs också en mängd produkter som framställts av skyddade djurarter. Det tycks främst handla om turister som för med sig skinnprodukter eller olika prydnadsföremål. Man misstänker från polisens sida också förekomst i landet av stora mängder

kinesiska naturpreparat som innehåller delar av skyddade djur. Avseende livsmedelsprodukter förekommer med all sannolikhet också illegal import av exklusiv kaviar. När det gäller illegal handel med växter är omfattningen mera osäker. I Sverige saluförs flera exemplar av de mest hotade orkidé- och kaktusarterna och misstankar finns att det kan röra sig om vilda och därmed förbjudna exemplar.

Under en period från 1970-talet till en bit in på 1990-talet verkar den illegala handeln med inhemska djurarter ha varit mer omfattande än vad den är idag. Man pekar på två viktiga anledningar till att den minskat under senare tid. För det *första* har norsk polis varit mycket framgångsrik med att bekämpa en delvis organiserad brottslighet som bedrev handel med bl. a. djur som härstammade från Sverige. Det fanns alltså ett flöde av svenska produkter som via Norge fördes vidare ut i Europa. För det *andra* har östblockets kollaps, bokstavigt talat, skapat nya jaktmarker. Den europeiska marknaden förses idag med attraktiva djur från östeuropeiska länder istället för djur från den skandinaviska naturen.¹⁸⁹ För tillfället tycks således den illegala jakten på svenska rovdjur ha minskat, men det finns all anledning att vara uppmärksam eftersom situationen snabbt kan ändras.

Några aktuella uppskattningar av värdet av den illegala handeln i Sverige har inte påträffats.

7.1.3 CITES roll

Det råder ingen tvekan om att den illegala handeln med djur- och växtarter utgör ett direkt hot mot många arter. CITES har sedan sin tillkomst i mitten av 1970-talet utvecklats till en starkt förankrad konvention bland världens länder och lyft fram problemen kring denna handel i ljuset. Kritikerna anför att det genom CITES givits alldeles för stor fokusering på den internationella handeln i jämförelse med andra större hot såsom skövlingen av livsmiljöer och föreningar. Även om detta skulle vara riktigt innebär det inte att CITES inte skulle vara ett mycket viktigt instrument för artskyddet. CITES har lyckats med sitt första mål. Man har etablerat sig i de flesta medlemsländerna och bidrar till att det ständigt försiggår en aktiv diskussion om aktuella aspekter på artskyddet etc. Även om bristerna i systemet är påtagliga framförallt i utvecklingsländerna har CITES en till synes effektiv organisation mot ett av hoten mot många av våra arter. Det är värdefullt. I Sverige kan CITES och dess genom EG-lagstiftningen utvidgade tillämpningsområde betraktas som det kanske viktigaste instrumentet mot artskyddsbrottligheten.

¹⁸⁹ Forslund, 021218.

7.2 Ett led i den organiserade brottsligheten?

7.2.1 Vad är ”organiserad brottslighet”?

Den organiserade brottsligheten söker alltid efter en nisch i världshandeln där det finns möjligheter till stora ekonomiska vinster och där risken för upptäckt vägs mot denna vinst. Ofta rör det sig om områden som inte är marknadsekonomiskt reglerade. Exempel på kriminella aktiviteter som ofta anses ske i organiserad form är handel med kvinnor (s.k. trafficking), illegal invandring, vapenhandel, handel med stulna bilar, handel med alkohol- och tobaksvaror etc.

Det finns många olika definitioner på fenomenet ”organiserad brottslighet”, såväl på internationell och regional som på lokal nivå. FN antog år 2000 en allmän konvention mot transnationell organiserad brottslighet (Wienkonventionen 2000). I artikel 2a, som anger definitionen på en kriminell organisation, framgår indirekt vad som avses med organiserad brottslighet.

”Organized criminal group” shall mean a structured group of three or more persons, existing for a period of time and acting in concert with the aim of committing one or more serious crimes or offences established in accordance with this Convention, in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit.”

För att underlätta kartläggningen på regional nivå använder EU:s medlemsstater en gemensam definition. Denna definition anger elva olika kriterier varav minst sex måste föreligga för att brott eller kriminella grupper ska kunna klassificeras som organiserad brottslighet. Det finns fyra kriterier som med absolut nödvändighet måste föreligga (nedan markerade med fet stil).¹⁹⁰

- 1. Samarbete mellan fler än två personer.**
2. Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
- 3. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden (kriteriet hänför sig till gruppens stabilitet och potentiella varaktighet)**
4. Någon form av disciplin och kontroll
- 5. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.**
6. Verksamhet på internationell nivå.
7. Användande av våld eller andra metoder för hot.
8. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer.
9. Deltagande i penningtvätt.
10. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomin.
- 11. Strävan efter vinning och / eller makt.**

¹⁹⁰ SOU 2000:88, s. 62 f.

Sverige följer oftast denna EG-rättsliga definition, men det ska kort nämnas att det också finns nationella svenska definitioner, t.ex. i ”Riksåklagarens allmänna råd om verksamheten vid de internationella kamrarna”.¹⁹¹ Här anges följande definition på organiserad och gränsöverskridande brottslighet:

”Med organiserad brottslighet avses att flera personer misstänks samverka i allvarlig brottslighet. Med gränsöverskridande brottslighet förstås sådan brottslighet där utredningen kräver samverkan och/eller samordning med utländska myndigheter eller som i övrigt gäller utredning i fler än ett land. Med allvarlig brottslighet avses bl. a.

- grovt narkotikabrott
- grov narkotikasmuggling
- handel med bilar, vapen, sprit, cigaretter och andra varor (grovt smuglingsbrott, grovt tullbrott och grov obehörig befattning med smuggelgoods samt grovt häleri)
- penningtvätt (häleri och penninghäleri).....”

7.2.2 Organiserad brottslighet och handel med djur och växter

Tillämpas de angivna definitionerna på den illegala handeln med djur- och växter kan först konstateras att det internationellt sett inte torde råda någon tvekan om att inslag av organiserad brottslighet finns. Ett sådant exempel är kaviarhandeln, som för sin struktur säkert kräver en fast, etablerad organisation fördelad på olika länder och där omfattning, värde och vinster är sådana att kriteriet ”serious crimes” uppfylls. Även elfenbenshandeln har av allt att döma ofta sådan struktur. Man kan även nämna den koppling mellan illegal handel med djur och växter och narkotikahandeln som nämnts i Sydamerika.

Kan då den illegala handel med djur och växter i Sverige som framkommit bland upptäckta och lagförda fall betecknas som ”organiserad brottslighet” enligt ovan angivna definitioner. Det s.k. Jokkmokksfallet anges då och då som ett exempel på illegal handel med djur och växter i Sverige, knuten till organiserad brottslighet. För att en brottslighet ska betraktas som organiserad i enlighet med ovan angivna EU-definition måste det för det första vara fråga om ”samarbete mellan fler än två personer”. Att så har varit fallet i Jokkmokksfallet tycks stå klart. Det andra ovillkorliga kriteriet avser gruppens utsträckning i tiden. Även detta kriteriet tycks vara uppfyllt, då det fanns ett nätverk att tillgå för att fullfölja beställningarna som inkom via en souvenirbutik. Ett tredje nödvändigt villkor är ”strävan efter vinning”. Det är självklart att denna brottslighet styrdes av möjligheterna till ekonomiska vinster. Det fjärde nödvändiga kriteriet, ”allvarlig brottslighet”, kan emellertid diskuteras. För svenskt vidkommande har inga fall förekommit, där domstolarna kan anses ha betraktat brottslighet av denna art som

¹⁹¹ RÅFS 2001:9.

”allvarlig”. Domstolarna har hittills, såvitt jag har kunnat finna, inte utdömt fängelsestraff med stöd av MB för något renodlat brott i Sverige avseende illegal handel med djur och växter. I två fall har det dömts till villkorlig dom, varvid i det ena¹⁹² domstolen förklarar att straffvärdet egentligen ligger på fängelsenivå. I Jokkmokksfallet ansågs grovt jakthäleri ”vara värt” kortare fängelsestraff. Illegal handel med djur och växter har alltså, i den form och utsträckning som hittills upptäckts, knappast setts som ”allvarlig” i definitionens mening. När det gäller de övriga kriterierna tycks Jokkmokksfallet möjligen uppfylla kravet på ”användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer”, medan övriga kriterier knappast kan anses uppfyllda.

Med kravet på ”allvarlig brottslighet” kan hittills upptäckta fall av illegal handel med djur och växter i Sverige inte heller anses vara ”organiserad brottslighet” enligt RÅ:s något vidare definition.

De senaste nationella rapporterna om organiserad brottslighet från Brottsförebyggande rådet¹⁹³ och Rikskriminalpolisen¹⁹⁴ fokuserar mycket riktigt också på andra områden än den illegala handeln med djur och växter. I BRÅ:s rapport (2002:7) nämns miljöbrott som en kriminalitet som i någon mån sker i organiserad form. Vilken art av miljöbrott man avser utvecklas dock inte närmare.

Eftersom begreppet ”organiserad brottslighet” definierats för att i olika sammanhang användas för att beteckna en brottslighet som är särskilt samhällsfarlig och därför bör bekämpas i första hand bör inte begreppet utvidgas utan mycket starka skäl. Slutsatsen blir således att den hittills upptäckta illegala handeln med djur och växter i Sverige inte kan betraktas som ”organiserad brottslighet” varken i enlighet med EU:s eller RÅ:s definitioner. En helt annan sak är att brottsligheten ofta sker i en form som enligt vanligt språkbruk måste betecknas som organiserad. Jokkmokksfallet med beställningsjakten i Norrland är ett exempel på detta.

En fråga som också måste ställas är om det ändå inte i Sverige finns en icke upptäckt illegal handel med djur och växter som uppfyller kriterierna för ”organiserad brottslighet”. De stora beslag som gjorts i Tyskland av nordiska fåglar kan tyda på fall av illegal handel med helt annan systematisering och antals- och värdemässig omfattning än de som hittills blivit lagförda i landet.

¹⁹² Skövde TR, mål nr. B 248-02.

¹⁹³ BRÅ Rapport 2002:7.

¹⁹⁴ RKP KUT Rapport 2002:12.

7.3 Konventioner och lagstiftning

7.3.1 Lagstiftningen – ett lappverk

Som framgår av kapitlet Konventioner och lagstiftning är regleringen av handeln med hotade vilda växter och djur spridd på flera olika internationella konventioner, EG-rättsakter och svenska nationella lagar. Det är ett lappverk som vuxit fram under lång tid. Vid de olika reformer av den svenska lagstiftningen som skett genom åren har frågan om en mer samlad lagstiftning då och då förts på tal.¹⁹⁵ Ett stort steg togs vid MB:s tillkomst, men lagstiftningen framstår fortfarande som splittrad och svåröverskådlig, en uppfattning som stöds av de som i praktiken ska tillämpa den ute på fältet. Ett exempel på svåröverskådligheten är straffbestämmelserna vid brott mot frednings- och hanteringsreglerna rörande djur. Olaglig fångst och dödande straffas genom 43 § jaktlagen när det gäller vilt, genom 40 § fiskelagen när det gäller fisk och vattenlevande blöt- och krätdjur, genom MB 29 kap. 8 § (brott mot artskyddsförordningen) när det gäller andra djur som kräldjur, groddjur, insekter och övriga ryggradslösa djur. Olaga handel och hantering av djur (t. ex. in-/utförsel till/från EU, förvaring, transport, köp, försäljning, byte m.m.) straffas däremot oavsett djurart genom MB 29 kap. 8 §. Vid brott mot artskyddsförordningens handels- eller hanteringsregler faller det under p. 11 i nämnda § 8, men är det brott mot motsvarande regler i EU:s CITES-förordning, (EG) nr. 338/97, anses det falla under p. 28 i samma § 8, något som dock är svårt att utläsa av ordalydelsen i punkten (se avsnitt 7.3.2). Om brottet också innebär varusmuggling ska det dock straffas enligt lagen om straff för smuggling. Jaktlagens bestämmelse om jakthäleri kan i och för sig också vara tillämplig vid olaga handel/hantering av vilt som åtkommit genom jaktbrott i Sverige, men är då underordnad MB:s straffbud.

Implementeringen av Sveriges internationella åtaganden verkar ha tagit fart först inför vår anslutning 1995 till EU. Anslutningen till CITES resulterade visserligen i 1975 års lag och förordning om internationell handel med utrotningshotade arter av vilda djur och växter, men anslutningen 1983 till Bern- och Bonnkonventionerna tycks inte ha avsatt några spår i den svenska lagstiftningen. Vid 1994 års översyn konstaterades vad avsåg vilt (d.v.s. däggdjur och fåglar) att jaktlagen kunde anses uppfylla Bernkonventionens, liksom 1950 års fågelkonventions, krav utom när det gällde handel och annan hantering med vilt som inte åtkommit genom jaktbrott. För att fylla igen denna lucka och för att fullt ut kunna uppfylla Sveriges åtaganden rörande övriga arter, d.v.s. vilda växter, kräldjur, amfibier (groddjur), fiskar och ryggradslösa djur måste ny lagstiftning till. Genom 1994 års lagstiftning infördes de bemyndigandelagar som krävdes för detta. Dessa lagar täckte

¹⁹⁵ Se t. ex. prop. 1994/95:117 s. 37 f., prop. 1996/97:75 s. 40 och ang. straffbestämmelserna prop. 1997/98:45 del 1 s. 309.

också EG-reglerna i Fågel- och Habitatdirektiven, som Sverige genom EU-anslutningen åtog sig att implementera.

En annan fråga är om dessa bemyndigandelagar verkligen utnyttjades av de berörda administrativa myndigheterna till den detaljreglering som krävdes för fullgörandet av åtagandena. Under flera år tycks det ha förelegat stora brister, något som föranledde kritik från miljöexperter i Sverige och kommissionen i Bryssel.¹⁹⁶ Det var sannolikt först med tillkomsten av artskyddsförordningen 1998 som man verkligen kan tala om att Sverige i praktiken uppfyllde sina åtaganden härvidlag.

Bortsett från problemen med tillgänglighet och överskådlighet, där det framförallt är samspelet med jakt- och fiskelagstiftningen som komplicerar bilden, samt den lagtekniska fråga som behandlas i avsnitt 7.3.2., har ingenting i denna genomgång framkommit som tyder på att lagstiftningen nu inte skulle vara ändamålsenlig. Den tycks täcka behoven när det gäller att komma åt handeln med utrotningshotade arter.

De frågor som sammanhänger med straffskalornas lämplighet kommer att beröras nedan i avsnitt 7.5 och en specialfråga om beslag i avsnitt 7.3.4.

7.3.2 MB:s straffstadgande vid brott mot rådets förordning (EG) nr. 338/97 – en lagteknisk miss?

Inför ikraftträdandet av rådets förordning (EG) nr. 338/97 (EG:s nya CITES-förordning) gjordes, som ovan nämnts, en anpassning av den svenska lagstiftningen på området. En av de förändringar som genomfördes i den dåvarande lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter avsåg precisering av straffstadgandet vid brott mot den nya EG-förordningen. Straffsanktioneringen placerades i en ny § 8 a:

”Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot rådets förordning (EG) nr 338/97 eller mot villkor i beslut i enskilt fall som har meddelats med stöd av förordningen, såvitt avser

1. import till Sverige,
2. export och reexport från Sverige,
3. handel med artificiellt förökade växter,
4. transport och transitering, eller
5. köp, försäljning och annan kommersiell åtgärd.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar.”

I samband med MB:s tillkomst överfördes straffstadgandet till MB 29 kap. 8 § 28 p. Man valde härvid att omformulera stadgandet, vilket idag har följande lydelse:

”Till böter eller fängelse i högst två år döms den som med uppsåt eller av oaktsamhet bryter mot

¹⁹⁶ Forslund, 021218.

1. /---/

28. en bestämmelse eller mot villkor i beslut i enskilt fall som meddelats med stöd av rådets förordning (EG) nr 338/97 av den 9 december 1996 om skyddet av arter av vilda djur och växter genom kontroll av handeln med dem, senast ändrad genom kommissionens förordning (EG) nr 1579/2001, såvitt avser import till Sverige, export och reexport från Sverige, handel med artificiellt förökade växter, transport och transitering eller köp, försäljning och annan kommersiell åtgärd.”

Regleringen i MB 29 kap. 8 § 28 p. förefaller felaktigt formulerad. Av ordalydelsen följer endast att det är brott mot en bestämmelse eller mot villkor i beslut i enskilt fall som *meddelats med stöd av EG-förordningen* som straffsanktioneras. Inte brott mot någon bestämmelse som finns i EG-förordningen. Vid en jämförelse med det äldre, betydligt klarare, straffstadgandet i 1994 års lag tycks det dock framstå som klart att lagstiftaren haft för avsikt att straffstadgandet även i MB skulle omfatta brott mot bestämmelser i själva EG-förordningen. Så tycks stadgandet också i flera fall ha tillämpats i praxis.

Saken ställs på sin spets i Gällivare Tingsrätts dom i oktober 2002 i det s.k. Jokkmokksfallet. Tingsrätten skriver i sin dom:¹⁹⁷

”Åklagaren har åberopat 29 kap 8 § 28 p, alternativt 29 kap 10 §, i miljöbalken. Vad gäller 29 kap 8 § 28 p miljöbalken är den tillämplig på brott mot ’bestämmelse eller villkor i enskilt fall, som meddelats med stöd av rådets förordning (EG) nr 338/97’. Eftersom någon sådan generell bestämmelse eller enskilt beslut, såvitt tingsrätten kunnat finna, inte meddelats beträffande det i målet ifrågavarande djuret, är denna regel inte tillämplig.”

Om domen, som har överklagats, står sig i högre rätt tycks detta innebära att Sverige efter MB:s ikraftträdande inte längre har någon straffsanktionering mot brott mot rådets förordning (EG) nr. 338/97 såvida inte brottet faller under lagen om straff för smuggling eller bestämmelserna om jakthäleri. Sverige uppfyller i så fall ej sina åtaganden gentemot EU härvidlag.

7.3.3 En tolkningsfråga

I Sverige och Norden i övrigt präglas den illegala handeln med utrotningshotade djurarter i särskilt hög grad av uppstoppade exemplar av olika fåglar och däggdjur. Det har visat sig att den EG-rättsliga lagstiftningen ger ett långt ifrån tydligt besked avseende vilka regler som gäller för uppstoppade djur. Frågan har aktualiserats i ett nu pågående mål¹⁹⁸ vid Hässleholms Tingsrätt, där en näringsidkare åtalats för att under sommaren 1998 köpt ett parti bestående av 27 exemplar av uppstoppade fåglar samt en uppstoppad brunbjörn. Parterna begärde att tingsrätten skulle inhämta ett förhandsbesked enligt artikel 234 RF i målet.

Av Rådets förordning nr. 338/97, art. 8, framgår att alla kommersiella aktiviteter med djur som finns upptagna i Bilaga A är förbjudna, med vissa

¹⁹⁷ Gällivare TR, mål nr. B 61-02/B 71-02, domen s. 9.

¹⁹⁸ Akt nr. B 933-00 vid Hässleholms TR.

begränsade undantag. Enligt förordningen kan man i enskilda fall medge undantag från förbuden under förutsättning att den administrativa myndigheten i det land där exemplaret finns utfärdar ett intyg härom. En grund för ett undantag av detta slag finns i artikel 8:3 p. b som avser "bearbetade exemplar som förvärvats för mer än 50 år sedan". Med det citerade uttrycket avses enligt förordningen "exemplar vilkas obearbetade naturliga utseende på ett påtagligt sätt har förändrats för att utgöra smycken, prydnads-, konst- eller nyttoföremål eller musikinstrument mer än femtio år innan denna förordning trädde i kraft och för vilka den administrativa myndigheten i medlemsstaten ifråga har kunnat försäkra sig om att de förvärvats under sådana villkor. Sådana exemplar kan emellertid bara anses som bearbetade exemplar om de utan tvekan hör till någon av de nämnda kategorierna och kan användas utan att skulpteras, bearbetas eller förändras ytterligare."¹⁹⁹

Frågan är då om uppstoppade, A-listade djur faller under beteckningen "bearbetade exemplar". Argument kan framföras som talar för att sådana djur inte är bearbetade då syftet med ett uppstoppat djur är att det naturliga utseendet inte ska förändras. Konservatorns yttersta strävan är ju att försöka göra det uppstoppade djuret så likt ett levande exemplar som det bara är möjligt. Samtidigt kan ett resonemang föras att de är bearbetade då de kan utgöra prydnadsföremål utan att bearbetas ytterligare. Den svenska expertisen inom området tycks vara splittrade i frågan.²⁰⁰

För min del tycker jag att den rimligaste tolkningen är att ett uppstoppat djur är ett "bearbetat exemplar", för vilka ett undantag från handelsförbuden är möjlig. Själva uppstoppningsprocessen är ju ändå en så genomgripande åtgärd att "djurets obearbetade naturliga utseende" rimligen måste anses ha på ett påtagligt sätt förändrats. Det är ju bara skalet som är kvar. Vidare tillhör det uppstoppade djuret kategorin prydnadsföremål, och den estetiska funktionen uppnås utan att föremålet behöver skulpteras, bearbetas eller förändras ytterligare. En annan sak är att det kan uppstå problem med att tidsbestämma när ett monterat exemplar av en art är förvärvat.

Frågan kompliceras ytterligare av förordning (EG) nr. 1808/2001 artikel 32, av vilken följande framgår:

Förbuden i artikel 8.1 i förordning (EG) nr 338/97 och bestämmelserna i dess artikel 8.3 att undantag från dem skall medges genom att individuella intyg utfärdas i varje enskilt fall skall inte avse

/---/

- c) Bearbetade exemplar som har förvärvats mer än 50 år tidigare enligt artikel 2 w i förordning (EG) nr. 338/97.

I sådana fall krävs inget intyg.

Av ordalydelsen tycks det ju verka som om det i praktiken är fritt att handla med skyddade artexemplar under förutsättning att exemplaren kan innefattas i begreppet "bearbetade exemplar som har förvärvats mer än 50 år tidigare".

¹⁹⁹ Art. 2 w, (EG) nr. 338/97.

²⁰⁰ Månsson, 021203.

Är det då så att det verkligen inte krävs några intyg trots att enligt den ovan citerade definitionen i art. 2 w (EG) nr. 338/97 den administrativa myndigheten ska ha kunnat försäkra sig om att villkoren är uppfyllda?

Frågorna som nu ställts till EG-domstolen är principiellt mycket viktiga, inte minst för den svenska rättstillämpningen där en betydande andel av artskyddsmålen rör just uppstoppade djur. Ännu i november 2002 hade inget förhandsavgörande lämnats i ärendet.

7.3.4 En brist i lagstiftningen?

Något som tycks framstå som en brist i den samlade nuvarande lagstiftningen rör tullens möjligheter att göra beslag av levande exemplar av en art som upptagits i bilaga B eller C i andra fall än då det är fråga om insmugglingsförsök och beslag alltså kan göras enligt smugglingslagen.

Enligt rådets förordning (EG) nr. 338/97, artikel 16 p. 4, stipuleras följande:

”När ett levande exemplar av en art som upptagits i bilaga B eller C anländer till platsen för införsel till gemenskapen och erforderligt gällande tillstånd eller intyg saknas, skall exemplaret tas i beslag och får det förklaras förverkat eller också, om mottagaren inte vill kännas vid exemplaret, kan de behöriga myndigheterna i den medlemsstat som är ansvarig för införselplatsen om det är lämpligt vägra att ta emot försändelsen och kräva att transportören återsänder exemplaret till avsändningsorten.”

Enligt förordningen ska alltså ett levande exemplar av en art som upptagits i bilaga B eller C tas i beslag om erforderligt gällande tillstånd saknas. Men tullen saknar idag lagstöd för att göra detta. Frågan har uppmärksammats av de inblandade parterna och tullen har för avsikt att tillsammans med JV och NV påtala ”luckan” i en skrivelse till riksdagen. Med tanke på rådande osäkerhet inom detta område försöker tullen tills vidare att förmå ägaren att frivilligt överlämna godset för att undvika problemen förknippade med beslag.²⁰¹

Ett annat problem med denna artikel tycks vara då det gäller levande exemplar av en art som upptagits i bilaga A. Vilka regler gäller i dessa fall? Artikel 16 i förordningen ger emellertid inga svar.

7.4 Den brottsbekämpande organisationen

7.4.1 Organisationen i allmänhet

Såsom framgått av genomgången ovan är det idag ett flertal myndigheter som utgör länkar i den brottsbekämpande organisationen. Inte inom någon av myndigheterna verkar den illegala handeln med djur och växter ses som

²⁰¹ Johfur, 021119.

högprioriterad utan den hamnar i skymundan för andra arbetsuppgifter som bedöms viktigare.

En bidragande faktor för att brottsbekämpningen ändå ska kunna fungera bra, är att man har en effektiv samverkansorganisation inte minst lokalt. Att organisera lokala samarbetsgrupper inom länen framstår som angeläget. I Skåne län bedrevs ett sådant lokalt samarbete för ett antal år sedan och hösten 2002 avsåg man att återuppta detta arbete.

Den låga prioritering som denna brottslighet i allmänhet haft inom landets olika myndigheter har gjort att en ideell organisation, Världsnaturfonden, kommit att inta en drivande roll. Man har bl. a. tagit initiativ till den samverkansgrupp på riksplanet mellan de viktiga aktörerna som omnämns i kapitel 5. Samarbetet bygger på ett stort förtroende och organisationen anförtros känslig information även om man försöker att inte diskutera enskilda fall. Organisationen har gjort ett mycket bra arbete och samarbetet med Världsnaturfonden har av olika aktörer²⁰² framhävts som värdefullt. Det torde vara ganska ovanligt, åtminstone för svensk del, att en ideell ”lobbyorganisation” på detta sätt involveras i det brottsbekämpande arbetet. Det är naturligtvis viktigt att den information som delges en sådan ”utomstående” inte är konfidentiell – en balansgång som i en samverkansgrupp av denna karaktär kan te sig svårhanterad.

En viktig länk i den brottsbekämpande kedjan som idag kanske inte fungerar helt optimalt är länsstyrelsernas tillsynsverksamhet. Härvidlag har man inom olika länsstyrelser kommit olika långt i sitt arbete med artskyddsfrågor. Som en prioriterad uppgift för att effektivisera kedjan har av olika aktörer nämnts att få samtliga landets länsstyrelser att avsätta resurser för detta arbete.

Jordbruksverket har i egenskap av administrativ myndighet riktat kritik mot GTS för bristande engagemang i dessa artskyddsfrågorna. GTS tycks ha tagit kritiken till sig och man kan inte annat än konstatera att det inte är ett prioriterat område. Man har emellertid nu inom GTS beslutat att genomföra ett Miljöbrottsprogram.

Den allmänna ekonomiska situationen får idag konsekvenser som hämmar brottsbekämpningen inte bara genom bristande tilldelning av personresurser. T. ex. har det framkommit att polis och tull, med tanke på de ibland höga kostnader som är förenade med att hantera beslagtagna varor av detta slag, undviker att behöva befatta sig med dem. RPS har hos justitiedepartementet ansökt om att få ett beslagskonto avseende beslagtagna levande djur inrättat så att denna utgift inte ska belasta polismyndigheterna och därmed bromsa benägenheten att ingripa. Denna begäran har emellertid hittills lämnats utan åtgärd.

²⁰² Exempelvis Månsson, 021203 och Mehnert, 021119.

7.4.2 Polisarbetet i synnerhet

Ett problem i Sverige idag är att artskyddsbrottslighet inte upptäcks i tid. Det har visat sig att polismän, som kallas ut till en plats där exempelvis allmänheten observerat en förrymd orm, ofta inte överväger om ett artskyddsbrott kan vara begånget. I stället hanterar man fallet som ett vanligt hittegodsärendet och kallar ut personal från ett närliggande terrarium som är beredda att kostnadsfritt förvara ormen. Man lägger inte ned besvär med att artbestämma djuret vilket kan få som konsekvens att ett brott mot artskyddsbestämmelserna förbigås. En relevant åtgärd vore att inom ramen för den nationella polisutbildningen infoga ett moment som ger eleverna kännedom om gällande artskyddslagstiftning och problematiken knuten till denna.

Såsom understrukits vid flera tillfällen krävs av de utredande poliserna relativt hög sakkunskap, dels på det juridiska och dels på det mer naturvetenskapliga planet för att snabbt och effektivt kunna bekämpa denna brottslighet. Med tanke på det begränsade antal fall som årligen aktualiseras i Sverige blir hanteringen av dessa aldrig rutinmässig ute i polismyndigheterna. Det förefaller därför motiverat att avsätta en till två polismän för inrättandet av en riksgrupp för bekämpning av illegal handel med djur- och växtarter.²⁰³ Denna riksgrupp kunde vara underställd RKP:s Miljöbrottsrotel, men uteslutande inriktad på den illegala handeln och verka operativt i hela riket. Gruppen skulle vid sidan om sitt rent operativa arbete även kunna representera svensk polis i såväl de nationella som de internationella samverkansgrupperna inom området. På så vis skulle man även i högre utsträckning än idag kunna samarbeta med polismyndigheter i angränsande länder för att slå till mot inkommande eller utgående försändelser. Gruppen kunde också bli ansvarig för den utbildning angående artskyddsbrott, som borde vara en självklarhet vid landets polisutbildningar. Inrättandet av en riksgrupp av detta slag kunde dessutom mildra effekterna av den låga prioritet som den illegala handeln med djur och växter har inom övriga nationella myndigheter, genom att finnas tillgänglig för exempelvis tullverkets gränsskyddsmyndighet.

Polisen i de norra länen bedriver ett nära samarbete med s.k. civila jakttillsynsmän. Det är jägare som efter att ha blivit utbildade av polisen fått förordnande från Länsstyrelsen och blivit tilldelade ett speciellt bevakningsområde. Landets norra delar är med tanke på sin speciella flora och fauna och stora vidder attraktiva för artskyddsbrott. Med tanke på polisens begränsade resurser och de stora avstånden i norr har från polishåll framförts tanken att som en effektiv åtgärd tilldela dessa civila jakttillsynsmän befogenheter att genomföra husrannsakan i misstänkta personers fordon, kälkar, ryggsäckar etc. Förslaget försvaras med att det är en förhållandevis begränsad integritetskränkning som denna typ av husrannsakan innebär för den drabbade i jämförelse med en husrannsakan av

²⁰³ Jfr. RPS Rapport 1996, s. 20-21.

ett hem. Det är ändå känsligt. Rätten till husrannsakan är idag strikt begränsad. Det känns främmande att utöka detta tvångsmedel till att även omfatta personal såsom civila jakttillsynsmän. Även om det endast skulle bli tal om husrannsakan i slutna förvaringsställen såsom bilar och stängda väskor är det fråga om ett stort ingrepp i den personliga integriteten. Civila jakttillsynsmän fyller, även utan detta tvångsmedel, en utomordentligt viktig roll som iakttagare.

Hur ser då framtiden ut? Även inom polisen tycks man ha tagit ett steg tillbaka. Det är ännu osäkert om den i november 2002 pensionerade polismästaren Kaj Månssons funktion inom RPS som samordnare för illegal handel med djur och växter kommer att fortsätta. Med all sannolikhet kommer denna funktion att dras in och det blir RKP:s miljöbrottsrotel som i framtiden kommer att hantera dessa specialfrågor tillsammans med övrig miljöbrottslighet.

7.5 Rättstillämpningen i Sverige

En styrning av samhällets medborgare genom kriminalisering anses främst utgå från tankarna om de allmänpreventiva effekterna. Straffet för en oönskad gärning ska avhålla andra samhällsmedlemmar från att begå brottet.²⁰⁴ Miljöstraffrätten förmodas generellt leda till både direkt (avskräckande genom straffhot) och indirekt (avskräckning genom morallbildning) allmänpreventiv effekt.²⁰⁵

Allmänpreventionen är dock beroende av vissa förutsättningar:²⁰⁶

1. *Normkunskap*, d.v.s. kunskap om vad som är kriminaliserat såväl bland de rättstillämpande myndigheterna som hos allmänheten inom de verksamheter lagen avser styra.
2. *Sanktionssannolikhet*, d.v.s. sannolikheten för att begångna brott upptäcks och lagförs måste vara tillräckligt hög för att uppfattas som avskräckande.
3. *Sanktionsstränghet* d.v.s. de straff och påföljder som följer av brottet måste vara så pass avskräckande att potentiella gärningsmän avstår från att begå den kriminaliserade gärningen.

Om dessa förutsättningar studeras inom den straffrätt som reglerar handeln med hotade djur och växter kan utifrån dels studier av rättspraxis och dels intervjuer först konstateras att *normkunskapen* bland aktörerna i den brottsbekämpande kedjan varierar starkt. Inom polis- och åklagarväsendet har under senare år inrättats en miljöbrottsorganisation med experter inom detta fält och normkunskapen får anses god. Bland tillsynsmyndigheter

²⁰⁴ Träskman, s. 7 samt BRÅ-Rapport 2002:10, s. 12 f.

²⁰⁵ BRÅ-Rapport 2002:10, s. 13.

²⁰⁶ Träskman, s. 8.

såsom landets länsstyrelser verkar man emellertid ha kommit olika långt i sitt arbete.²⁰⁷ Även inom Tullverket har man svårt att upprätthålla kompetens inom det s.k. CITES-relaterade området.²⁰⁸ Hos personer som sysslar med jakt tycks kännedom om regelverket även för handel och annan hantering av vilt vara förhållandevis god. Däremot lever troligen de flesta ”vanliga människor” i total okunskap om att det i regel är en brottslig gärning att köpa en uppstoppad uggla eller att föra med sig vissa souvenirprodukter in i landet.

Vad gäller *sanktionssannolikhet* kan denna inte anses särskilt hög. Inom såväl tull och polis som de flesta andra berörda myndigheter är denna brottslighet lågprioriterad och kostnaderna förenade med beslag tycks som ovan nämnts t.o.m. leda till att man undviker att omhänderta levande djur! Mörkertalet avseende denna såväl som annan miljöbrottslighet är med största sannolikhet stort.²⁰⁹ Vid lagföring blir utredningarna resurskrävande då de ofta är komplicerade, samtidigt som det krävs hög sakkunskap - såväl naturvetenskaplig som juridisk.

Den tredje förutsättningen, *sanktionsstränghet*, kan i likhet med den andra förutsättningen knappast anses uppfylld annat än för den rena bagatellbrottsligheten. MB 29 kap. 8 § p. 9-11 stipulerar böter eller fängelse i högst två år. Inte i något för mig känt fall har ”rena” artskyddsbrott med stöd i MB lett till fängelsestraff. Normalstraffet är som ovan konstaterats 30-60 dagsböter. I något fall förekommer kortare fängelsestraff avseende grovt jakthäleri. Under det senaste året har en skärpning kunnat noteras i två fall där det varit fråga om yrkesmässig försäljning under längre tidsperioder och där påföljden bestämts till dagsböter och villkorlig dom. Med tanke på de relativt stora ekonomiska vinster som kan vara förknippade med denna brottslighet är de av domstolarna utdömda straffen tandlösa. De har ingen ”direkt allmänpreventiv effekt”. En förutsättning för att bekämpningen av denna brottslighet ska lyckas är att domstolarna genom sitt val av påföljd förklarar att detta är en allvarlig brottslighet som kan leda till betydande skador för kommande generationer och som man inte tolererar. Straffens ”indirekta allmänpreventiva effekt” måste alltså också förbättras vid bedömandet av påföljden. Brottslighetens omfattningen bara i Sverige är trots allt inte marginell.

Slutsatsen av detta resonemang blir således att den allmänpreventiva effekt kriminaliseringen är tänkt att medföra inte kan anses uppfylld. En viktig förklaring till detta är att bekämpningen av den illegala handeln med djur och växter ofta blir lidande p.g.a. bristande resurser. Detta påverkar såväl normkunskapen som sanktionssannolikheten. Följaktligen blir området intressant för kriminella aktörer.

²⁰⁷ Forslund, 020227.

²⁰⁸ Johfur, 021119.

²⁰⁹ Träskman, s. 11.

Bilaga 1. Praxis rörande brott mot MB:s regler avseende handel med utrotningshotade djur och växter

1. Domar

2000-02-18

Forum: Falu Tingsrätt (B 869-98)
Lagrum: Lag (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter.
Påföljd: Åtalet ogillat.
Gärning: Försäljning av landsköldpaddor. Bristande kännedom om lagstiftningen medförde att handlandet inte ansågs oaktsamt.

2000-02-18

Forum: Halmstads Tingsrätt (B 2253-99)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28
Påföljd: Åtalet ogillat.
Gärning: Utbudande av Goffins kakadua till försäljning utan tillstånd.

2000-02-29

Forum: Nacka Tingsrätt (B 277-00)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28
Påföljd: 30 dagsböter x 80 kr.
Gärning: NN hade olovligen i annonser i olika tidningar erbjudit sig att köpa en Goffins kakadua, som är en art som är upptagen i bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97. NN hade erhållit svar men avböjt när inga dokument kring fågeln funnits. NN hade kännedom om att det var förbjudet att sälja och annonsera om försäljning av bl. a. Goffins kakadua, men inte att det också var förbjudet att annonsera om köp. TR fastslog att annons om köp var att likställas med erbjudande av köp, vilket är förbjudet enligt artskyddsförordningen.

2000-03-02

Forum: Sunne Tingsrätt (B13-00)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11
Påföljd: Dagsböter
Gärning: NN hade (1999) genom ett flertal annonser i dagstidningar utbudit hundar till försäljning och därvid använt beteckningen "varghundsvälpar". Nämnda formulering hade i vissa fall kompletterats med uppgiften "korsning varg/schäfer". NN hade på detta sätt i strid mot artskyddsförordningen angett att hunden hade ett särskilt nära släktskap med vargen.

Övrigt:

HovR över Västra Sverige (B 2119-00) fastslog 2000-12-07 i enlighet med TR att NN genom att ange att hunden haft särskilt nära släktskap med varg överträtt bestämmelsen i 11 § artskyddsförordningen. Överträdelsen

innebar enl HovR emellertid inte att NN tagit sådan befattning med skyddade djur eller växter som straffbestämmelsen avser, varför åtalet ogillades.

2000-03-15

Forum: Helsingborgs Tingsrätt (B 629-98)
Lagrum: Lag (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter.
Påföljd: 30 dagsböter x 90 kr.
Gärning: Inköp av två papegojor av arten Ara Maracana.

2000-12-07

Forum: Tierps Tingsrätt (B 732-00)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11, JaktL
Påföljd: 120 dagsböter x 100 kr.
Gärning: NN hade förvarat åtta levande berguvar, sju levande fjällugglor samt fyra ägg från fjälluggla. Båda arterna lever vilt inom europeiska unionens europeiska territorium.

2001-03-09

Forum: Örebro Tingsrätt (B 2286-00)
Lagrum: MB 29 kap. 4 § 1 st. samt 29 kap 8 § p. 11 och 28
Påföljd: Okänd
Gärning: NN hade (1999-2000) som innehavare av enskild firma yrkesmässigt bedrivit handel med djur av arter som tagits upp i bilaga B till rådets förordning (EG) nr. 338/97 trots att NN inte haft erforderligt tillstånd för verksamheten. NN hade vidare (2000) innehaft en levande steglits trots att detta inte varit tillåtet. NN hade dessutom (2000) salufört en papegoja av arten Cacatua Goffini som är upptagen på bilaga A till Rådets förordning (EG) 338/97.
Övrigt: Göta Hovrätt (B 382-01) fastställde 2001-09-17 tingsrättens dom.

2001-05-07

Forum: Örebro Tingsrätt (B 2512-00)
Lagrum: MB 29 kap. 4 § 1 st.
Påföljd: Villkorlig dom samt 50 dagsböter x 150 kr. (påföljden avser även andra brott).
Gärning: NN hade (2000), som innehavare av enskild firma yrkesmässigt eller annars i förvärvssyfte bedrivit handel med eller förevisat levande djur av arter som tagits upp i bilaga B till rådets förordning (EG) nr. 338/97 trots att NN inte innehaft erforderligt tillstånd för sådan verksamhet.

2001-06-05

Forum: Ludvika Tingsrätt (B 102-01)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28 och rådets förordning (EG) nr. 338/97 art. 8 p. 1.
Påföljd: 30 dagsböter x 100 kr.
Gärning: NN hade (2000) åtagit sig ett försäljningsuppdrag avseende en uppstoppad brunbjörn (Ursus Arctos), varefter han via fotografier på brunbjörnen salufört denna på en av honom administrerad hemsida på Internet. NN hade därigenom uppsåtligen eller av oaktsamhet olovligen salufört en djurart som är upptagen på bilaga A i EG-förordningen 338/97.

2001-06-05

Forum: Helsingborgs Tingsrätt (B 4042-00)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11, artskyddsförordningen (1998:179) 7 §, JaktL
Påföljd: 200 dagsböter x 70 kr. (påföljden avser även andra brott). Särskild rättsverkan: Förverkande av en tornfalk och en berguv.

- Gärning: NN hade (2000) olovligen fångat / tillägnat sig en levande tornfalk. NN hade även köpt en levande berggubbe som han haft i ett hägn i sin trädgård.
- 2001-06-05
 Forum: Stockholms Tingsrätt (B 1023-01)
 Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28 samt art. 8 p. 1 och 5 i rådets förordning (EG) nr. 338/97 jämte bilaga.
 Påföljd: Åtalet ogillat.
 Gärning: NN hade (1999) utan tillstånd köpt ett björnskin från ett sterbhus och därefter sålt det vidare till A. Ingen av dem påstod sig känna till gällande lagstiftning. TR fastslog att det enligt artskyddsförordningen framgick att det inte var otillåtet att sälja eller köpa delar av djur som tagits upp i bilagan till förordningen, om det visats att exemplaret tagits från naturen på ett lagligt sätt före den 1 januari 1999. Enligt TR omfattade åklagarens bevisbörda även att visa att björnskinnet tagits ur naturen på ett olagligt sätt, något som man inte ansett att åklagaren här lyckats med.
- 2001-10-02
 Forum: Huddinge Tingsrätt (B 2318-01)
 Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28
 Påföljd: 50 dagsböter x 230 kr.
 Gärning: NN hade (2001) olovligen salufört två papegojor, hyacintaror, genom att låta införa en annons på en internetadress. Arten är upptagen i bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97. NN hade haft fåglarna som sällskapsdjur i 20 år men p.g.a. allergi i familjen blivit tvungen att avyttra dem.
- 2001-10-24
 Forum: Skellefteå Tingsrätt (B 485-01)
 Lagrum: MB 29 kap. 8 § 1 st. p. 9 jämfört med 8 kap. 2 § och 9 § artskyddsförordningen.
 Påföljd: 30 dagsböter x 110 kr.,
 Särskild rättsverkan: förverkande
 Gärning: NN hade (2001) låtit införa en annons i tidskrift i vilken han till försäljning, utan att ha beviljats undantag från Naturvårdsverket, hade utjudit en uppstoppad järvhona och en järvunge (Gulo Gulo), vilket är en art som finns med i bilagan till artskyddsförordningen (1998:179).
- 2001-12-07
 Forum: Örebro Tingsrätt (B 1107-01 eller 107-01)
 Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28
 Påföljd: 60 dagsböter x 30 kr.,
 Särskild rättsverkan: förverkande
 Gärning: NN hade (1999-2000), som företrädare för aktiebolag, för försäljning innehaft och salufört en uppstoppad oäkta karettkölpadda (Caretta caretta) som är upptagen på bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97.
- 2002-01-23
 Forum: Piteå Tingsrätt (B 600-01)
 Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11, 9 § artskyddsförordningen (1998:179)
 Påföljd: NN: 50 dagsböter x 90 kr., A och B: Åtalet ogillades.
 Gärning: NN hade i sin souvenirbutik (1999-2000) utan tillstånd salufört eller innehaft två stycken uppstoppade jordugglor (Asio flammeus) samt en uppstoppad slaguggla (Strix Uralensis) för försäljning. Arterna finns med i bilaga A till rådets förordning (EG) 338/97. NN hade vidare utan tillstånd under samma tid för försäljning förvarat en uppstoppad järvunge (Gulo Gulo) som finns upptagen i bilagan till artskyddsförordningen. A och B hade utan tillstånd i NN:s souvenirbutik (1999-2000) låtit saluföra två st.

uppstoppade jordugglor (Asio Flammeus), vilken art finns med i bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97.

2002-01-31

Forum: Karlstads Tingsrätt (B 1860-01)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28 samt rådets förordning (EG) nr. 338/97 art. 8, 1 st. samt bilaga A.
Påföljd: NN: 30 dagsböter x 150 kr., A: 30 dagsböter x 50 kr.
Gärning: NN hade (2000) genom annonsering i annonsblad utbjudit en Goffins kakadua (Cacatua Goffini) till försäljning och därefter sålt den till A, trots att fåglar av denna art inte får utjudas till försäljning, säljas eller köpas. A hade därefter (2000) vid fem olika tillfällen på Internet utbjudit den aktuella kakaduan till försäljning och därefter sålt den till en okänd person.

2002-03-12

Forum: Sundsvalls tingsrätt (B 874-01)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11 och 28
Påföljd: 30 dagsböter x 30 kr.
Gärning: NN drev en zoologisk butik i vilken han för försäljning hade utbjudit en tigerpytonorm, som är upptagen i artskyddsförordningen. NN förmedlade försäljningen för en annan person och man hade avtalat om provision på försäljningspriset. NN hävdade straffvillfarelse då han ansåg att informationen från Jordbruksverket varit svårförstådd.

2002-04-29

Forum: Hudiksvalls Tingsrätt (B 239-02)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 11
Påföljd: 30 dagsböter x 30 kr.
Särskild rättsverkan: förverkande
Gärning: NN hade i ett köpcentrum utbjudit en uppstoppad fjällvråk till försäljning utan att ha erforderliga tillstånd. Fjällvråken hade NN bytt till sig från en konservator. TR fastslog att fjällvråk är en art som lever vilt inom EU:s territorium och att det därför enligt 9 § artskyddsförordningen var förbjudet att bjuda ut denna till försäljning.

2002-05-02

Forum: Skellefteå Tingsrätt (B 191-02)
Lagrum: Okänt
Påföljd: Villkorlig dom och 40 dagsböter x 140 kr.
Gärning: NN hade, utan tillstånd för verksamheten, bedrivit handel med levande djur av arter som tagits upp i bilaga B i artskyddsförordningen. Handeln bedrevs genom zoo-rörelse. NN gjorde gällande straffvillfarelse.

2002-05-02

Forum: Skövde Tingsrätt (B 248-02)
Lagrum: MB 29 kap. 4 § 1 st. och artskyddsförordningen (1998:179) 17 § 1 st. 3 p.
Påföljd: Villkorlig dom och 60 dagsböter om 150 kr.
Särskild rättsverkan: I beslag tagna djur (9 st.) förklarades förverkade.
Gärning: NN ägde en zoologisk butik i vilken han utan tillstånd bedrev handel med bl. a. levande djur av arter som tagits upp i artskyddsförordningen. Handeln omfattade åtminstone 40 exemplar av 10 olika arter upptagna i bilaga B samt ett par exemplar av en art som omfattades av bilaga A. Då handeln bedrivits under en så pass lång tid som tre år ansåg tingsrätten att straffvärdet var på fångelsenivå.

2002-05-08

Forum: Svegs Tingsrätt (B 343-01)
Lagrum: MB 29 kap. 8 §

Påföljd: Åtalet ogillat.
Gärning: En hemslöjdsförening förvarade en uppstoppad järv på en hylla i sin försäljningslokal. Järven är en av de arter som finns upptagna på bilagan till artskyddsförordningen, varför försäljning är förbjuden. TR fann det emellertid ej bevisat att det varit frågan om sådant utbudande till försäljning som avses i artskyddsförordningen.

2002-05-29

Forum: Arvika Tingsrätt (B 256-02)
Lagrum: artskyddsförordningen 17§
Påföljd: Åtalet ogillades.
Gärning: NN var ägare till en nyöppnad zoologisk butik som bedrev handel, utan erforderliga tillstånd, med arter upptagna i såväl bilaga A som B. Att tillstånd för verksamheten var nödvändiga hade miljökontoret inte upplyst om. TR ansåg att rättsvillfarelse gällande uppsåt förelåg. Man ansåg det inte heller vara tal om ett oaksamhetsbrott eftersom NN gjort vad som ålegat honom utifrån den information han fått.

2002-09-11

Forum: Haparanda Tingsrätt (B 174-02)
Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28
Påföljd: 30 dagsböter x 90 kr.
Särskild rättsverkan: förverkande
Gärning: NN utbjöd en uppstoppad brunbjörn till försäljning utan att inhämta erforderliga tillstånd. Någon försäljning kom aldrig till stånd.

2002-09-13

Forum: Karlstads Tingsrätt (B 1036-02)
Lagrum: Okänt
Påföljd: Okänd
Gärning: NN bedrev yrkesmässig handel med stenkoralles och musslor, som tagits upp i bilaga B till rådets förordning (EG) nr. 338/97, trots att han saknade erforderliga tillstånd för verksamheten.

2002-10-14

Forum: Gällivare Tingsrätt (B61-02, B 71-02)
Lagrum: 46 § 2 st. jaktlagen (1987:259) samt 8 a § lagen (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter samt art. 8 i rådets förordning (EG) nr. 338/97
Påföljd: A. Villkorlig dom med samhällstjänst åttio (80) timmar
B. 40 dagsböter x 30 kr.
C. Fängelse en (1) månad
Gärning: A drev en souvenirbutik i Jokkmokks kommun. A och B hade (1998) sålt en uppstoppad brunbjörn trots att denna finns upptagen i bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97. A hade vidare (1998) och (1999) förvärvat två järvskinn och (2000) förvärvat ett lodjur. A. hade också utbudit två kranier och ett skinn av björn samt en uppstoppad ormvråk, samt olovligen till försäljning förvarat två järvskinn och en uppstoppad järv. A och B dömdes för brott mot lagen (1994:1818) avseende den uppstoppade björnen. A dömdes dessutom för två fall av grovt jakthäleri avseende ett lodjur och två järvskinn.
C. hade (2000) olovligen tagit befattning med ett skjutet lodjur (Lynx lynx). Stämningsansökan avsåg även vapenbrott p.g.a. innehav av ljuddämpare. C dömdes för grovt jakthäleri avseende lodjuret.
Övrigt: Tingsrättens dom är överklagad till Hovrätten för Övre Norrland.

2002-10-15

Forum: Kristianstads Tingsrätt (B 1177-02)

Lagrum: Okänd
Påföljd: 120 dagsböter x 70 kr.
Gärning: NN bedrev yrkesmässig handel med levande djur, bl. a. leguaner, vattensköldpaddor och papegojor, vilka tillhörde arter som tagits upp i bilaga B till rådets förordning (EG) nr. 338/97 trots att erforderliga tillstånd för verksamheten inte beviljats. Mot bakgrund av att verksamheten pågått under en längre tid bestämdes påföljden till ett förhållandevis strängt bötesstraff.

2. Strafförelägganden

2000-08-24

Forum: Utfärdat av Åk 9 i Stockholm
Lagrum: MB 29 kap 8 § p. 28 samt art 8 p. 1 i rådets förordning (EG) nr. 338/97 samt dess bilaga.
Påföljd: 30 dagsböter x 50 kr.
Gärning: NN bjöd under år 2000 ut en grekisk landsköldpadda till försäljning.

2001-05-15

Forum: Utfärdat av Åk i Nyköping
Lagrum: MB 29 kap. 8 § å. 28 och art. 8 p. 1 samt bilaga A i rådets förordning (EG) nr. 338/97.
Påföljd: 40 dagsböter x 120 kr.
Gärning: NN annonserade under år 2000, via Internet, ut två moriska landsköldpaddor (*Testudo graeca*) till försäljning.

3. Stämningsansökningar

2000-03-23

Forum: Huddinge Tingsrätt
Lagrum: Brott mot MB.
Gärning: NN hade (1999) salufört en grekisk landsköldpadda (*Testudo hermanni*), en art som finns upptagen på bilaga A i rådets förordning (EG) nr. 338/97.

2000-10-05

Forum: Hässleholms Tingsrätt
Lagrum: Lag (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter 8 b § och rådets förordning (EG) nr. 338/97 art. 8 p. 1 samt dess bilaga A. MB 29 kap 8 § 26 p.
Gärning: NN hade som näringsidkare (1998) olovligen köpt monterade döda exemplar av följande arter sparvhök, lärkfalk, blå kärrhök, slaguggla, kattuggla, duvhök, tornfalk, fjälluggla, hökuggla, jorduggla, tornuggla, brun kärrhök, ormvråk, hornuggla, trana, kungsörn, havsörn samt brunbjörn trots att dessa arter tagits upp i bilaga A till rådets förordning (EG) nr. 338/97. NN hade även (2000) på plats, dit allmänheten haft tillträde olovligen för kommersiellt ändamål för allmänheten förevisat den ovan nämnda brunbjörnen.

2000-11-23

Forum: Mariestads Tingsrätt

- Lagrum: Lag (1994:1818) om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter och rådets förordning (EG) nr. 338/97.
- Gärning: NN hade (1998) salufört en äggsamling genom att i brev utbjuda samlingen till annan person. Äggsamlingen innehöll ägg från rovfåglar såsom falk och fiskgjuse.
- 2001-06-01
- Forum: Lycksele Tingsrätt
- Lagrum: MB 29 kap. 8 § 1 st. 9 p. jmf. med MB 8 kap. 2 § och artskyddsförordningen (1998:179) 9 §.
- Gärning: Aktiebolaget T hade (2001) i sin affärsloka för försäljning olovligen utjudit en uppstoppad järv (Gulo gulo), som är en art som finns med i bilagan till artskyddsförordningen (1998:179). A och B som utgör styrelse och är firmatecknare i bolaget ansågs skyldiga till denna kommersiella aktivitet.
- 2001-07-21
- Forum: Lidköpings Tingsrätt
- Lagrum: MB 29 kap. 8 § p. 28 och rådets förordning (EG) 338/97 art. 8.1 och 8.5
- Gärning: NN hade (2001) på Internet salufört djurskinn av lo, brunbjörn, svartbjörn, isbjörn samt varg. NN hade underlåtit att inhämta erforderliga tillstånd för att få saluföra djurskinnen eftersom de aktuella djuren finns upptagna på bilagorna A respektive B till rådets förordning (EG) 338/97.
- 2001-08-30
- Forum: Umeå Tingsrätt
- Lagrum: MB 29 kap. 8 § p.28 och rådets förordning (EG) nr. 338/97 art. 8 st. 1 och 3 samt MB 29 kap. 8 § p.11 samt 8 kap. 4 § samt artskyddsförordningen (1998:179) 9 § 2 st.
- Gärning: NN hade (2000-2001) utan tillstånd köpt exemplar av uppstoppade fåglar av arterna slaguggla, hökuggla, kattuggla, jorduggla, blå kärrhök, duvhök, ormvråk, bivråk, fjällvråk, sparvhök och fiskgjuse. Arterna är fredade enligt rådets förordning (EG) 338/97 bilaga A. NN hade också förvärvat en uppstoppad fågel av arten svartvingad glada som är fredad enligt bilaga B samt ett exemplar av en uppstoppad storskarv, vilken är en art som lever vilt inom europeiska unionens europeiska territorium. Vidare hade NN (2001) i en annons på Internet erbjudit sig köpa ett antal arter som finns upptagna i rådets förordning (EG) 338/97 Bilaga A, bl. a lodjur, glada och vråk.
- 2001-08-30
- Forum: Umeå Tingsrätt
- Lagrum: MB 29 kap. 8 § p.28 och rådets förordning (EG) nr. 338/97 art. 8 st. 1 och MB 29 kap. 8 § p.11 samt 8 kap. 4 § samt artskyddsförordningen (1998:179) 9 § 2 st.
- Gärning: NN hade (2001) i en annons i en tidskrift utan tillstånd salufört uppstoppade fåglar av arterna hökuggla, duvhök, fjällvråk, sparvhök, Arterna är fredade enligt rådets förordning (EG) 338/97 bilaga A. NN hade vidare i samma annons utan tillstånd salufört uppstoppade exemplar av arterna spillkråka, domherre, orre och sidensvans. Dessa fågelarter lever vilt inom europeiska unionens europeiska territorium.
-

Bilaga 2. Tullverkets beslagsstatistik åren 1999, 2000 och 2001

Tullverkets beslag av gods som omfattas av CITES under perioden 1999-01-01 – 12-31.

Inreseort	Djur/produkt	Ankom från
Arlanda	1 st. hajtand	Tredje land
Arlanda	3 st. elfenbensfigurer	Tredje land
Arlanda	1 st. elefantskinn	Tredje land
Arlanda	1 st. ormskinnsbälte	Tredje land
Luleå	2 st. valrossbetar	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad papegoja	Tredje land
Arlanda	1 st. ormskinnsväska	Tredje land
Arlanda	3 st. uppstoppade fåglar	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad ödla	EU
Arlanda	1 st. krokodilhuvud	Tredje land
Arlanda	1 st. levande sköldpadda	Tredje land
Arlanda	1 st. kobraskinn	Tredje land
Arlanda	21 st. elfenbenssmycken	Tredje land
Arlanda	3 st. elfenbensfigurer	Tredje land
Arlanda	1 st. ormskinnsbälte	Tredje land
Landvetter	1 st. uppstoppad krokodil	Tredje land
Arlanda	1 st. brunbjörnsskinn	Tredje land

Tullverkets beslag av gods som omfattas av CITES under perioden 2000-01-01 – 12-31

Inreseort	Djur/produkt	Ankom från
Arlanda	1 st. ormskinnsbälte	Tredje land
Arlanda	1 st. ormskinnsbälte	Tredje land
Arlanda	1 st. sköldpaddsskal	Tredje land
	1 st. varanhuvud	
	1 st. framtand från flodhäst	
Arlanda	1 st. uppstoppad sköldpadda	Tredje land
Arlanda	1 st. knivfodral, ormskinn	Tredje land
Arlanda	1 st. skinn	Tredje land
Arlanda	2 st. uppstoppade fåglar	Tredje land
Arlanda	3 st. pilar med fjädrar	Tredje land
Arlanda	3 st. fågelvingar	Tredje land

Arlanda	1 st. uppstoppad myrslok	Tredje land
Arlanda	1 st. krokodilhuvud	Tredje land

Tullverkets beslag av gods som omfattas av CITES under perioden 2001-01-01 – 12-31

Inreseort	Djur/produkt	Ankom från
Landvetter	1 st. elfenbensbete	Tredje land
Landvetter	1 st. elfenbensarmband	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad ormvråk	Tredje land
Arlanda	1 par ormskinnsstövlar	Tredje land
Arlanda	1 st. skinnjacka	Tredje land
Arlanda	2 st. ormskinnsbälten	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad ödla	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad ormvråk	Tredje land
Arlanda	1 st. ormskinnsbälte	Tredje land
Arlanda	1 st. uppstoppad ormvråk	Tredje land
Arlanda	1 par ormskinnskor	Tredje land
Arlanda	1 st. trumma ²¹⁰	Tredje land
Arlanda	2 st. trummor ²¹¹	Tredje land
Arlanda	5 st. miniatyrbetar ²¹²	Tredje land
Arlanda	2 st. klockarmband av krokodilskinn ²¹³	Tredje land

²¹⁰ Omfattades ej av CITES.

²¹¹ Omfattades ej av CITES.

²¹² Omfattades ej av CITES.

²¹³ Omfattades ej av CITES.

8 Käll- och litteraturförteckning

8.1 Källor

8.1.1 Offentligt tryck

Ds 1993:64, *Regler om handel med skyddade djur- och växtarter m.m.*

Ds 1994:87, *Naturvårdslagen och EU – förslag till lagändringar inför ett svenskt medlemskap.*

Regeringens proposition 1986/87:58 *om jaktlag m.m.*

Regeringens proposition 1994/95:117, *Lag om åtgärder beträffande djur och växter som tillhör skyddade arter m.m.*

Regeringens proposition 1996/97:75, *Skydd av hotade arter samt aktionsplaner för biologisk mångfald.*

Proposition 1997/98:45 del 1-3, *Miljöbalk.*

Regeringens proposition 1997/98:90, *Följdlagstiftning till miljöbalken m.m.*

Regeringens proposition 1999/2000:124, *En ny smugglingslag m.m.*

Regeringens proposition 2000/01:111, *Skyddet för vissa djur- och växtarter och deras livsmiljöer.*

Regeringens lägesrapport om den ekonomiska brottsligheten, skr. 1999/2000:22.

SOU 2000:88, *Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd*, Betänkande av Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m.

8.1.2 Otryckta källor

Forslund, Mats. WWF/TRAFFIC. Telefonintervjuer 020227, 021218.

Johfur, Petra. Tullverket. Telefonintervju 021119.

Mehnert, Ernst. Jordbruksverket. Telefonintervju 021119, 030114.

Månsson, Kaj. RPS. Telefonintervjuer 020204, 020315. Intervju 021203.

Persson, Lennart. Tullverket - Helsingborg. Intervju 021118.

Rapport från 7:e mötet med EU:s CITES verkställighetsgrupp, Statens Jordbruksverk, 021014.

8.2 Litteratur

Baltscheffsky, Susanna. *På de rikas meny – Afrikas sista schimpanser*. WWF EKO nr. 4, 2000.

Bengtsson Bertil, Bjällås Ulf, Rubenson Stefan och Strömberg Rolf. *Miljöbalken 1-15 kap. – En kommentar. Del 1*.

Bergenheim, Hedvig. *Exotiska husdjur ger oanade problem och Uppdrag: stoppa illegal djurhandel*. Miljöaktuellt nr. 6-7 2001, s. 16-18.

Bergenheim, Hedvig. *Allt fler vill ha levande korall – men i akvariet*. Miljöaktuellt nr. 10 2000.

BRÅ Rapport 2001:10. *Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000*.

BRÅ Rapport 2002:7. *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fast nätverk*.

BRÅ Rapport 2002:10. *Miljöstraffrätt i praktiken – en studie av rättstillämpningen*.

Cederberg, Björn och Löfroth, Michael. *Svenska djur och växter i det europeiska nätverket Natura 2000* (ArtDatabanken, SLU), Uppsala 2000

CITES World - Official Newsletter of the Parties: Issue nr. 3 (June 1999), 4 (Dec. 1999), 5 (July 2000), 6 (Dec. 2000), 7 (July 2001), 8 (Dec. 2001) och 9 (July 2002).

CITES Annual Report 2001, Sweden (Statens Jordbruksverk).

Dahmén, David. *Projekt Hyacint-aran*. WWF EKO nr. 3, 2002.

Ehrlich, Paul och Anne. *Utrotning – orsakerna till och följderna av att arterna försvinner*, Stockholm 1983.

Elg, Stephan. *Utrotningshotade djur till salu*. Smålandsposten 951205

- Falkkloo, Bengt. *Rovfåglar säljs för miljonbelopp*. Dagens Nyheter 020414.
- Fernström, Erik och Sand, Lennart. *Snöleoparden – sällsynt och utrotningshotad*. WWF EKO nr. 3, 2002.
- Fitter, Richard. *Wildlife for man – How and why we should conserve our species*, London 1986.
- Flores, Juan och Lisinski, Stefan. *Illegal djurhandel del 1-4*. Dagens Nyheter 990315-990318.
- Gärdenfors, Ulf. *Hur rödlistas arter? Manual och riktlinjer*(ArtDatabanken, SLU), Uppsala 2000. (Gärdenfors I)
- Gärdenfors, Ulf. *Rödlistade arter i Sverige 2000* (ArtDatabanken, SLU), Uppsala 2000. (Gärdenfors II)
- Hallberg, Lena. *CITES reglerar djurhandeln*. Djurskyddet nr. 3 2002.
- Hillarp, Jan-Åke. *Ökad handel med djungelkött*. Djurskyddet nr. 3 2002.
- Holme, Jörn m. fl., *Faunakriminalitet og annen naturkriminalitet*, Ökokrims skriftserie nr. 8, Oslo 1994.
- Hulthén, Staffan. *Illegala djurhandeln ökar*. Arbetet 940426
- Hutton, John och Dickson Barbara. *Endangered Species – Threatened convention*, London 2000.
- Jandel, Nicolas. *Illegal fågelhandel*. Sundsvalls Tidning 020210.
- Larsson, Hans-Ove. *Djungelköttskrisen – ett hot mot vår framtid?* WWF EKO nr. 4, 2001.
- Linnman, Wennerberg och Rodhe, *Biologiboken*, Uppsala 1988.
- Mackay, Richard. *The Atlas of Endangered Species*, London 2002.
- Nationalencyklopedin, Höganäs 1989-1996.
- Nilsson, Elsa. *Tigern på väg att utrotas helt!*, Djurskyddet nr. 3 2002.
- Nordberg, Elisabeth. *Eftertraktat byte*. Arbetet 921002
- Odöö, Hans. *Att rädda jordens hjärta*. WWF EKO nr. 2, 2001.
- Olsson, Hans. *Djungeltupp på kroken*. Dagens Nyheter 000311.

Reeve, Rosalind, *Policing International Trade in Endangered Species – the CITES Treaty and Compliance*, London 2002.

RKP KUT Rapport 2002:12. *Organiserad brottslighet i Sverige 2001*

RPS Rapport 1996:6. *Illegal hantering av djur och växter*

RPS Rapport 2002:2. *Hantering av hotade och farliga djur*

Rubenson, Stefan. *Miljöbalken – den nya miljörätten*. Stockholm 1998.

RÅ Miljöbrottsenheten Rapport Dnr MBE 2001/005, 2001-01-17.
Miljöbrott – en kort lägesrapport baserad på första årets verksamhet

Sirola, Maija. *Illegal handel – ständigt hot*. WWF EKO nr. 1 2001, s. 20-22.

Stiles, Daniel och Bradley Martin, Esmond. *Handeln med elfenben*. WWF EKO nr. 3, 2000.

Strid, Pernilla. *Sköldpaddshandlare går fri*. Miljöaktuellt nr. 2 2001.

Strid, Pernilla. *Svensk småfågel i zooaffär*. Miljöaktuellt nr. 9, 2000.

Ståhl, Sven. *Indonesien vill ha korallhandel*. Miljöaktuellt nr. 2, 2001.

Träskman, Per Ole. *Straffrättens förutsättningar och begränsningar som styrmedel av miljöskadlig verksamhet*, I Nordisk Tidskrift for Kriminalvidenskab, nr. 1 mars 2002, s. 1-15

von Zeipel, Marie. *Nya arter och illegal handel*. WWF EKO nr. 1 2000, s. 6-8.

Wijnstekers, Willem. *The Evolution of CITES*. CITES Secretariat 1992

Wirdheim, Anders. *Fiskeflugor – allvarligt hot mot sällsynta fåglar*. Vår fågelvärld nr. 5 1996.

8.3 Publikationer på Internet

Bugge Axel. *Smugglers steal 38 mln animals from Brazil's forests*, (http://www.cites.org/eng/news/cuttings/2001/brazil_11-14.shtml), 020915.

CITES Press Release 010706: *Caviar Smuggler Sentenced to 27 Months*, (<http://www.cites.org/eng/news/cuttings/2001/us-caviar-smuggler-0706.shtml>), 020926

CITES Press Release 010724: *International Plant Smugglers Weeded Out*.

(http://www.cites.org/eng/news/cuttings/2001/us_caycad_seizure.shtml), 020926

CITES Press Release 011101: *Third member of Flikkema Family Receives Sentence, \$ 50, 000 Fine for Smuggling Wild, Exotic Birds.*
(http://www.cites.org/eng/news/cuttings/2001/Canada_bird_smuggling_11-01.shtml), 020926.

CITES Press Release 011212: *Asian Turtle Crisis – The largest seizure of turtle smuggling in Hong Kong,*
(http://www.cites.org/eng/news/cuttings/2001hk_turtle_12-12.shtml), 020927.

CITES Press Release 021106: *CITES seeks stronger action against organized wildlife criminals.*
(http://www.cites.org/eng/news/press/021106_illegaltrade.shtml), 021111

CITES Press Release 021115: *CITES conference ends with strong decisions on wildlife conservation.*
(http://www.cites.org/eng/news/press_release.shtml), 021116

Fahlman, Robert C. *Intelligence Led Policing and the Key Role of Criminal Intelligence Analysis: Preparing for the 21st Century.*
(<http://www.interpol.int/public/CIA/fahlman.asp>), 021014

HSUS, Homepage, (The Humane Society of the United States). *A Deadly Trade: Five South African Nations Bid to Sell Ivory.*
(http://www.hsus.org/ace/Article_Printer_Friendly?Content_ID=14366), 021013

Interpol Legal materials, *Memorandum of Understanding with the CITES Secretariat.*
(<http://www.interpol.int/public/ICPO/LegalMaterials/cooperation/AgrList.asp>), 021014

IUCN, Homepage.
(<http://www.iucn.org>), 021104

IUCN, Species Survival Commission, *Africa's threatened rhinos – numbers Increasing.*
(<http://www.iucn.org/themes/ssc/news/rhinos02.htm>), 020910

Nowell, Kristin. *Far From A Cure: The Tiger Trade Revisited.*
(<http://www.traffic.org/tigers/executivesummary.html>), 020926

Rasmussen Johan. *En tiger på sködet,*
(<http://www.wwf.dk/artikler/1999/maj/tiger.phtml>)

RENTAS, Homepage, (Brazil's National Network for Combating the Traffic of Wild Animals).

(<http://www.rentas.org.br>), 020927

RÅ, hemsidan. Miljöbrottsrådet

(<http://www.aklagare.se>)

Stuart, Simon. *Species: Unprecedented extinction rate, and it's increasing.*

(http://iucn.org/info_and_news/press/species2000.html), 020910

TRAFFIC Species in Danger Report, June 1998. *Europe's medicinal and aromatic plants: their use, trade and conservation.*

(<http://www.traffic.org/plants/executive-summary.html>), 020926.

TRAFFIC Report, Oct. 2001: *Legislation and controls for harvest and trade*

of Big-leafed Mahogany (Swietenia macrophylla) in Bolivia, Brazil and Peru.

(<http://www.traffic.org/mahogany/legis.html>), 021013

TRAFFIC Report, Oct. 29, 2002. *Malaysian study identifies steps needed for effective implementation of CITES for timber trade.*

(http://www.traffic.org/news/malaysia_trade.html), 021102

US Fish & Wildlife Service. Press Release: *Reptile Smuggler Pleads Guilty To Multiple Felony Charges.*

(<http://news.fws.gov/NewsReleases/>), 021002

Världsnaturfondens hemsida om handel med vilda djur och växter.

(<http://www.algonet.se/~fogelvak/vad.html>), 020915

Världsnaturfondens hemsida. *Lyxkonsumtion av rysk kaviar utrotar störrar.*

(<http://www.wwf.se>), 021102

Världsnaturfondens hemsida. *Här gör WWF insatser mot djungelkött.*

(<http://www.wwf.se>), 021102

WWF Homepage. *Illegal Hunting and Trade.*

(<http://www.wwf-areas.net/issues/illegal.html>), 021013